

T.C
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI

**CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ'NİN GÖZÜNDEN 1853-1856
KIRIM SAVAŞI**

Yüksek Lisans Tezi

Saliha ÖNEN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ

Nevşehir

Eylül 2016

T.C
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI

**CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ'NİN GÖZÜNDEN 1853-1856
KIRIM SAVAŞI**

Yüksek Lisans Tezi

Saliha ÖNEN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ

Nevşehir

Eylül 2016

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

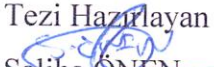
Tezi Hazırlayan

Saliha ÖNEN

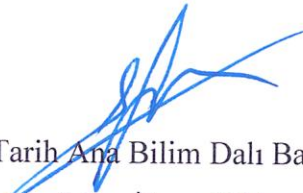

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ’NİN GÖZÜNDEN 1853-1856 KIRIM SAVAŞI” adlı Yüksek Lisans Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Saliha ÖNEN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ

Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. İlyas Gökhan
İmza

Yrd.Doç.Dr Gülser OĞUZ danışmanlığında Saliha ÖNEN tarafından hazırlanan “CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ’NİN GÖZÜNDEN 1853-1856 KIRIM SAVAŞI” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.05/09/2016

JÜRİ

Danışman Yrd.Doç.Gülser OĞUZ

Üye :Doç.Dr.Sadettin BAŞTÜRK

Üye :Prof.Dr.Memet YETİŞGİN

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ..19 /09/ 2016. tarih ve 2016.47.700 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

19 /09 /2016

Doç.Dr.Nese YALÇIN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada konunun seçiminde ve çalışmanın ortaya konmasında rahat bir çalışma ortamı sağlayarak yardımlarını esirgemeyen, bitmeyen enerjisi ve sonsuz ilgisiyle çalışmanın tamamlanması yolunda cesaret veren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Gölser OĞUZ'a teőekkürlerimi bir borç bilirim.

Tez alıőması boyunca bana karşı gösterdiği sabır ve ilgi için eőim Fatih SARIERİKLİ'ye, çalıőmam boyunca her sıkıntıda yanımda olup, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen dostum Derya AYDIN'a ve eğitim hayatım boyunca geleceğimi inşa eden manevi annem őirin BÜYÜKKOYUNCU'ya en derin duygularıyla teşekkür ederim.

Hayatımın her evresinde yanımda olan ve maddi-manevi her türlü sıkıntımla baş edip dualarıyla beni ayakta tutan fedakâr annem Nimet ÖNEN'e, başaracağıma en az inandığım zamanlarda bile bana cesaret veren ve başarının başarısızlıkla olacağını öğreten babam Mustafa ÖNEN'e, ihtiyaç duyduğum her an yanımda olan ablam Havva ÖNEN'e ve varlığı ile içime huzur veren kardeőim Kadir ÖNEN'e sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ'NİN GÖZÜNDEN 1853-1856 KIRIM SAVAŞI

Saliha ÖNEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ

ÖZET

Kırım Savaşı (1853-1856) 19. yüzyılın en önemli savaşlarından biridir. Bu savaş, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında başlamış ve Fransa, İngiltere, Sardunya'nın savaşa girmesiyle bir Avrupa savaşına dönüşmüştür. Rumeli, Kafkas, Doğu Kafkas ve Kırım olmak üzere dört cephede eş zamanlı olarak devam eden Kırım Savaşı, Sivastapol'da Rus deniz üssünün düşmesiyle sona ermiştir. 30 Mart 1856 Paris Barış Anlaşması ile Rusya'nın sıcak denizlere inme hedefi bir süreliğine ertelenmiştir.

Kırım Savaşı'nın yaşandığı 1853-1856 yılları arasında Osmanlı tarihinde ilk kez devletin yarı resmi gazetesi olan Ceride-i Havadis Gazetesi, savaş bölgesine muhabir göndermiştir. Osmanlı Devleti'nde basının gelişmesi ile halkın gazeteye olan ilgisi artmıştır. Özellikle halkın merak ettiği bir konu olan Kırım Savaşı hakkında Ceride-i Havadis Gazetesi'nde bilgi verilmesi, bu gazeteye olan ilgiyi daha çok artırmıştır. Kırım Savaşı'nı canlı olarak bölgede yaşayan muhabirlerin Ceride-i Havadis Gazetesi'ne gönderdiği haberler, savaşla ilgili Osmanlı bakış açısının halka yansıtılmasında büyük rol oynamıştır. Bölgede görevli Osmanlı komutanlarının, muharebelerin gidişatı hakkında Ceride-i Havadis Gazetesi'ne gönderdiği tahriratlar, Kırım Savaşı'nın iyi anlaşılması bakımından gazetenin önemi artırmıştır. Kırım Savaşı hakkında bilgi edinmek isteyen halkın bu gazeteye olan ilgisi, Ceride-i Havadis Gazetesi'nin satışlarında artışa neden olmuştur.

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin Kırım Savaşı'nda üstlendiği bir diğer rol ise halkı Osmanlı Devleti'nin savaşı kazanacağı konusunda inandırmaktır. Bu görevi layıkıyla yerine getiren Ceride-i Havadis Gazetesi, her bölgede gerçekleşen eş zamanlı muharebeleri sade ancak heyecan verici bir dille okuyucusuna aktarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ceride-i Havadis Gazetesi, Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti, Basın, Avrupa Devletleri.

**THE CRIMEAN WAR IN 1853-1856 THROUGH THE EYES OF CERIDE-I
HAVADIS NEWSPAPER**

Saliha ÖNEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute Of Social Sciences

Advisor: Assist. Prof. Dr. Gülser OĞUZ

ABSTRACT

The Crimean War (1853-1856) is one of the most important wars of the 19th century. This war had began between Russia and the Ottoman Empire and turned into a European war with the entry of France, Britain and Sardinia into this war. The Crimean War which was simultaneously continuing in Rumeli, Caucasian, East Caucasus and Crimea fronts, ended with the defeated of Sevastopol in the Russian naval base. According to the The Paris Peace Treaty in 30 March 1856, the goal of Russia's warm seas had been postponed for a while.

A newspaper reporter was sent to the war zone during the Crimean War by Ceride-i Havadis, which was a the state's semi-official newspaper, between 1853 and 1856 for the first time in Ottoman history. The interest of the people to the newspaper increased with the development of the press in the Ottoman Empire. The interest of the people to this newspaper had increased a lot, especially the content was about the Crimean War which was the subject that people wanted to read via Ceride-i Havadis newspaper. The reporters who lived in the region sent news about the Crimean War to the Ceride Havadis newspaper and this was played a major role in reflecting the idea of Ottoman perspective to the the people about the war. Ottoman commanders who were working in the district sent information to Ceride-i Havadis on the course of battle, and this increased the importance of newspapers in terms of understanding the Crimean War. The interest of the people ,who wanted to learn about the Crimean War, led to an increase in sales of Ceride-i Havadis newspaper.

The Journal of Ceride-i Havadis played another role during the Crimean War to convince people to win the war on the Ottoman Empire. Ceride-i Havadis Newspaper ,which fulfilled this task adequately, transferred simultaneous battle news to the readers that take place in every region simply but on exciting language.

Keywords: Ceride-i Havadis Newspaper, The Crimean War, The Ottoman Government, the press, The European States

KISALTMALAR

a.g.e. = adı geçen eser

a.g.m.= adı geçen makale

C = Cilt

C.H= Ceride-i Havadis Gazetesi

ev. = eviren

Ed. = Editör

nr =Numara

s. = Sayfa

S =Sayı

TTK = Türk Tarih Kurumu Basımevi

YKY = Yapı Kredi Yayınları

Yay. Haz. = Yayına Hazırlayan

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI BASIN TARİHİ VE CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ

1.1 Osmanlı Basın Tarihi.....	8
1.1.1 Osmanlı Basınının Gelişimi.....	8
1.1.2 İlk Gazeteler.....	10
1.1.3 Tanzimat Döneminde Gazetecilik anlayışı.....	14
1.2 Osmanlı Basınında Ceride-i Havadis Gazetesi.....	17
1.2.1 Ceride-i Havadis Gazetesi ve 1853-1856 Yılları Arasındaki Yayınlarının Tahlili.....	20
1.2.2 Havadisat'ı Dahiliyye (İç Haberler) Bölümü.....	23
1.2.3 Havadisat'ı Ecnebiyye (Dış Haberler) Bölümü.....	24
1.2.4 İlanat Bölümü.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

KIRIM SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU

2.1 Siyasi Durumu.....	26
2.2 Ekonomik Durumu.....	30
2.3 Kırım Savaşı'na Giden Süreç ve Savaşın Sebepleri.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ'NE GÖRE SAVAŞIN BAŞLAMASI VE RUMELİ CEPHESİ

3.1 Eflak ve Boğdan'ın İşgali ve Avrupalı Devletlerin Buna Tepkisi.....	43
3.2 RUMELİ CEPHESİ.....	52
3.2.1 Rumeli Cephesi ve Tuna'daki Faaliyetler.....	52
3.2.2 Kalafat ve Çıtata Muharebeleri.....	55
3.2.3 Oltaniçe Muharebesi.....	58
3.2.4 Maçın, Tutrakan ve Rusçuk Muharebeleri.....	59
3.2.5 Silistre Muharebesi.....	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜTTEFİK DEVLETLERİN SAVAŞA GİRİŞİ VE KAFKAS-KIRIM CEPHELERİ

KAFKAS CEPHESİ.....	66
4.1 Savaş İlanından Sonra Kafkasya'nın Durumu.....	66
4.1.1 Şevketil Muharebesi.....	69
4.1.2 Bayındır ve Gümrü Muharebeleri.....	74

4.1.3 Sinop Baskını.....	76
4.1.4 İkinci Şevketil Muharebesi.....	78
4.2 DOĞU KAFKAS CEPHESİ.....	81
4.2.1 1854 Yılında Doğu Kafkas Cephesi'nde Genel Durum.....	81
4.2.2 Çengel ve Bayezit Muharebeleri.....	82
4.2.3. Gökdere Muharebesi.....	83
4.2.4. Osmanlı Ordusunun Kars Zaferi ve Zafere Rağmen Kars'ın Teslimi.....	87
4.3 KIRIM CEPHESİ.....	92
4.3.1 Müttefik Kuvvetlerin Varna'ya Sevki.....	92
4.3.2 Alma Muharebesi.....	96
4.3.3 İnkerman Muharebesi.....	100
4.3.4 Gözleve Muharebesi.....	103
4.3.5 Çernaya Muharebesi.....	109
4.3.6 Sivastapol'a Hücum ve Sivastapol'un Zapt Edilmesi.....	112
4.4 SAVAŞIN SONA ERMESİ VE PARİS BARIŞ ANLAŞMASI.....	118
4.4.1 Savaşı Sona Erdirme Teşebbüsleri ve Paris Barış Anlaşması.....	118
4.4.2. Müttefik Askerlerin Tahliyesi.....	125
SONUÇ.....	130
KAYNAKÇA.....	132
ÖZGEÇMİŞ.....	139

GİRİŞ

Tarih boyunca Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirme hedefi dolayısıyla Osmanlı Devleti ile Rusya arasında birçok savaş meydana gelmiştir. Kırım savaşı da bu savaşlardan biri olmakla beraber diğerlerine göre daha farklı özellikler taşır. Daha önce Ruslar ile yapılan savaşlarda Osmanlı Devleti tek başına savaşırken, bu savaşta başta İngiltere, Fransa olmak üzere daha sonra Sardunya Devleti ile ittifak yapmak zorunda kalmıştır.

Rusya, çariçe II. Katarina (1762-1796) döneminden itibaren bir dünya devleti olmayı hedeflemiş, Boğazlar, Kafkaslar ve Balkanları ele geçirmek için her türlü yolu denemiştir. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile hedeflerine büyük ölçüde yaklaşan Rusya, Osmanlı egemenliği altında yaşayan Ortodoksların himayesini ele geçirince ellerine geçen her fırsatı değerlendirmeye başlamıştır. 1841 Boğazlar sözleşmesine kadar birçok avantajlı durumu ele geçiren Rusya, 1853 yılına gelindiğinde Boğazlar üzerindeki emellerine ulaşma konusunda son noktayı koymak istemiştir. Bunun dışında Kudüs'teki kutsal yerlerin gözetimini bahane ederek yeni bir sorun çıkaran Rusya kendi ürettiği sorunların çözümüne kadar garantör olarak Eflak ve Boğdan'ı işgal etmiştir.¹

Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ile ortaya çıkmış olan Mısır probleminin kesin olarak çözülmesinden Kırım Savaşı'na kadar geçen süre, Osmanlı Devleti için 12 yıllık barış devridir. Her ne kadar bu müddet içinde Rumeli'de Suriye ve Lübnan'da bir takım isyanlar çıktı ise de bunlar Osmanlı Devleti'nin köklü ıslahat yapmasına engel olamamıştır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı İstanbul'dan başlayarak bütün eyaletlerde ve bu arada Bosna, Bulgaristan ve Mısır'da yürütülmüştür. Osmanlı Devleti idare, asker, adalet, mal ve milli eğitim alanında Avrupalı bir devlet halini almaya başlamıştır.²

¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.(Cilt) V, TTK (Türk Tarih Kurumu Yayınları), Ankara 2011, s.218.

² Besim Özcan, **Sinop Deniz Felaketi**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2008, s. 1-2.

Osmanlı Devleti'nin kendisini toparlamak için gösterdiği bu gayret İngiltere ve Fransa gibi devletlerin sempatisini kazandırmıştır. Osmanlı devletinin yüzyıllar boyunca takip ettiği kendi kendine yeterlilik prensibi bırakılmıştır. Aktif bir Osmanlı politikası izlenmeye başlanmıştır. 1848 yılında Fransa'da meydana gelen devrimde birçok Avrupa devletinin içyapılarında sarsılmalar olurken Osmanlı devleti bu isyanlardan uzak kalmıştır. Eflak ve Boğdan ayaklanmaları neticesiz kalmıştır. Macar mültecileri yüzünden Osmanlı devleti ile Rusya ve Avusturya arasında ilişkilerin kesilmesi endişeli bir durum yaratmıştır. Ancak Osmanlı Devleti Macar mültecileri probleminde insaniyetçi bir tavır sergileyerek Avrupa kamuoyunun sempatisini kazanmıştır.

Kırım savaşı arifesinde Osmanlı Devleti'nin genel durumu her ne kadar iç açıcı olmasa da kendi hakkında kötü niyetlerle teşhis koymak isteyenler için çok fazla cesaret verici değildir. Osmanlı devletinde her şey iyi ve düzelmiş değildir. Fakat her şeyi düzene koyma işi gelişmeye başlamıştır. Devletin böyle bir durumda olmasına rağmen, Rusya, onun hastalığını kesin saymakta ve ölümünü yakın görmektedir. Şöyle ki, 9 Ocak 1853 gecesini Petersburg'da düzenlenen baloda Çar I. Nikola İngiliz elçisinin yanına giderek şöyle dedi; “ *Kollarımız arasında hasta, çok hasta bir adam var. Size açıkça söylemeliyim ki, Osmanlı Devleti gereken bütün tedbirleri almadan, bir gün ölecek olursa bu büyük bir felaket olur. Osmanlı Devleti ansızın ölebilir. Bu takdirde üzerimizde kalacaktır. Ölümleri diriltmeyiz. Osmanlı devleti ölünce bir daha dirilmemek üzere ölecektir. Böyle bir olay ile kargaşa, anarşi ve hatta bir Avrupa savaşı karşısında kalmaktansa, önceden tedbir almak daha akıllıca bir hareket olur*”.³

Çar I.Nikola'nın emri ile toplanan bir komisyon, Rusya tarafından Osmanlı devletine karşı izlenecek politikayı şu şekilde tespit etmiştir; “Osmanlı devletinin çökmesine meydan vermektense, onun korunmasına çalışmak Rusya'nın çıkarlarına daha uygundur.”⁴ Bununla beraber Rus hükümeti Osmanlı devletinin Avrupa'daki

³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.(Cilt) V, TTK (Türk Tarih Kurumu Yayınları), Ankara 2011, s. (Sayfa) 221.

⁴ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul 2010, s. 340.

egemenliğini sona erdiren vakit geldiğinde boğazların başka bir devletin eline geçmemesi için en şiddetli tedbirleri almalıdır”⁵

Öte taraftan Rusya ile Fransa arasında Kudüs’teki Kutsal Yerler’in bakım ve onarım hizmetlerinin yerine getirilmesine olanak tanıyan imtiyazları elde edebilme mücadelesi diplomatik bir kriz yaratarak, 1853-1856 Kırım Savaşı’nın başlamasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti hem Kudüs’ün sahibi olması hem de büyük bir Ortodoks nüfusunun toprakları üzerinde yaşaması nedeniyle bu krizin tam ortasında kalmıştır. Rusya’nın Kutsal Yerler Meselesi’nde isteklerini Osmanlı Devleti’ne kabul ettirme çabaları başarısız kalınca, Prens Mençikof’u olağanüstü elçi sıfatıyla Osmanlı Devleti’ne göndermiştir. Ancak buna rağmen Rus istekleri kabul edilmeyince Osmanlı Devleti’nden elçiliğini kaldıran Rusya, isteklerinin kabulü için Eflak ve Boğdan memleketlerini işgale başlamıştır. Bu durum Osmanlı Devleti tarafından savaş sebebi kabul edilerek seferberlik ilan edilmiş ve savaş sürecine girilmiştir.⁶

1853 yılında Osmanlı Devleti’nin Rumeli Cephesi’nde başlattığı savaşa 1854 yılından itibaren İngiltere, Fransa ve Sardunya devletleri de müttefik olarak katılmıştır. Böylece savaş geniş bir coğrafyaya dağılmıştır. 1856 yılında Kırım’da bulunan Rus üssü Sivastapol’un düşmesi ile sona eren savaşın ardından 30 Mart 1856 Paris Barış Anlaşması imzalanmıştır.

Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti ve Avrupalı devletlerin tarihinde önemli yere sahip bir savaştır. Kırım Savaşı ile ilgili Avrupa dillerinde sayısız çalışma bulunmaktadır. Türk tarihçilerinin de Rusya’ya karşı kazanılmış son zafer olan bu savaşla alakalı birçok eseri vardır. Ancak geçmişte yayınlanmış olan az sayıdaki kitaplar, yabancı dillerde hazırlanmış eserlerin bir çevirisi niteliğinde ya da daha önce anlatılanların tekrarı şeklindedir. Fakat yine de son yıllarda Kırım Savaşı ile ilgili hatırı sayılır eserlerin yazıldığını söylemek gereklidir. Özellikle son on yılda yapılan tez çalışmaları ve savaşın 150. yıl dönümü dolayısıyla hazırlanan kitaplarda Osmanlı arşiv belgelerinin ve Takvim-i Vekayi Gazetesi’nin kullanılmaya başlandığı göz ardı edilmemelidir.⁷ Yine 2006 yılında Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan Kırım

⁵ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s. 222.

⁶ Besim Özcan, **Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri(1854- 1855)**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2008, s. 1-2.

⁷ İstanbul Üniversitesi, Tarih Araştırma Merkezi tarafından 2006 yılında düzenlenen seminerin konusu Kırım Savaşı olarak belirlenmiştir. Kırım Savaşı’nı genel hatları ile ele alan bu eserde; bugüne kadar

Savaşı'na ait belgeler “ Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı 1853-1856” adıyla yayınlanmıştır.⁸

Rusya'nın Kutsal Yerler Meselesi'ni bahane ederek Osmanlı Devleti'ni işgale başladığı bu savaşa Ceride-i Havadis Gazetesi'nin muhabir göndermesi ile savaşın detaylarında belirsiz kalan noktalar gün yüzüne çıkmıştır. Gazete verdiği haberler ile cephe muharebelerinde yaşananları anlatmıştır. Kırım Savaşı'nı bizzat bölgede yaşayan muhabirlerin gönderdiği haberler ve bölgede görevli olan Osmanlı Komutanlarının muharebeler hakkında Ceride-i Havadis Gazetesi'ne servis yaptığı tahriratlar Osmanlı gazeteciliğinde bir ilk olmuştur. Böylece halk çok merak ettiği Kırım Savaşı hakkında ki bilgilere Ceride-i Havadis Gazetesi vasıtasıyla ulaşmıştır.

Bu çalışmada esas olarak, 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı'nın sebepleri ve çatışma süreci Ceride-i Havadis Gazetesi temel alınarak incelenmiştir. Bununla birlikte Ceride-i Havadis Gazetesi'nin yayın geçmişi hakkında bilgi verilmiştir. Konunun çok fazla dağılmaması adına mümkün olduğunca Ceride-i Havadis Gazetesi'nin haberleri dışına çıkılmamıştır. Ancak Ceride-i Havadis Gazetesi'nde yer almayan bazı önemli hususlara, anlatımın tam olması maksadıyla değinilmiştir. Araştırma boyunca savaşın Osmanlı Devleti ile ilgili olan unsurlarına daha fazla yer verilmiştir. Bu çalışmaya temel teşkil eden öge, Kırım Savaşı'nı izlemiş olan Ceride i Havadis Gazetesi muhabirlerinin yayınladığı haberlerdir.

Kırım Savaşı ile alakalı eserler vermiş olan tarihçilerimizin bildirilerine yer verilmiştir. Eserde, Kırım Savaşı'nın finansmanı, savaş esnasında halk tarafından yapılan bağışlar, Kırım Savaşı'nın İslam dünyasındaki yankıları, Kırım Savaşı'nda haberleşme gibi pek çok konuya değinilmiştir. Bunların yanı sıra Kırım Savaşı esnasında Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ilişkiler, Alman basınının savaş bakış açısı, Paris Anlaşması ve savaştan sonra Osmanlı Devleti'ne yapılan göçler hakkında bildiriler yer almaktadır. Eserde, gelecek çalışmalara yön vermek adına Kırım Savaşı ile ilgili yazılmış olan Rusça eserlerin kaynakçası da yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; **Savaşın Barışa 150. Yıl Dönümünde Kırım Savaşı ve Paris Anlaşması (1853-1856)**, 22-23 Mayıs Bildiriler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2007.

⁸Osmanlı arşiv belgelerinden faydalanılarak hazırlanmış olan eserde; savaşın başlangıcına kadar gerçekleşmiş olan Osmanlı diplomasisi, savaş devam ederken tarafların haklılıklarını Avrupa kamuoyuna anlatabilmek için yayınlamış oldukları beyannameler, savaş sırasında ve sonunda yapılan ittifak ve anlaşma benzeri diplomatik belgeler bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin, Kırım Savaşı'nın başlamasına engel olmak için gerçekleştirmiş oldukları ıslahatlar ve bunların uygulamalarına dair belgelere yer verilmiştir. Savaşın cereyanı ve safhaları ile ilgili belgeler yayınlanmıştır. Kırım Savaşı nedeniyle ekonomik olarak darboğazda kalan Osmanlı Devleti'nin bu bunalımdan kurtulmak için başvurduğu teşebbüslere belgelerle değinilmiştir. Savaş sonunda imzalanan Paris Anlaşması ile Rus hâkimiyeti altında bulunan Kırım Türklerinin Osmanlı Devleti'ne başlatmış oldukları göç hareketi ve muhacirlerin iskânı ile alakalı bilgiler verilmiştir. Kırım Savaşı esnasında büyük başarılar gösteren askerlere takdim edilen madalyalar ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz, **Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2006.

Kırım Savaşı ile ilgili günümüze kadar çok önemli eserler verilmiştir. Bu çalışmada ise daha önce incelenmemiş bir konu olan Ceride-i Havadis Gazetesi'nin savaş hakkındaki haberlerinden ve savaşa bakış açısından faydalanılmıştır. Çalışmada Ceride-i Havadis Gazetesi'nin dışında savaşın genel anlatımını yapan eserler de incelenmiştir. Kırım Savaşı ile ilgili son dönemlerde yazılmış araştırma eserlerine öncelik verilmiştir. Bu araştırma eserleri içinde en fazla kullanılanlar şunlardır; Tefik Gürel, "1853-1855 Türk-Rus ve Müttefiklerin Kırım Savaşı"⁹, Saim Besbelli, "1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı"¹⁰, Alan Palmer, "Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu"¹¹, Besim Özcan, "Kırım Savaşı'nda Mali Durum ve Tebaanın Harp Siyaseti"¹², Adolphus Slade "Türkiye'nin Kırım Savaşı"¹³, Mustafa Budak, "1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi"¹⁴, Erdoğan Keleş,

⁹ Askeri Mecmua tarafından yayınlanan bu eserde Kırım Savaşı tüm hatlarıyla ele alınmıştır. Kırım Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'nin siyasi, ekonomik ve askeri durumu hakkında bilgiler veren eserin ilerleyen bölümlerinde Kırım Savaşı'ndaki cephelere yer verilmiştir. Kırım Savaşı'ndaki Rumeli, Kafkas ve Doğu cephelerinde cereyan eden muharebeler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. 1935 yılında yayınlanan eser, Kırım Savaşı ile alakalı hazırlanmış ilk eserlerden birisidir. Eserde, savaşa dair 21 adet kroki vardır. Bölümler ve fasıllara ayrılan eser, savaş esnasındaki Osmanlı ve Rus donanması hakkında da geniş bilgi vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Tefik Gürel, 1853-1855 Türk-Rus ve Müttefiklerin Kırım Savaşı, **Askeri Mecmua**, Sayı 97, İstanbul 1935.

¹⁰ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı tarafından yayınlanan eser, ilk olarak Kırım Savaşı'ndan önce Osmanlı donanmasının uğradığı baskınları ele almıştır. Eserde, savaş öncesi Osmanlı Devleti'nin siyasi durumu dışında Rusya, İngiltere ve Fransa devletlerinin de siyasi durumu incelenmiştir. Kırım Savaşı ile alakalı yazılmış eserlerden farklı olarak, savaşın gerçekleştiği coğrafya oldukça iyi tahlil edilmiştir. Ancak eserin birçok bölümünde Tefik GÜREL'in "1853-1855 Türk-Rus ve Müttefiklerin Kırım Savaşı" adlı eserinden alıntı yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Saim Besbelli, **1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı**, Genelkurmay Başkanlığı, Harp Tarihi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1977.

¹¹ Kırım Savaşı hakkında derin bir inceleme yapılan eserde, savaş sırasında devletlerarasında yapılan resmi ve gayri resmi mektuplaşmalarla ilgili incelemeler yapılmıştır. Rusça, Fransızca, İtalyanca kaynaklar ve İngiliz arşivlerinde, eserin hazırlanmasına kadar işlenmemiş belgelerden etkin bir şekilde faydalanılmıştır. Eserin yazarı, Kırım Savaşı ile ilgisi olan tüm devletlerin savaşa bakış açısını ortaya koymuştur. Avrupalı devletlerin bakış açısı ve diplomasisi vurgulanarak Kırım Savaşı açık ve net bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Alan Palmer, **Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu**, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.

¹² Kırım Savaşı ile alakalı birçok eser vermiş olan yazar, bu eserinde Osmanlı Devleti'nin savaş öncesi ve sonrası ekonomik durumunu ele almıştır. Savaş sırasında Avrupa bankalarına yapılan borç talepleri ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Kırım Savaşı ile alakalı diğer eserlerden farklı olarak, Osmanlı tebaasının savaşa bakış açısı ve yardımları ele alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Besim Özcan, **Kırım Savaşı'nda Mali Durum ve Tebaanın Harp Siyaseti**, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum 1997.

¹³ Dönemin Osmanlı donanmasında görevli bir İngiliz subayı olan Adolphus Slade'in kitabı; Doğu Aydın'a göre; Osmanlı bakış açısından değerlendirildiğinde, ulaşılabilen eserler arasında en aydınlatıcı olanıdır. Çok uzun bir eser olmasına rağmen bu kitapta, Osmanlı bakış açısından savaşın sebepleri, gelişimi ve etkileri sade bir dil kullanılarak anlatılmıştır. Kırım Savaşı ile ilgili verilen eserlerin çoğunda Slade'in eserinden oldukça fazla yararlanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Adolphus Slade, **Türkiye ve Kırım Harbi**, Çev (Çeviren); Ali Rıza SEYFİ, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul 1943.

¹⁴ Osmanlı ve İngiliz arşiv belgeleri incelenerek yazılmış olan eserde, Kırım Savaşı'nda Kafkas cephesindeki olaylar, savaşı bizzat yaşayanların kaleme aldığı hatıra ve gözlem türü eserler araştırılarak anlatılmıştır. Kırım Savaşı'ndaki siyasi durum özetlendikten sonra Osmanlı Devleti ile

“Osmanlı, İngiltere ve Fransa ilişkileri Bağlamında Kırım Savaşı”¹⁵, Doğu Aydın, “Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı” dır.¹⁶ Ceride-i Havadis Gazetesi’nde yer almayan ve çalışmada belirtilmesi gereken savaş esnasındaki Osmanlı Devleti diplomasisi, Kutsal Yerler Meselesi ve Osmanlı Devleti ile ilgili konular için Fuat - Süphan Andıç’ın¹⁷ “Kırım Savaşı Ali Paşa ve Paris Anlaşması”, Enver Ziya Karal’ın “Osmanlı Tarihi”¹⁸, Fahir Armaoğlu’nun “19. Yüzyıl Siyasi Tarihi”¹⁹ adlı eserleri incelenmiştir.

Bu çalışmada, Ceride-i Havadis Gazetesi’nin Havadisat-ı Dahiliyye bölümünde Kırım Savaşı ile ilgili yayınladığı dış haberlerden de faydalanılmıştır. Özellikle Rusya’da yayınlanan “Ogsburg” adlı gazete, Ceride-i Havadis Gazetesi tarafından zaman zaman incelenmiş ve aynı muharebe hakkında iki farklı gazetenin bakış açısı yansıtılmıştır. Ancak Ceride-i Havadis Gazetesi Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya karşı kaybettiği önemli muharebeleri aktarmamıştır. Bu nedenle çalışmada Ceride-i Havadis Gazetesi’nde haberi verilmemiş bazı muharebelere değinilmemiştir. Fakat Osmanlı Devleti’nin yenik düştüğü önemli muharebeler farklı kaynaklardan yararlanılarak anlatılmıştır. Çalışma boyunca Ceride-i Havadis Gazetesi’nin tüm

Rusya’nın Kafkas cephesinde bulunan ordularının harp hazırlıklarına ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir. Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya karşı savaş ilanı, Kafkas cephesinde yapılan muharebeler ile Sinop baskını üzerinde durulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz; Mustafa Budak, “1853-1856 Kırım Savaşı’nda Kafkas Cephesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1993.

¹⁵Kırım Savaşı’nın altı bölümde incelendiği bu eserde, savaş ana hatlarıyla ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Son dönemlerde yazılmış olan tezlerin en ayrıntılı olanı bu eserdir. 414 sayfalık bu eser, Kırım Savaşı’nda ittifaklar dönemi ve savaş esnasında tarafların yaptığı anlaşmaları ayrıntılı bir şekilde sunmuştur. Savaşın ekonomik boyutu, müttefik kuvvetlerin sevk ve idaresi ile askeri yapılanma oldukça açık bir şekilde anlatılmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak Kırım Savaşı’nda ortaya çıkan sağlık problemleri ve hastaneler hakkında bilgiler verilmiştir. Paris anlaşması ve Osmanlı Devleti için büyük problem teşkil eden müttefik askerlerin tahliyesi meselesi üzerinde durulmuştur. Yazarın bu eser dışında Kırım Savaşı ile alakalı “Kırım Harbi’ne Dair Notlar”, “Kırım Savaşı’nın (1853-1856) Finansmanı ve Buna Dair Bir Defterin Değerlendirmesi” adlı eserleri de mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz; Erdoğan Keleş, “Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2009.

¹⁶ Kırım Savaşı’nda yapılan tüm muharebeleri ele alan bu eserde, 1853-56 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı’nın sebepleri ve gidişatı savaş muhabirlerinin eserleri temel alınarak incelenmiştir. Savaşı yaratan koşulları oldukça iyi değerlendiren yazar, 1815 Viyana Kongresi’nden itibaren meydana gelen gelişmeleri de yansıtmıştır. Eserde, savaş muhabirliği hakkında da bilgi verilmiştir. Kırım Savaşı’nı izlemiş olan otuz civarında muhabirin eserleri tercüme edilerek kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Doğu Aydın, “Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.

¹⁷Fuat Süphan Andıç, **Kırım Savaşı, Ali Paşa ve Paris Anlaşması**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002.

¹⁸Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, V.cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

¹⁹Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010.

sayfaları incelenmiştir. Ancak, Kırım Savaşı ile ilgili olmayan haberlere yer verilmemiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Ceride-i Havadis Gazetesi'nin yayınlanmaya başladığı 1840 yılından önce yayın hayatına başlamış olan "Vakayi Mısriyye" ve "Takvimi-i Vakayi" gazeteleri incelenmiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi'nden sonra yayın hayatına başlayan "Tercüman-ı Ahval", "Muhbir", "Basiret", "İbret" ve "Hürriyet" gazetelerinin yayınları hakkında bilgi verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde basının doğuşu ve Tanzimat Dönemi'nde gazetecilik anlayışının üzerinde durulmuştur. Ceride-i Havadis Gazetesi'nin yayın tarihi incelenerek, gazetenin Havadisat-ı Dahiliyye, Havadisat-ı Ecnebiyye ve İlanat bölümlerinde yer alan haberlerden kısaca söz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Kırım Savaşı başlamadan önce Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum incelenmiştir. Bunun yanında Kırım Savaşı'nı hazırlayan koşullar ve sebepleri üzerinde durulmuştur. Böylece Kırım Savaşı'nın sebepleri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Kırım Savaşı'nın başlaması, Eflak ve Boğdan'ın işgali, Rumeli Cephesinde cereyan eden muharebeler Ceride-i Havadis Gazetesi'nin bakış açısı ile aktarılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Müttefik kuvvetlerin savaşa katılımı ve Kafkas-Kırım Cephelelerinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen muharebeler Ceride-i Havadis Gazetesi'nden faydalanılarak aktarılmıştır. Ancak Ceride-i Havadis Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin yenik düştüğü muharebelere haberlerinde yer vermediği için Sinop Baskını ve Kars'ın Ruslara teslimi gibi konuların aktarımında farklı kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmanın sonunda Kırım Savaşı'nın sona ermesi, Müttefik askerlerin tahliyesi ve savaş sonunda imzalanan Paris Anlaşması üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI BASIN TARİHİ VE CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ

1.1. Osmanlı Basın Tarihi

1.1.1 Osmanlı Basınının Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde basım sanayisinin geçmişi, 1492 yılına kadar geriye götürülmektedir. Bu yıllarda İspanya'daki engizisyon mahkemelerinden kaçarak Osmanlı topraklarına sığınan Yahudilerin yanlarında getirdikleri matbaa makinesi ile özellikle dini kitaplar bastıkları saptanmıştır.²⁰ II. Bayezit döneminde ise Arapça, Farsça, Türkçe baskı yapmamak kaydıyla, İstanbul'da 3, Selanik'te 1 matbaa faaliyet gösteriyordu. Bunlara ilave olarak, Venedik'te matbaacılığı öğrendikten sonra İstanbul'a dönen "Sivaslı" lakaplı Apkar adlı bir Ermeni tarafından, 1567 yılında Ermenice baskı yapan bir matbaa kuruldu.²¹ Nikodemos Metaksas isimli bir Rum rahip de Londra'dan alınmış bir matbaa araç gerecini İstanbul'a getirdi ve İstanbul'da İngiliz sefaretî himayesinde 1627 yılında Rumca baskı yapan bir başka matbaa kuruldu.²²

Bir Müslüman olarak, matbaa kurma girişiminde bulunan ilk kişi İbrahim Müteferrika'dır.²³ Müteferrika'nın matbaa kurma girişiminde bulunmasından daha

²⁰Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basım ve Yayın**, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 9.

²¹Abdülrezzak Altun**Türk Basımın Değişen Yüzü, Özkan Matbaacılık**, Ankara 2006, s.19; Ayrıca bakınız; Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi Osmanlı İmparatorluğu Dönemi**, C.1, Yeni Adım Matbaası, İstanbul, s.42; Alpay Kabacalı, **a.g.e.**, s. 9.

²²Selim Nüzhet Gerçek, **Türk Matbaacılığı, Müteferrika Matbaası**, Maarif Vekâleti Yayınevi, İstanbul 1939, s. 29.

²³**İbrahim Müteferrika:** Erdel'in Kolozvar şehrinde (bugünkü Romanya'da) dünyaya gelmiştir. 1670 ile 1674 arasında bir tarihte doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı ve ailesi bilinmemektedir. 1692 yılında İkinci Viyana Kuşatması'ndan sonra Osmanlı Devleti'ne esir düşmüştür. Müslüman olmadan önceki hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Osmanlı hizmetine girdikten sonra ordunun çeşitli birimlerinde görev almıştır. Müslüman olmuş ve Türkçeyi öğrenmiştir. Osmanlı Devleti'nin kanun ve

önemli olan şey, bu matbaada Arap harfleriyle Türkçe kitap basabilmek konusunda izin almasıdır. Matbaa kurma izni olmadan önce de baskı işleriyle meşgul olduğu anlaşılan Müteferrika, 1726 yılında devrin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya²⁴ basımcılığın yararlarını belirten 11 maddelik bir yazı vermiştir. Daha sonra, Şeyhülislam Abdullah Efendi'den matbaa kurabileceğine ilişkin bir fetva almıştır. Böylece Osmanlı toprakları üzerinde bir Müslüman tarafından işletilen ve Türkçe kitap basabilen ilk matbaa 1727 yılında açılmıştır.²⁵

Müteferrika'nın matbaasından sonra, İstanbul'da 1785 yılında Fransız elçiliğinde kurulan matbaa da Türkçe eser bastığı için Türk matbaacılık tarihi içinde değerlendirilmiştir.²⁶ Ardından Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabaları içinde açılan Deniz Mühendishanesi adlı okulun kitap ihtiyacını karşılamak için bu okul bünyesinde 1797'de kurulan "Mühendishane Matbaası" kurulmuştur.²⁷

Osmanlı Devleti'nde basın hayatı, Avrupa'dan iki yüz yıl sonra başlamıştır. Osmanlı Devleti'ne matbaanın, icadından yaklaşık üç yüz yıl gibi uzun bir süre sonra gelişi, kurumsallaşmasını geciktirmiştir. Bu nedenle aydın muhalefetin basını etkili bir unsur olarak kullanması için 1800'lerin ortalarına gelinmesi beklenmiştir. Osmanlıda basın hayatı, başlangıçtan itibaren dönemselleştirildiğinde ilk gazetenin yayınlandığı 1831'den Kanunu Esasi'nin ilan edildiği 1876'ya kadar Tanzimat Dönemi, Birinci Meşrutiyet, İstibdat Dönemi (1876- 1908), İkinci Meşrutiyet Dönemi olarak adlandırılmaktadır.²⁸

yöntemlerini kısa sürede kavrayarak hızla yükselmiştir. İslâm'ın inançlarını açıklayan "Risale-i İslâmiyye" adlı küçük bir kitap yazmıştır. İbrahim Müteferrika'ya asıl şöhretini kazandıran matbaacılığıdır. Matbaasında bastığı ilk kitap 1729 yılının başlarında basılan Vankulu Lügati'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Erhan Afyoncu, "İbrahim Müteferrika", **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi**, C. 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 325.

²⁴**Nevşehirli Damat İbrahim Paşa:** Eski adı Muşkara olan Nevşehir'de 1662 yılında dünyaya gelmiştir. Babası İzdin voyvodası olarak bilinen Sipahi Ali Ağa, annesi Fatma Hanım'dır. Akrabalarını görmek ve iş bulmak için 1689'da İstanbul'a gitmiştir. Aynı yıl yakın akrabası olan Eski Saray masraf kâatibi Mustafa Efendi'nin aracılığı ile sarayın önce Helvacılar ve daha sonra Baltacılar Ocağı'na girmiştir. Zamanla Eski Saray'ın vakıflar kâatipliğine kadar yükselmiştir. Ardından II. Mustafa'nın bulunduğu Edirne Sarayı'na çağırılmıştır. Bu vesileyle Şehzade Ahmet'i yakından tanıma imkânı bulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Münir Aktepe, "Damat İbrahim Paşa", **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi**, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 441-443.

²⁵ Fuat Süreyya Oral, **a.g.e (Adı Geçen Eser)**, s.43; Abdülrezzak ALTUN, **a.g.e**, s. 19.

²⁶ Alpay KABACALI, **a.g.e**, s. 27.

²⁷ Abdülrezzak ALTUN, **a.g.e**, s. 20; Ayrıca geniş bilgi için bakınız; Fuat Süreyya ORAL, **a.g.e**, s. 49.

²⁸ Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2005, s.176.

1.1.2. İlk Gazeteler

Osmanlı Devleti'nin matbaa ile geç tanışması gazetelerin yayın hayatına başlamasını geciktirmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk gazete Fransızca olarak İzmir'de yayınlanmış ve onu diğer Fransızca gazeteler takip etmiştir.²⁹

İlk Türkçe-Arapça gazete, 1828 yılında Mısır'da Vakayi-i Mısriyye adıyla çıkarılmıştır. Gazetede daha çok resmi bildirimler ve yasal uygulamalar yayınlanmıştır. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa, Arap gazetelerini Türkçeye çevirtip dışarıdan bilgi edinmiştir.³⁰ Bu belgelerin derlenip değerlendirilmesi için bir kurul oluşturulmuştur. Bu kurula "Curnal Divanı" adı verilmiştir. Kurulun değerlendirdiği haberler de "Curnal el Hidivi" adı verilen bir bülten biçiminde yüz sayı basılmıştır. Yöneticilere ve ilgililere dağıtılmıştır. Bu bülten yeterli görülmeyince Mehmet Ali Paşa 1828 yılında bu tür haberlerin Vakayi-i Mısriyye adı altında, yarısı Türkçe, yarısı Arapça haftalık bir gazete biçiminde yayınlanmasına karar vermiştir. Gazetenin ilk sayısında çıkış nedeninin tarım, endüstri ve öteki alanlardaki gelişmelerin izlenmesi ve toplumu koruyacak önlemlerin alınması olduğu belirtilmiştir. Gazete ilk başlarda 8-20 gün arayla yayınlanmıştır. Bir süre sonra rayına oturup haftada iki gün çıkmaya başlamıştır. Gazetede haberlerin kaynağı genellikle Fransız ve İtalyan gazeteler olmuştur. Girit kaynaklı haberlerin de ağırlığı vardır.³¹

Vakayi-i Mısriyye Gazetesi'nden sonra İstanbul'da Türkçe gazeteler yayınlanmaya başlamıştır. İstanbul'da Türkçe yayınlanan ilk gazete Takvim-i Vakayi'dir. "Olayların Takvimi" anlamına gelir. 1831 yılında yayın hayatına başlayan gazete, Avrupa'da yayınlanan ilk süreli yayından iki yüz yıl sonra yayınlanmıştır. İstanbul'da yayınlanan ilk Türkçe gazete olması sebebiyle ayırt edici bir özelliğe sahip olan Takvim-i Vakayi iç haberler, dış haberler, askeri işler, bilim, din

²⁹Fuat Süreyya Oral, *a.g.e.*, s. 56.

³⁰ Çok yakın tarihlere kadar ilk Türkçe gazetenin 1831'de yayınlanan Takvim-i Vakayi olduğu sanılır ve "Türk Basın Tarihi" bu gazete ile başlatılırdı. Oysa araştırmacı Orhan Koloğlu ilk Türkçe gazetenin Takvim-i Vakayi'den 3 yıl önce 1828'de Mısır'da yayınlanan Vakayi-i Mısriyye olduğunu kanıtlamıştır. Vakayi-i Mısriyye gazetesinin çıkmasından sekiz- dokuz yıl önce de Mehmet Ali Paşa'nın girişimiyle Mısır'da Bulak Matbaası kurulmuştur. Yayınlarının yarısı Türkçe, geri kalanı da Arapçaydı. Bu konuda geniş bilgi için bakınız; Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 15-16.

³¹ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 13.

adamlarının tayinleri ve ticaret ve fiyatlar şeklinde altı bölümden oluşur.³² Zamanla haber içeriği değişerek dünyada olup bitenlerle ilgili de bilgi vermiştir. Tanzimat'ın ilanı sırasında çıkarılan Hattı Hümayun, ilave olarak gazetede yayınlanmıştır. Kırım Harbi ve Mısır Meselesi sonuçlandığında konuya ilişkin özel ekler verilmiştir.³³ Gazete önceleri haftalık olarak çıkartılmıştır. İlk sayı 5000 basılmıştır. Bütün devlet görevlilerine, subaylara, taşra eşrafına ve elçiliklere gönderilmiştir. Gazetenin yıllık abone ücreti 120 kuruştur. İlk çeviri yazı gazetenin sekizinci sayısında yayınlanmıştır. İlk ilan da on birinci sayıda çıkmıştır. Takvim-i Vekayi Gazetesi yayın hayatına devam ederken yarı resmi hüviyete sahip olan Ceride-i Havadis Gazetesi çıkarılmaya başlamıştır.³⁴

Devlet kontrolü altında çıkan bu gazetelere, 1860 yılında bağımsız tartışma ve düşünce gazetesi olduğunu ifade eden, özel girişimle ve hazineden yardım almadan çıkarılan Tercüman-ı Ahval eklenir. Tercüman-ı Ahval Gazetesi, Ruzname-i Ceride-i Havadis Gazetesi ile aynı dönemde yayınlanmıştır. Devlet dışında özel sermaye ile ve ilk kez bir Türk tarafından (Agâh Efendi) yayınlanan gazete olduğu için kimi kaynaklarca Türk gazeteciliğinin başlangıcı olarak kabul görmüştür.³⁵ Tercüman-ı Ahval Gazetesi'nin, hilal ve yıldız biçiminde bezenmiş gazete başlığı dikkat çekicidir.³⁶ Gazete, halk arasında merak uyandıran siyasi konular hakkında ipuçları verir. İlk siyasi makalelerin kurulması ile gerçek bir gazete kimliğine bürünmüştür.³⁷

Tercüman-ı Ahval Gazetesi'nden bir yıl sonra Tasvir-i Efkâr Gazetesi çıkarılmıştır. 1862 yılında yayınlanmaya başlayan Tasvir-i Efkâr Gazetesi, "Düşüncelerin

³² Hasan Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, C.1, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970, s. 174.

³³ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006, s. 69.

³⁴ Hıfzı Topuz, **a.g.e**, s. 16. ; Orhan KOLOĞLU, **İlk Gazete, İlk Polemik**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s. 27.

³⁵ Agâh Efendi: Çapanzade Ömer Hulusi Efendi'nin oğlu olarak Yozgat'ın Sorgun ilçesinde doğmuştur. İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye'de eğitim görmüştür. Tıp öğreniminden sonra çok iyi Fransızca bilmesi nedeni ile Osmanlı Devleti'nde kâtip olarak çalışmaya başlamıştır. Daha sonra İngilizce ve İtalyanca dillerini öğrenmiştir. Dildeki bu başarıları nedeni ile Tercüme Odası tercümanları arasına alınmıştır. 1860 yılında Şinasi ile birlikte Tercüman-ı Ahval Gazetesi'ni çıkarmıştır. Nuri Yüce, "Agâh Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 477-478.

³⁶ Türk tarihçiliğinde gazeteciliği Tercüman-ı Ahval'in çıkışla başlatılanlar oldukça fazladır. 1960 yılında gazeteciliğin 100. Yıldönümü diye törenler düzenlenmiş ve pullar çıkarılmıştır. Tercüman-ı Ahval'in ilk gazete olarak kabul edilmesinin ve diğerlerinin gazeteden sayılmamasının sebebi, devlet yönetiminde çıkan gazeteler olmasıdır. Basın devletin yönetiminde olursa gazetecilik olmaz demişlerdir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Hıfzı TOPUZ, **a.g.e**, s. 18-19.

³⁷ Hıfzı Topuz, **a.g.e**, s. 87.

Anlatımı” anlamına gelmektedir. Gazetenin kurucusu Şinasi’dir. Daha önce Agâh Efendi ile Tercüman-ı Ahval’i çıkarmış olan Şinasi, kısa bir süre sonra bu gazeteyi bırakarak yeni bir düşünce gazetesi çıkarmaya karar vermiştir. Tasvir-i Efkâr, Şinasi’nin yarattığı bir gazetedir. 27 Haziran 1862’de çıkan ilk sayısında yayınlanan giriş yazısında belirtildiğine göre gazetenin amacı, havadis vermek, halka kendi yararlarını düşünmeyi ve kendi sorunları üzerinde durmayı öğretmektir. Gazete haftada iki gün çıkmıştır. Gazetede iç ve dış haberler için ayrı ayrı sütunlar ayrılmış ve bunlar “Havadis-i Dahiliyye” ve “Havadis-i Hariciyye” diye süslü başlıklarla verilmiştir. Gazete 835 sayı yayınlanmıştır.³⁸

Osmanlı Devleti’nde ardı ardına yapılan ıslahatlar özgür düşünce ortamını gelmiştir ve bu durum da gazetelerin artışına neden olmuştur. Osmanlı Devleti’nin önemli düşünürleri arasında yer alan Ali Suavi 1866 yılında Muhbir Gazetesi’ni çıkarmıştır. Muhbir, “Haber veren, ihbar eden” anlamındadır. Gazetenin tarihimizde çok önemli bir yeri vardır. Gazetenin sahibi Filip Efendi’dir.³⁹ Ancak kendisinin okuma-yazması çok az olduğu için gazetenin yönetimini Ali Suavi yapmıştır. Muhbir Gazetesi, çeşitli fırsatlarla hükümetin politikasını eleştirerek basında bir eylem başlatmıştır.⁴⁰ O zamanlarda Girit sorunu vardır. Muhbir, hükümetin davranışını yetersiz bulmuş ve Milli Meclis kurulmasını savunmuştur. Gazete Girit’te ezilen Müslümanlar için de büyük bir kampanya başlatarak önemli miktarda para toplamıştır. Muhbir, okuyucu mektuplarına geniş yer vermiştir.⁴¹ Bu mektuplarda dolaylı bir şekilde hükümete sorular yöneltilmiştir. Gazetede çıkan bu yazılar hükümeti kızdırdığı için 1867’de, bir emirname ile gazete yasaklanmıştır. Gazete bir aylık süre sonunda yeniden çıkmaya başlamış ve 27 Mayıs 1867’ye kadar yayınlanmıştır. Gazete ancak 55 sayı çıkmıştır. Ali Suavi, Avrupa’ya kaçınca, Muhbir Gazetesi de kapatılmıştır.⁴²

Tercüman-ı Ahval, Tasvir-i Efkâr, Muhbir gibi gazetelerin her biri Osmanlı basının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Muhbir Gazetesi’nin kapatılmasından 2 yıl sonra 1869 yılında Basiret Gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Gazete Basiretçi diye tanınan Ali Efendi tarafından çıkarılmıştır. Basiret küçük boyutlu ve 4 sayfadan oluşmuştur. Haftada 5 gün çıkarılmıştır. Dış haberlere oldukça fazla önem

³⁸ Fuat Süreyya Oral, **a.g.e**, s. 80. ; Hıfzı TOPUZ, **a.g.e**, s.22, ; Alpay KABACALI, **a.g.e**, s.69.

³⁹ Selim Nüzhet Gerçek, **a.g.e**, s. 42.

⁴⁰ Hıfzı TOPUZ, **a.g.e**, s. 24.

⁴¹ Fuat Süreyya Oral, **a.g.e**, s. 94.

⁴² Alpay Kabacalı, **a.g.e**, s. 85.

veriyordu.⁴³ Gazete önceleri Vezir Hanı'nda, eski bir basımevinde basılıyordu. Daha sonra Asmaaltı'nda, Papazyan basımevinde basılmaya başladı. Fiyatı 40 paraydı. 1870 -71 Fransa-Prusya savaşı sırasında, Almanya'yı desteklemiştir. Savaş haberlerine yer vermiştir. Bu dönemde baskı sayısı 10 bine kadar yükselmiştir. Savaşı Almanya'nın kazanması üzerine Ali Efendi, Bismark tarafından Berlin'e çağırılmıştır. Ali Efendi, bu gezi için Alman Elçiliği'nin kendisine 10 bin frank verdiğini, ayrıca Sadrazam Ali Paşa'nın da 500 altın ödediğini yazmıştır.⁴⁴ Bu bakımdan bakıldığında Basiret Gazetesi, izlediği politikadan dolayı yabancı bir devletten para alan ilk gazetedir.⁴⁵ Basiretçi Ali Efendi, Abdülaziz'in hükümdarlık yıllarında, Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa'nın yaptığı zulümleri yazdığı için dört ay hapiste kalmıştır. Öte yandan, gazetesinde Ali Suavi'nin yazılarını bastığı için de Mayıs 1878'de yakalanarak Taşkılla'da beş buçuk ay tutuklu kalmıştır. Böylece gazete de kapanmıştır. Gazete otuz yıl sonra, 1908'de Meşrutiyet'in ilanı üzerine yeniden çıkarılmaya başlamıştır. Ancak, gazete tutunamadığı için kapanmıştır.⁴⁶

Ali Suavi'nin çıkardığı Muhbir Gazetesi yerine Agâh Efendi, Ziya Bey ve Namık Kemal tarafından, 19 Haziran 1868'de Londra'da Yeni Osmanlılar Cemiyeti adına Hürriyet Gazetesi çıkarılmaya başlamıştır. 63. sayısına kadar gazeteyi, Namık Kemal ile Ziya Bey birlikte çıkarmışlardır.⁴⁷ 63. sayıdan sonra Namık Kemal, gazeteden ayrılmıştır. Bundan sonra gazeteyi Ziya Bey tek başına çıkarmıştır. Haftada bir kez yayımlanan Hürriyet Gazetesi, yayın hayatı boyunca sayfa sayısı bakımından farklılıklar göstermiştir. Gazete birçok konuya İslami bakış açısı ile yaklaşmış ve meselelere İslami kaynaklardan deliller getirmiştir.⁴⁸ Gazete, özellikle Muhbir Gazetesi'nin geniş halk kitlelere yönelik canlı ve basit anlatım diline karşılık, seçkin bir anlatım dili kullanılmıştır. Aydınlarla özgü düşünce ve kavramları kullanan ilk düşünce gazetesidir. Gazete, 12 Haziran 1870 tarihinde 100. sayısından sonra kapanmıştır.⁴⁹

⁴³ Hıfzı Topuz, **a.g.e**, s. 26.

⁴⁴ Nuri Sg̈lam, " *XIX Yüzyıl Osmanlı Siyasi Hayatında Basiret Gazetesi Üzerine* ", **İlmi Araştırmalar Dergisi**, Sayı 3, 1996, s. 184.

⁴⁵ Belkıs Ulusoy Nalcioğlu, " *Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basının İlkleri* ", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, İstanbul 2007, s. 263.

⁴⁶ Hasan Refik Ertuğ, **a.g.e**, s.160-164.

⁴⁷ Alpay Kabacalı, **a.g.e**, s.88.

⁴⁸ Nuri İnuğur, **a.g.e**, s.223.

⁴⁹ Orhan Koloğlu, **a.g.e**, s.50.

Meşrutiyet'ten önceki yıllarda adı geçen gazetelerden biri olan İbret Gazetesi, 1870'te çıkmaya başlamıştır. Gazetenin kurucusu ve sahibi Aleksan Sarrafyan Efendi'dir. Gazete çıkmaya başladıktan bir ay gibi kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Sarrafyan Efendi, gazetenin adını, *İbretname-yi Âlem* olarak değiştirerek haftalık bir mizah gazetesi haline getirmiştir. Ancak gazetenin durumunu düzeltmemiştir.⁵⁰ 1872 yılında gazeteyi, Ahmet Mithat Efendi kiralamıştır. İbret, yeniden günlük gazete olmuş ve 13 Haziran 1872'de yeni kadrosuyla çıkmaya başlamıştır. Başyazıları Namık Kemal yazmıştır. Ebüzziya Tevfik ve Paris'ten dönen Reşat ve Nuri Beyler de gazeteye girmiştir.⁵¹ İbret, İstanbul basımına olgun ve kaliteli bir hava getirmiştir. 5 Nisan 1873'te kapatılmıştır.⁵²

1867 yılında ve daha sonrasında uzun soluklu olmasa da İstanbul'da 20'yi aşkın dergi ve gazete yayınlanmıştır. Bunlardan en önemlileri; 1867'de Muhip, Utarit, 1868'de Terakki, 1869'da Mümeyyiz, Vekayi-i Zaptiye, Hadika, Diyojen, 1870'de Asır, Memalik-i Mahrusa, Hakayık'ul Vakayi, Devir ve Bedir, 1873'te Hulasat'ül Efkâr, 1874'te Medeniyet, 1875'de Sadakat, Vakit gibi gazete ve dergiler yayınlanmıştır.⁵³

1.1.3. Tanzimat Döneminde Gazetecilik Anlayışı

İlk Türkçe gazetenin yayınlandığı dönem olan 19. yüzyılın başları, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış problemlerle karşı karşıya geldiği bir dönem olmuştur. İlk gazetenin yayınına takip eden dönemde Osmanlı Devleti, yönetim kademesi olarak içine düştüğü sıkıntılı duruma çare bulmak için çeşitli teşebbüslerde bulunmuştur. Bu teşebbüslerden en önemlisi, Tanzimat Fermanı olarak adlandırılan kanuni düzenlemelerin yürürlüğe konmasıyla olmuştur.⁵⁴

Tanzimat dönemi içerisinde bir kısım aydın, bu yenilikçi havadan güç almıştır. Ülkenin içinde bulunduğu sorunlar ile ilgili yorumlarını daha geniş kitlelere ulaştırabilmek adına basın faaliyetlerine girişmişlerdir. Kısa zaman içinde pek çok

⁵⁰ Hıfzı Topuz, *a.g.e*, s. 27-28.

⁵¹ Fuat Süreyya Oral, *a.g.e*, s. 99.

⁵² Kenan Demir, "Osmanlıda Basımın Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 5, Nisan 2014, s.81.

⁵³ Yasemin Doğaner, "Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basım" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.29, Sayı 1, Haziran 2012, s. 18.

⁵⁴ Belkıs Ulusoy Nalcıoğlu, *a.g.m (Adı Geçen Makale)*, s.253. Fuat Süreyya Oral, *a.g.e*, s.52.

gazete yayınlanmaya başlamış ve gazetelerin sayısı, 1856 Islahat Fermanı ile artmıştır.⁵⁵

Tanzimat dönemi, gazeteciliğin işlevlerinin gerçek anlamda yerine getirilmesi için aydınların, gazeteci ve fikir adamlarının ardı ardına girişimde bulunduğu bir dönem olmuştur. Osmanlı devletinde ilk gazete, Batı'da olduğu gibi halkın talebi ve gereksinimleri doğrultusunda değil, iktidarın istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda faaliyet göstermiştir.⁵⁶ Osmanlı Devleti'ne tıpkı matbaa gibi, gazetecilik de Batı'dan çok sonra gelmiştir. Basın faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'nde gecikmesinin en önemli sebebi, basılı malzemeler yoluyla yönetim karşıtı fikirlerin yayılmasını önlemektir.⁵⁷ Osmanlı Devleti gibi çok uluslu yapıya sahip bir coğrafyada yayın yoluyla, iktidar karşıtı fikirlerin yayılması özellikle merkezden uzak eyaletlerde, otoritenin sağlanmasını zorlaştıracaktı. Bu nedenle sakıncalı bir durum teşkil etmiştir. Bu tedirginlik Osmanlı padişahlarının, devlet sınırları içerisinde gazetecilik faaliyetlerinin yaygınlaşması fikrine soğuk bakmasına neden olmuştur.⁵⁸

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği dönemde, Osmanlı toprakları üzerinde yayın yapmakta olan tek Türkçe gazete Takvim-i Vakayi olmuştur. Takvim-i Vakayi, bizzat II. Mahmut'un isteği ile yayın hayatına başlamıştır. Hükümetin yapmış olduğu ve yapmayı planladığı işleri, halka aracısız olarak duyurmak düşüncesiyle kurulmuştur. Bu düşünceyle 1840 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Gazete her ne kadar yurt içi ve yurt dışından haberler içerse de, aslında yönetimin istediği türden haberler yayımlayan bir gazete olmuştur.⁵⁹

İlk Türkçe gazetenin yayın hayatına başlamasından sonraki 30 yıllık dönemde devletin resmi gazetesi ve yarı resmi gazeteler yayınlanmıştır. Bu gazetelerde sürekli olarak devleti öven türde yazılara yer verilmişti. Dolayısıyla gazeteler, devleti ve yöneticileri halk adına denetleme ve eleştirme görevini yerine getirememiştir. Bu durum Tercüman-ı Ahval gazetesinin yayın hayatına başlamasına dek devam

⁵⁵ Orhan Koloğlu, "Türkçe Dışı Basın" **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.94.

⁵⁶ Ayhan Ceyhan, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Basın ve Yayınında Hukuki Düzen 1839-1876" **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.1, 2006, s. 140.

⁵⁷ Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990, s.12.

⁵⁸ İlhan Yerlikaya "Tercüman-ı Ahval Gazetesi ve Hükümet Destekli Haber Anlayışı", **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.21, 1995, s.63.

⁵⁹ Yasemin Doğaner, a.g.m, s.21.

etmiştir. 1860 yılında Agâh Efendi ve Şinasi tarafından yayınlanmaya başlayan Tercüman-ı Ahval, hazineden yardım almadan yayınlanan ilk müstakil gazete olmuştur. Bu yönüyle Türk basın tarihinde bir devrin başlangıcı olarak görülmektedir.⁶⁰

Takvim-i Vakayi ve Ceride-i Havadis Gazeteleri döneminde, monarşinin dışında bir yönetim şeklinin benimsenmesi ve hükümetin icraatlarını eleştirme düşüncesi henüz kimsenin aklında yer etmemişti. Böyle bir düşünce olsa dahi, padişahın emri ile kurulan bir gazetede bu türden düşüncelerin dile getirilmesi mümkün değildi. Bu yüzden düşünceler yalnızca zihinlerde kalmıştır.⁶¹ Bu durum ancak, devletten herhangi bir destek almadan, şahsi sermayeleri ile gazete kuran Agâh Efendi ve Şinasi ile değişmiştir. Tercüman-ı Ahval, siyasi makalelere yer vererek fikir gazeteciliğini başlatmıştır. Şinasi, Tercüman-ı Ahval'ın başlangıç yazısında, "halkın vatanın yararı için söylemesi de yazması da haktır" diyerek, hükümeti eleştirmenin en doğal hakkı olduğunu ifade etmiştir.⁶²

15 Haziran 1862'de, kendi başına Tasvir-i Efkâr Gazetesi'ni çıkarmaya başlayan Şinasi, aynı düşünce doğrultusunda devam etmiştir. O zamana kadar söylenilmesinden çekinilen Meşrutiyet ve Hürriyet kelimeleri ilk kez Tasvir-i Efkâr'da kullanılmıştır. Tasvir-i Efkâr, kamuoyunun önemini daha çok öne çıkaran bir gazete olmuştur. Şinasi, Tasvir-i Efkâr'da, hükümetin dış politikasına da eleştirilerde bulunmuştur.⁶³ İstanbul'un kent olarak sorunları, yoksulların durumu gibi pek çok konuyu kamuoyunun gündemine taşımıştır. Bu yayınlar sonucunda gazeteye olan ilgi artmıştır. Agâh Efendi ve Şinasi'nin bu yolu açmasıyla, Osmanlı Devleti'nde pek çok gazete ve dergi yayınlanmaya başlamıştır. Gerçek gazetecilik yapma düşüncesinde olan aydınlar, Şinasi ve Agâh Efendi'nin açtığı bu kapıdan birer birer girmiştir. Tercüman-ı Ahval'den sonra, Takvim-i Vakayi ve Ceride-i Havadis Gazetelerinin yayın anlayışı terk edilmiştir.⁶⁴

⁶⁰ Hamza Çakır, Türkiye'de Serbest Gazeteciliğe Adım: Yarı Özel Gazete Ceride-i Havadis, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 7, 1998, s.17.

⁶¹ Kemal Akyüz, Takvim-i Vakayi, **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1981, C.30, s.367.

⁶² Kenan Demir, a.g.m, s. 89.

⁶³ Belkis Ulusoy Nalcioğlu, a.g.m, s.256.

⁶⁴Bülent Varlık, Tanzimat'tan Cumhuriyete Mizah **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1094.

Fikir gazeteciliği halkın büyük rağbetini görmüştür. İctimai konulara sıklıkla yer verilmesi, resmi görüşün dışında konulara değinilmesi ve hükümetin iç ve dış siyasetteki uygulamalarına yönelik eleştiriler, halkın gazetelere yönelik ilgisini artırmıştır.⁶⁵

1.2. Osmanlı Basınında Ceride-i Havadis Gazetesi

Ceride-i Havadis Gazetesi, Osmanlı sınırları içerisinde Türkçe yayınlanan ikinci gazetedir.⁶⁶ Vakayi-i Mısriyye ve Takvim-i Vakayi'den sonra çıkarılan üçüncü Türkçe gazete olan Ceride-i Havadis Gazetesi, 31 Temmuz 1840'dan 26 Eylül 1864'e kadar başlangıçta on günde bir, 139. sayısından sonra haftalık olarak toplam 1212 sayı neşredilmiştir. 40 x 27 cm ölçüsünde ikişer sütunlu dört sayfa olarak yayına başlayan gazetenin sütun sayısı 329.sayıdan sonra üçe çıkmıştır.⁶⁷

Gazetenin sahibi, 1815 yılında İzmir'e gelip yerleşen, daha sonra İstanbul'a giderek Amerika Birleşik Devleti sefaretinde kâtiplik yapan ve ticaretle meşgul olan İngiliz William Churchill'dir. Churchill, İstanbul'un yabancıların oturmasına izin verilen semtlerinden Moda'da (Kadıköy) avlanırken bir çocuğu yaralayınca tutuklanmıştır.⁶⁸ Bunun üzerine İngiliz büyükelçisi Ponsonby, kapitülasyon haklarına dayanarak, bir İngiliz'in suçlu bile olsa tutuklanamayacağını ileri sürerek Osmanlı Devleti'ne, bir nota vermiştir.(18 Mayıs 1836) Konuya diğer Avrupalı devletler de karışınca olay siyasi bir mahiyet kazanmış ve artan baskılar üzerine Churchill, serbest bırakılmıştır. Ardından devrin Hariciye Nazırı Akif Paşa, hastalığı öne sürülerek görevinden azledilmiştir. Churchill'den özür dilenerek tutukluluk tazminatı olarak kendisine pırlantalı nişan, zeytinyağı ihraç izni veren bir ferman ve gazete yayınlama imtiyazı verilmiştir. Elindeki fermanı 3500 altına bir başkasına devreden Churchill, Akif Paşa gözden düşüp sürgüne gönderilince (1840) gazete yayınlama imtiyazını kullanıp Ceride-i Havadis adlı bir gazete çıkarmaya karar vermiştir.⁶⁹ Devletin resmi gazetesi Takvim-i Vakayi'nin azınlıkların yayınladıkları gazetelerin seviyesine ulaşamaması, Sultan Abdülmecid'i, Churchill'in çıkaracağı gazeteyi desteklemeye yöneltmiştir.

⁶⁵ İlhan Yerlikaya, *a.g.m*, s.65.

⁶⁶ Hıfzı Topuz, *a.g.e*, s. 17.

⁶⁷ Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2005, s.201.

⁶⁸ Alpay Kabacalı, *a.g.e*, s. 61.

⁶⁹Orhan Koloğlu, **Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi,Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C.1, s.68.

Takvimhane Müdürlüğüne Ceride-i Havadis'e yardım edilmesi için emir vermiştir. Gazetenin birçok gideri Takvimhane Müdürlüğü tarafından karşılanmıştır.⁷⁰

İlk sayısı, 31 Temmuz 1840 yılında, Bahçekapı'da Hamidiye Türbesi karşısında kiralanmış bir yerde kurulan matbaada basılan Ceride-i Havadis, özel elemanlar tarafından nezaretlere, sefarethanelere, kıraathanelere ve abonelere dağıtılmış, ayrıca ilgilenenlere tanıtım amacıyla ücretsiz verilmiştir.⁷¹ 1840 yılının sonuna kadar 22, 1841'de 50 1842'de 51 sayı çıkmış, satışının 150'yi aşmaması sebebiyle, 13 Mayıs 1843 tarihinde 138. sayısında kapanmıştır. Sultan Abdülmecid'in diğer Osmanlı gazetelerine olduğu gibi kendisine de 3000 kuruş maaş bağlatması üzerine Churchill, gazeteyi, Çifte Saraylar (Bugünkü İstanbul Lisesi) karşısındaki karakolun yakınına taşıdığı matbaasında bastığı 12 Ekim 1843 tarihli 139. sayısıyla yeniden neşretmeye başlamıştır.⁷² Ölümünden sonra gazetenin yayını, oğlu Alfred Churchill tarafından devam etmiş ve adı 1212. sayısından sonra Ruzname-i Ceride-i Havadis olarak devam etmiştir. Ceride-i Havadis'in satışları yeni dönemin ilk yıllarında yine 150'yi geçmemiştir.⁷³

Osmanlı basınında gazete isminin ilk kez kullanıldığı Ceride-i Havadis'in 1. sayısının önsözünde, gazetenin halkın bilgisini artırdığı, diğer ülkelerde olup bitenlerle alakalı bilgiler vererek halkın gözünde merak uyandırdığı ve bu yolla meslek ve ticaret hayatının geliştirilmesine yardımcı olduğu belirtilmiştir. Gazetenin ilk yıllarına dair sayıları, Takvimhane mensupları tarafından çıkarıldığından, tertip olarak Takvim-i Vakayi'ye benzer. Yazı ve haberler üç bölümde ve üç başlık altında verilmiştir. Havadisat-ı Dahiliyye bölümünde, önce iradeler ve resmi haberler, ardından İstanbul ve yurt haberleri verilmiştir. Daha sonra, padişahın cülus ve doğum yıl dönümü veya seyahatleri münasebetiyle yazılan methiyeler, düşürülen tarihler ve kasideler yayınlanmıştır.⁷⁴ Devletin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'nin düzenli bir şekilde haftalık olarak yayınlanması sağlanamadığından, idari haberler Ceride-i Havadis'e verilmeye başlanmış, bunlar da Havadisat-ı Dahiliyye bölümünde yer

⁷⁰Ziyad Ebüzziya, Ceride-i Havadis, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, S. 406.

⁷¹ Hasan Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, C.1, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970, s. 189.

⁷²Yasemin Doğaner, *a.g.m.*, s. 31.

⁷³ Fuat Süreyya Oral, **a.g.e.**, s. 78-79.

⁷⁴ Orhan Koloğlu, Osmanlılarda Basın ve kamuoyu, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul 1994, s. 147.

almıştır.⁷⁵ Bu tür resmi yazıları yayınlaması ve devletten maddi destek alması, Ceride-i Havadis'e yarı resmi bir hüviyet kazandırmış, gazete bundan dolayı bazı kaynaklarda yarı resmi gazete olarak gösterilmiştir.⁷⁶ Ceride-i Havadis'te hükümet ve resmi dairelerle ilgili haberler yorum yapılmadan olduğu gibi basılmıştır. Gazetenin Havadisat-ı Hariciyye bölümünde dış haberler yabancı gazetelerden tercüme edilerek verilmiştir. İlan bölümünde ise gayrimenkul satışları, ithal ilaçlar ve ülkede henüz bilinmeyen makineler ve eşya ilanları yer almıştır.⁷⁷ Yazı ve haberlerde noktalama işaretleri ve başlık kullanılmamış; haberler birbirinden üç dört satırlık boşluklarla ayrılmıştır. İlk iki yılda son derece ağdalı olan gazetenin dili sonraki yılda sadeleştirilmiştir.⁷⁸

Ceride-i Havadis Gazetesi, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sırasında, ilk yirmi sayısından sonra birer sayfalık ilave ek vermeye başlamıştır. Kırım Harbi dolayısıyla tekrar bir ek çıkarmıştır. (31 Ekim 1853) Şinasi ve Ağâh Efendi Tercüman-ı Ahval gazetesini çıkarmaya başlayınca Ceride-i Havadis gazetesi de Ruzname adlı ek çıkarmaya başlamıştır. 121. Sayısı neşredildikten sonra adı Ruzname-i Ceride-i Havadis olarak değiştirilerek verilen bu ilave, gazetenin 1212. sayısından sonra artık yayınlanamayacağı duyurulan Ceride-i Havadis ile birlikte yayını durdurulmuştur.⁷⁹ Alfred Churchill daha sonra her ikisinin yerine Ruzname-i Ceride-i Havadis adlı 5804 sayı yayınlanan yeni bir gazete çıkarmıştır.⁸⁰

Ceride-i Havadis, Osmanlı basınında birçok yeniliği yapan ilk Türkçe gazetedir. Mesela ilk ölüm ilanı ve ölen şahsın biyografisini yayınlaması Osmanlı basınına getirdiği yeniliktir. Bunun dışında savaş alanına ilk defa muhabir göndermesi, ilk ilave neşri, Galata'da Naum Tiyatrosu'nda oynanan piyeslerin Türkçe tercümesinin verilmesi, hastalıklar hakkında koruyucu ve açıklayıcı bilgiler, ansiklopedik bilgiler,

⁷⁵ Mehmet Ali Karaman, Osmanlı Modernleşmesinde Basın, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 32, Ağustos 2014, s.139.

⁷⁶ Enver Behnan Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Güven Matbaası, Ankara 1976, s. 110.

⁷⁷ Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2005, s.224.

⁷⁸ Şerif MARDİN, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.287.

⁷⁹ Hamza Çakır, II. Meşrutiyete Kadar Osmanlıda Basın-İktidar İlişkileri, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı.11, İstanbul 2001, s.95.

⁸⁰ Ziyad Ebüzziya, a.g.m, s. 406.

kitap şekline gelebilecek tefrika, okuyucu mektuplarının yayınlanması Ceride-i Havadis'in Osmanlı basınına getirdiği yeniliklerdir.⁸¹

Ceride-i Havadis'te yayınlanan yazılarda Münif Paşa dışındaki yazarların ismi neşredilmediği için, yazarların isimlerini o devirde yaşayan kişilerin makaleleri ve biyografilerinden tahmin etmek mümkün olmuştur. Ceride-i Havadis'in ilk yıllarında yazı kadrosunda çalışan kişilerin bazıları şunlardır; Ahmed Tevfik, Emin Firdevsi, İsmet Bey, Ramiz Paşazade Mehmed İzzet Bey, Karsizade Cemalettin, Münif Bey, Salih Bey, Said Bey'lerdir. Daha sonraki yıllarda Ahmet Rasim, Ahmet Zarifi, Enderunlu Ali, Ebüzziya Tevfik, Emin Hafız Müşfik, Manastırlı Emirzade, Halet Bey, Hüseyin Siret Bey, Nüzhet Efendi, Rıza Bey, Süreyya Bey gazetede yazar olarak çalışmışlardır. Ceride-i Havadis'in tercüme işlerinde çalışan Hariciye Nezareti Tercüme Kalemi'nin azınlık mensubu memurlarından sadece Bohor ve Haçadur Oskanyan Efendilerin adları bilinmektedir.⁸²

1.2. 1. Ceride-i Havadis Gazetesi ve 1853- 1856 Yılları Arasında Yayınlarının Tahlili

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin, yayınlanan ilk sayısının "Mukaddime" kısmında, gazetenin halkın bilgisini artırdığı ve diğer ülkelerde olup bitenlerin nakledilerek halkta merak hisleri uyandırdığı ifade edilmiştir.⁸³ Bu yolla meslek ve ticaret hayatının geliştirilmesinde yardımcı olacağı vurgulanmıştır. Daha sonra dönemin resmi gazetesi olan Takvim-i Vakayi Gazete'sine değinilerek, rakip gazetenin resmi olması nedeni ile çok az habere yer verdiği dile getirilmiştir. Böylelikle Ceride-i Havadis Gazetesi'nde yer alacak konular hakkında bilgi verilmiş ve Takvim-i Vakayi Gazete'sinin kuru içeriği eleştirilmiştir.⁸⁴ Mukaddimenin sonuna doğru yabancı ülkelerde olan olaylar, sanayi, ticaret, eğitim, sanat, hüneler gibi alanlardaki gelişmelere yer verileceğinden söz edilmiştir.⁸⁵

⁸¹ Hıfzı Topuz, Basında Tekelleşmeler, **Türk Basının Beş Sorunu**, İstanbul 1989, s.33.

⁸² Alpay Kabacalı, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Sansür, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.3, s, 607.

⁸³ Hamza Çakır, a.g.m, s.96.

⁸⁴ Hamza Çakır, Türkiye'de Serbest Gazeteciliğe Adım, Yarı Özel Gazete Ceride-i Havadis, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S.11, İstanbul 2001, s.50.

⁸⁵ Alpay Kabacalı, a.g.e, s.14.

Gazetenin amele işlerinde genellikle Hıristiyan tebaa istihdam edilmiştir. Gazetenin 1191. sayısı, Hıristiyanların “ Paskalya Bayramı” olduğu güne denk gelmiştir. Gazetenin amele işlerinde özellikle çark bölümünde çalışan işçilerin büyük çoğunluğu Hıristiyan’dır. Bu durum göz önüne alınarak, gazetenin bir gün önce çıkarıldığı yazılmaktadır.⁸⁶

Dört sayfa olarak çıkan gazetede yazı ve haberler üç bölümde ve üç başlık altında verilmiştir. “Havadisat’ı Dâhiliye” bölümünde önce iradeler ve resmi haberler, ardından İstanbul ve yurt haberleri verilmiştir. Daha sonra padişahın cülus ve doğum yıl dönümü veya seyahatleri münasebetiyle yazılan methiyeler, düşürülen tarihler ve kasideler yayınlanmıştır. Takvim-i, Vakayi Gazetesi’nin düzenli bir şekilde yayınlanamamasından ötürü idari haberler, Ceride-i Havadis Gazetesi’ne verilmeye başlamıştır. Bu idari haberler de “Havadisat-ı Dahiliyye” bölümünde yer almıştır. Bu tür resmi yazılar yayınlaması ve devletten maddi destek alması, Ceride-i Havadis Gazetesi’ne yarı resmi bir hüviyet kazandırmıştır.⁸⁷

Gazetenin “Havadisat’ı Ecnebiyye” bölümünde dış haberler, yabancı gazetelerden tercüme edilerek verilmiştir. Devletlerarası ilişkiler, savaş ve barış haberleri, eğitim, sağlık ve teknik ile ilgili gelişmeler de bu bölümde yayınlandı. İhtilal, parlamento, ayaklanma, meclis gibi pek çok kelime dilimize bu gazete yoluyla girmiştir. Gazetenin üçüncü bölümü olan “İlanat” bölümünde her türlü ev, kiralık konak ve benzer satılık ilanlar yayınlandı. Bu ilanların yanı sıra, ilk ölüm ilanları da Ceride-i Havadis Gazetesi’nde verilmeye başlamıştır.⁸⁸

Ceride-i Havadis Gazetesi daha çok politik, ekonomik ve dış haberlere ağırlık vermiş olsa da kamuoyu oluşturmada önemli rol oynayamamıştır. Ancak Kırım Savaşı sırasında, Churcill’in bir İngiliz gazetenin muhabiri sıfatıyla Kırım’a gitmesinden ve oradan gönderdiği haberlerin yer almasından sonra bir varlık gösterebilmiştir. Halk kendini yakından ilgilendiren Kırım Savaşı ile ilgili bilgileri sadece Ceride-i Havadis Gazetesi’nde bulabilmiştir.⁸⁹Bu ilgi üzerine Ruzname ismi ile günlük ilaveler çıkardı. 1860 yılında Tercüman-ı Ahval Gazetesi’nin yayın hayatına başlamasıyla Ceride-i

⁸⁶ Hamza Çakır, a.g.m, s.52.

⁸⁷ Ziyad Ebüzziya, a.g.m, s.407.

⁸⁸ Atilla Girgin, **Türkiye’de Yerel Basın**, Der Yayınları, İstanbul 2008, s.46.

⁸⁹ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e, s.111.

Havadis Gazetesi'ne olan ilgi azaldı.⁹⁰ Bu nedenle gazetesinin gidişatı için önlem almak isteyen Churcill, Ruzname-i bu defa günlük olarak yayınlamaya başladı.⁹¹

Ceride-i Havadis Gazetesi iyi bir kamuoyu oluşturamamasına rağmen, Osmanlı basınında birçok yeniliği uygulamaya koyan bir gazete olmuştur. İlk defa muhabir göndermesi, ilk ilave neşri, Galata'da Naum Tiyatrosu'nda oynanan piyeslerin Türkçe tercümelerinin verilmesi, hastalıklar hakkında açıklayıcı ve koruyucu bilgiler, ansiklopedik malumat, kitap şekline gelebilecek tefrik, okuyucu mektuplarını yayınlaması Ceride-i Havadis Gazetesi'nin Osmanlı gazeteciliğine getirdiği yeniliklerdir.⁹²

Ceride-i Havadis Gazetesi, 4 sayfalık yapısı içerisinde resmi duyurulara daha çok yer vermesi sebebiyle farklı bir içerik ve üsluba sahiptir. Halk resmi gazetede göremediği habercilik anlayışını bu gazete bulma şansına sahiptir. Bunun yanı sıra gazetenin ilk sayısından itibaren özel girişimcilere ticari faaliyetleriyle ilgili her türlü reklam verme imkânını sağlamıştır.⁹³

Kadrosu tamamen Türklere kurulan gazetenin en önemli yazarı Sadrazam Sait Paşa olmuştur. Şair Ali, Hafız Müşfik, Ahmet Zarifi, Mehmet Efendi, Emin Bey, Nüzhet Efendi, Siret Bey, Şair İsmet, Ebüzziya Tevfik, Salih Efendi, Ahmet Rasim ve Süreyya Bey'in yazı kadrosunda bulunduğu bilinmekteyse de bu kişilerden hiçbiri kendi imzasıyla yazmamıştır.⁹⁴

Ceride-i Havadis Gazetesi ile ilgili bugüne dek pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak gazetede yer alan haber ve yazılar ele alınmıştır. Birçok araştırmacı tarafından gazetenin tahlili yapılmıştır. Gazete'de 1840-45 yılları arasında yayınlanan haber ve yazılar Ahmet Oğuz tarafından değerlendirilmiştir.⁹⁵ Daha sonra ki yıllarda gazetenin 1845-46 tarihleri arasındaki yazı ve haberleri, Rahime Yavuz⁹⁶ tarafından değerlendirilmiştir. Ancak Ceride-i Havadis

⁹⁰ Orhan Koloğlu, "a.g.m", s.118.

⁹¹ Nuri İnuğur, a.g.e, s.225.

⁹² Fuat Süreyya Oral, a.g.e, s.78.

⁹³ Hamza Çakır, a.g.m, s.51.

⁹⁴ Ziyad Ebüzziya, a.g.m, 407.

⁹⁵ Ahmet Oğuz, **Ceride-i Havadis Gazetesi'nde Çıkan Haber-Yazılar ve Değerlendirilmesi (1840-1844)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994, s. 2.

⁹⁶ Rahime Yavuz, **(1845-46) Ceride-i Havadis Gazetesi'nde Çıkan Yazılar ve Haberlerin Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2013.

Gazetesi'nden yola çıkılarak, başka bir konunun ele alınmasına çok az rastlanmaktadır. Tarık Özçelik⁹⁷ yaptığı çalışmada, Ceride-i Havadis Gazetesi'nde ki haberleri değerlendirilerek Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısı ele alınmıştır. Bu çalışmaların dışında gazete başlığı altında yapılan çalışmalarda kısa da olsa Ceride-i Havadis Gazetesi'ne yer verilmiştir.

1.2. 2. Havadisat-ı Dahiliyye (İç Haberler) Bölümü

Gazetenin Havadisat-ı Dahiliyye bölümünde adından da anlaşılacağı üzere yurt içinden haberlere yer verilmiştir. Öncelikle resmi yazılar yayınlanmış daha sonra Osmanlı Devleti'nin taşra ve eyaletlerinde meydana gelen önemli konular ve Bab-ı Ali tarafından verilen emirleryayınlanmıştır.⁹⁸ Özellikle 1853- 1856 yılları arasında gazete sık sık gayrimüslim tebaanın bugüne dek sahip olduğu haklar üzerinde durmuştur. Bunun en önemli sebebi, şüphesiz ki Kırım Savaşı'na neden arayan Rusya Devleti'nin Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Rum tebaa için istediği imtiyazlardır. Ceride-i Havadis Gazetesi, bu nedenle halk arasında birleştirme görevi üstlenmiştir. Sık sık Osmanlı meclisinde Rusya'ya karşı sergilenecek duruş ile ilgili kararlar yer almıştır.⁹⁹ Ceride-i Havadis Gazetesi'nde çalışan yazarların Fransızca, Rumca bilmeleri dolayısıyla gazete ayrı bir zenginlik kazanmıştır. Kırım Savaşını bizzat takip ederek cephe haberleri vermiş ve yurt dışında çıkan gazetelerde savaşla alakalı haberleri tercüme ederek vermiştir. Savaş yıllarında gazete daha çok savaşın gidişatını anlatmıştır.¹⁰⁰ Yapılan muharebelerdeki asker, top, firkateyn¹⁰¹ sayısı sürekli olarak yazılmıştır. Aynı zamanda Rusya'nın savaşta kullandığı askeri malzemelerden desöz edilmiştir. Gazete yapılan muharebeleri tahlil etmiştir. İngiltere ve Fransa gibi Osmanlı ile ittifak halinde olan devletlerin, Osmanlı Devleti'ne gönderdiği asker, savaş araç ve gereçlerinin miktarı her sayıda yazılmıştır.¹⁰² Savaşta gerginliğin arttığı dönemlerde gazete fermanları yayımlayarak padişahın halkın desteğini almasını sağlamıştır. Muharebe gününden üç gün gibi kısa bir süre sonra gelen tahriratlarda savaşın gidişatı ayrıntılı olarak

⁹⁷ Tarık Özçelik, *Modern İktisadın Osmanlıya Girişi ve Ceride-i Havadis (1840-1856)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.

⁹⁸ C.H, nr.607, Rebiyülevvel 25, Salı, 1269.

⁹⁹ C.H, nr. 607, Rebiyülevvel 25, Salı, 1269.

¹⁰⁰ C.H, nr.618, Cumadelahire 28, Perşembe, 1269.

¹⁰¹ Firkateyn: Büyük gemileri desteklemek amacı ile kullanılan hızlı ve küçük bir savaş gemisidir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2008, s. 265.

¹⁰² C.H, nr.632, Şevvâl 16, Çarşamba, 1269.

yayınlanmıştır. Savaşta şehit olan askerlerin ailelerine bu gazete vasıtasıyla baş sağlığı dilenmiştir. Savaşta askere refakat eden kumandanlar, seraskerler ve paşaların kendi kaleminden savaş tahlili alınarak gazetede yayınlanmıştır.¹⁰³

Gazete her ne kadar Kırım Savaşı yıllarında savaş üzerindeki konularda daha çok dursa da halkı ilgilendiren sosyal konularda da yayınlar yapmıştır. Ramazan ayını Osmanlı halkının nasıl geçirdiği, camilerin doluluk oranı ve bu ayda ne tür yemekler yenilmesi gibi konularda faydalı bilgiler verilmiştir.¹⁰⁴ Günümüz gazete anlayışına benzer tarzda İstanbul ve taşralarda meydana gelen dikkat çekici olaylara değinilmiştir. Örneğin; bir kadının eşi tarafından şiddete maruz kalması eleştirilmiştir. Bu olay sonrasında Osmanlı Hükümeti tarafından ilgili şahsa verilen ceza, halka örnek teşkil etmesi açısından yayınlanmıştır. Bu anlamda gazete halka öğretici bilgi verme konusunda da rol oynamıştır.¹⁰⁵

1.2. 3. Havadisat-ı Ecnebiyye (Dış haberler) Bölümü

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin Havadisat'ı Ecnebiyye bölümünde, yurt dışından edinilen bilgiler geniş sütunlarda verilmiştir. 1840 yılından sonra, Avrupa'nın geçirdiği milli, siyasi ve İctimai konular üzerinde durulmuştur.¹⁰⁶ 1848 ihtilalinin Avrupa ve diğer ülkelerde yarattığı sorunlar yabancı gazete tercümeleri ile tetkik edilmiştir. Kırım savaşı yıllarında gazetenin Havadisat-ı Ecnebiyye bölümünde Avrupa'nın Osmanlı-Rus anlaşmazlığı konusundaki tutumu gazetede değerlendirilmiştir. Kırım savaşı arifesinde barış arayışında bulunan Avrupa devletlerinin parlamento kararları yayınlanmıştır.¹⁰⁷ Bu dönemde özellikle Rusya'nın "Ogsburg" adlı gazetesi Ceride-i Havadis Gazetesi'ne kaynak olmuştur. Havadisat-ı Dahiliyye bölümünde cephe haberleri verildikten sonra Havadisat-ı Ecnebiyye bölümünde de Rus gazetesinde aynı muharebe ilgili neler yazıldığı tercüme edilerek cephe savaşlarını iki farklı gözden değerlendirme imkânı sunmuştur.¹⁰⁸ Ancak Ceride-i Havadis Gazetesi, halkın moralini bozmamak adına olsa gerek Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı yenik düştüğü muharebelere değinmemiştir. Özellikle Rusya'nın Kars'da Osmanlı ordusuna karşı kazandığı

¹⁰³C.H, n.r 634, Şevvâl 27, Salı, 1269.

¹⁰⁴C.H, nr.635, Şevvâl 30, Cuma,1269.

¹⁰⁵C.H, nr. 637, Zilkade 9, Pazar, 1269.

¹⁰⁶C.H, n.r 638, Zilkade 14, Cuma, 1269.

¹⁰⁷C.H, nr. 639, Zilkade 18, Salı, 1269.

¹⁰⁸C.H, nr. 607, Rebiyülevvel 25, Salı, 1269.

zaferler ve Sinop Baskını hakkında Ceride-i Havadis Gazetesi'nde herhangi bir haber yoktur.

Ceride-i Havadis Gazetesi bu dönemde Avrupa'da gelişen teknoloji ile alakalı bilgiler de vermiştir. Kırım Savaşı'nın etkisi ile özellikle savaş aleti konusunda Avrupa'da meydana gelen gelişmeler üzerinde durmuştur. Avrupa devletlerinin Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne gönderdiği asker miktarı gazetenin her sayısında yayınlanmıştır. Avrupalı devletler ve Rusya Devleti'nin savaşta uyguladığı taktiklere dair bilgi verilmiştir.¹⁰⁹ Bunun dışında gazete de Avrupalı devletlerin sosyal konularına da değinilmiştir. Avrupa hükümdarlarının kral, çar ve çariçelerin nasıl bir hayat yaşadıkları ve hangi tarihte hangi ülke de buldukları yazılmıştır. Devlet adamlarının ve elçilerinin gerçekleştirdiği seyahatler hakkında bilgi verilmiştir.¹¹⁰

1.2. 4. İlanat Bölümü

Churcill, Ceride-i Havadis Gazetesi'nin "Mukaddime" kısmında satılık ev, dükkân ve bunlara benzer mülkler ve kiralık ev ve dükkânlarını kiraya vermek isteyenlerin gelip haber verdikleri durumda gazetede ilan edileceğini belirtmiştir.¹¹¹ Türk basınında ilk defa bir gazetenin özel ilanlara yer verdiği Ceride-i Havadis Gazetesi ile görülmüştür.¹¹² Kırım savaşı yıllarında gazetenin İlanat bölümü diğer bölümlere oranla daha küçük sütunlarda verilmiştir. Ancak İlanat bölümü savaş yıllarında Osmanlı Devleti'nin halktan temin etmek istediği yardımlar konusunda büyük rol oynamıştır. Zengin ve fakir olmak üzere her sınıftan halkın ne miktarda yardım etmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Örneğin bu dönemde zengin tebaadan 2 öküz istenirken, durumu daha kötü olan halktan 1 öküz yardımında bulunması istenmiştir. Daha sonra yapılan yardımlar için devlet mensuplarının teşekkürleri de yayınlanmıştır.¹¹³

¹⁰⁹C.H, nr. 640, Zilkade 23, Pazar, 1269.

¹¹⁰C.H, nr.607, Rebiyülevvel 25, Salı, 1269.

¹¹¹ Fuat Süreyya Oral, a.g.e, s.79.

¹¹²C.H, nr. 654, Safer 8, Çarşamba, 1270.

¹¹³C.H, nr. 655, Safer 12, Pazar, 1270.

İKİNCİ BÖLÜM

KIRIM SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU

2. 1. SİYASİ DURUMU

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın başlarında gerek toprak ve gerekse nüfus bakımından hala Avrupa'nın en büyük devletlerinden birisiydi. Ancak sahip olduğu güç bu büyüklüğü taşıyacak durumda değildi. Devleti ileri götürecek reformlar yapılamamıştı.¹¹⁴ 1808 yılında Osmanlı tahtına geçen II. Mahmut, devletin kötü gidişatının farkındaydı. Osmanlı Devleti'ni ileriye götürecek reformların derhal yapılması için çalışmalara başlamıştı.¹¹⁵ Ancak hem dış güçlerin Osmanlı Devleti'ne karşı olan müdahaleleri hem de iç politikadaki sıkıntılı süreçlerden dolayı bir türlü istikrarı yakalamadı. Buna karşılık II. Mahmut, Osmanlı tarihinde dönüm noktası olacak reformları başlattı. Tanzimat Fermanı'na giden süreci oluşturdu. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nı göremeden ölen II. Mahmut'un yerine küçük yaşta Sultan Abdülmecit geçti. Abdülmecit'in Osmanlı tahtına geçmesinden kısa bir süre sonra 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ilan edildi. Böylece Osmanlı Devleti'nin tarihinde yeni bir dönem başladı.¹¹⁶

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti için ne kadar fırtınalı olmuşsa, Avrupa içinde aynı derece zor bir yüzyıl olmuştur. 1789 Fransız Devrimi'nden sonra oluşan siyasi çalkantılar, Avrupa'daki kıta devletlerini zayıf düşürmüştür.¹¹⁷ Bu durum Avrupa dengesini ayakta tutmak adına iki devletin birbirine yaklaşarak güç sağlamasına

¹¹⁴ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, 1.Cilt, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, s. 280.

¹¹⁵ Cemal Tukin, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi**, İstanbul 1947, s. 131.

¹¹⁶ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 340,

¹¹⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918' e**, İmge Kitabevi, İstanbul 2003, s. 306.

neden olmuştur.¹¹⁸XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin coğrafi durumu ve ekonomik zenginliği, Avrupalı devletlerin saldırılarına ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik politikalar izlemelerine sebep olmuştur. İngiltere'nin Hindistan'a giden yolları kontrol altına alma çabası, Rusya'nın Akdeniz'e çıkma isteği, Osmanlı Devleti'nin iç düzeninin bozulması ve Ortodoksların Ruslar, Katoliklerin Fransızlar tarafından korunması girişimleri, milliyetçi ayaklanmaların desteklenmesi ile birleşince, XIX. yüzyılın en önemli sorunu olan " Şark Meselesi" ortaya çıkmıştır.¹¹⁹ XIX. yüzyılı bütünüyle ilgilendiren bu meselenin temelinde Avrupa-Türk münasebetleri yatmaktadır. Bu meselenin özünü, Osmanlı Devleti'nin hızla dağılması ve bu dağılma sonunda Osmanlı Devleti'nden kopan parçaların hangi Avrupa Devleti tarafından yutulacağı meselesi oluşturmaktadır.¹²⁰ Bütün XIX. yüzyıl boyunca bu dağılmayı kendi çıkarlarına göre biçimlendirmek işini üstlenen ülkeler aralarında hiçbir zaman anlaşamamıştır. Avrupalı büyük devletler arasındaki bu anlaşmazlık ve çıkar çatışmaları Osmanlı Devleti'ninömrünün uzamasında etkili olmuştur. Osmanlı Devleti bu anlaşmazlıklar içinde "denge politikası" uygulayarak yaşamaya çalışmıştır. Bunların sonucu olarak bütün XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin çevresinde süregelen oyunların ve toprakları üzerinde yapılan pazarlıkların arttığı bir dönem olmuştur.¹²¹

XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Rus Çarı I.Nikola'nın dediğine göre Osmanlı Devleti hasta bir adamdı ve derhal müdahale yapılmazsa bütün Avrupa'yı etkileyecek büyük sorunlar ortaya çıkacaktı. Osmanlı Devleti toprakları büyük devletler tarafından bir an önce pay edilmeliydi. Osmanlı Devleti, Rusya ile yaptığı 1806-1812 ve 1828-1829 savaşları ile yıpranmıştır. Edirne Anlaşması'nın sonunda bağımsız bir Yunan krallığının kurulması, Fransızların Cezayir'e yerleşmeleri, Osmanlı Devleti'ni Akdeniz'deki iki toprak parçasından mahrum etmiştir. Osmanlı Devleti, bir yıl ara ile kendisinden koparılmış olan Mora ile Cezayir'in acısını çektiği sırada, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı başlamıştır. Bu isyan ilk başlarda

¹¹⁸ Mustafa BUDAK, **1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1993, s.8.

¹¹⁹ Doğu Aydın, **Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 35.

¹²⁰ Roderic Davison, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Diplomasisinin Modernleşmesi, Tanzimat**, Phoenix Yayınları, Ankara 2006, s. 209.

¹²¹ Roderic Davison, **a.g.e**, s. 214.

imparatorluğun iç meselesi olarak görünmüştür.¹²² Fakat Mehmet Ali Paşa'nın hırslı tutumu olaya büyük devletlerin de karışmasına neden olmuştur. Böylece Mısır isyanı devletlerarası bir olay halini gelmiştir.¹²³ Büyük devletlerin Osmanlı Devleti hakkında yürüttükleri siyaset bu olay ile ortaya çıktı. Padişah ile valisi arasında başlamış olan anlaşmazlık, Londra'da devletlerarası bir konferansta Mısır'ın muhtarlığı şeklinde düzenlenmiştir. Böylece Osmanlı Devleti, Akdeniz eyaletlerinden birini daha kaybetmekle yüz yüze gelmiştir.¹²⁴

Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı yaptığı ayaklanmanın devletlerarası bir konferansta çözüme kavuşturulması, Osmanlı Devleti'nin gidişatının ne kadar kötü olduğunu ortaya koymuştur. Osmanlı Devleti iç meseleleri ile meşgul olurken Fransa'da 1848 yılında yapılan devrim, milliyetçiliği savunan toplulukları harekete geçirdi. 1848 İhtilali, özellikle birçok milleti bünyesinde barındıran imparatorlukları hedef alıyordu. Avrupa'nın birçok yerinde siyasi haklar elde etmek isteyen topluluklar hükümdarlarına karşı baş kaldırdı. Az zamanda İspanya, İtalya, İrlanda, Hollanda, Belçika, Avusturya ve Macaristan'da ayaklanmalar başladı. Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'ndaki ayaklanmalar Viyana'da başladı ve hızla gelişerek Macaristan'a yayıldı.¹²⁵

Osmanlı Devleti, Macar isyanlarına öncelikle büyük alaka gösterdi. Osmanlı Devleti, Avusturya idaresi altında bir Macaristan görmektense, egemen bir Macaristan tanımayı yeğlerdi. Fakat bu isteğin gerçekleşmesi oldukça zordu. Rusların olaya dâhil olmaları ile birlikte Macar şefleri, asker ve subaylarından bir kısmı Tuna'yı geçerek Osmanlı devletine sığındılar. Osmanlı devleti, onları tereddüt göstermeden kabul etti. Hatta Macarlarla işbirliği yapan Lehliler bile kabul edildi.¹²⁶ Avusturya, Macarların, hükümdarlarına baş kaldıran asiler olduğunu ileri sürerek Belgrat Anlaşması'nın 18. Maddesi gereğince iadelerini istedi. Hemen arkasından Rusya

¹²² Enver Ziya Karal, *a.g.e.* s, 124-125.

¹²³ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'e Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s.326.

¹²⁴ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.* s. 341, ayrıca bkz; Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem yayınevi, İstanbul 2009, s. 126. Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831- 1841*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1988, s.25. Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri XVIII ve XIX. Yüzyıllarda*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1940, s.89. Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, C.VII, Ötüken Yayınları, İstanbul 1978, s. 29. Yahya Bağçeci, *İsyandan İtaate Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babıâli İlişkileri 1841- 1849*, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 32, s. 220.

¹²⁵ Enver Ziya Karal, *a.g.e.* s. 213.

¹²⁶ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Refik, *Türkiye'de Mülteciler Meselesi*, İstanbul 1926.

kendi tebası olan Leh mültecilerin derhal iade edilmesini istedi. Osmanlı devleti mültecilerin asi ve eşkıya olduğunu reddederek iadelerini de kabul etmedi.¹²⁷ İngiltere ve Fransa'nın Bab-ı Ali'de bulunan elçileri, Osmanlı devletinin mülteciler hakkında izlediği yolu haklı bulduklarını ilan etti. Böylece Macar ve Leh mültecileri problemi de uluslar arası bir sorun haline geldi. Avusturya ve Rusya devletleri İstanbul'daki elçilerini çekti.¹²⁸

Osmanlı Devleti'nin Macar Mültecileri ile alakalı dik duruşu İngiltere ve Fransa devletleriyle yakın münasebetler kurmasını sağladı.¹²⁹ Mültecilerden memleketlerine dönmek isteyenlerin hayatlarına dokunulmayacağına dair teminat verildikten sonra memleketlerine dönüşlerine izin verildi. Macar mültecileri meselesinin bu şekilde çözülmesi Rusya devletinin hiç hoşuna gitmedi. Osmanlı devletinin, İngiltere ve Fransa devletlerine yaklaşmasına şahit oldu.¹³⁰

Macar Mültecileri probleminin Osmanlı Devleti lehine sonuçlanması Rusya'yı harekete geçirdi. XIX. yüzyılın ortasında 1850 tarihinde, İstanbul'daki Fransız elçisi, Osmanlı Devleti'ne verdiği notada, Kudüs'te Hıristiyanlarca kutsal olduğuna inanılan makamların Katolik rahiplerine iadesi istenmişti. Fransız Katolikleri Kudüs'teki kutsal makamların birçoğunu Ortodokslara kaptırmıştı. Daha önce Osmanlı Devleti Padişahları Katoliklerin Kudüs'teki dini mevkileri hakkında birçok ferman vermişti. Fakat Fransa'da ki büyük ihtilal devrinden istifade eden Ortodokslar bu yerleri işgal etmişti. İsa'nın annesi Meryem'in mezarına, İsa'nın doğduğu, çarmıha gerildiği yerlere yapılan kiliselerin anahtarları hep Ortodoksların elindeydi. Din hissiyatı Fransa'da yükselmeye başlayınca Kudüs'te onlar için daha önemli bir hal aldı.

İki büyük Hıristiyan mezhep arasındaki anlaşmazlığı hakem görevinde olan Türkler hallediyordu.¹³¹ Osmanlı Devleti, Fransızlara kutsal makamlardan yararlanabileceği haklar verdi. Artık Katoliklerde kiliselerde istedikleri tarzda ayin

¹²⁷Musa Gümüş, Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Devleti'ne Sığınması Beyin Göçü Olarak Değerlendirilebilir Mi?, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı XXIII, Eylül 2015 s. 363-387.

¹²⁸Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 46-48.

¹²⁹Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yayıncılık, Ankara 2000, s. 47.

¹³⁰Mustafa Kaçar, "Osmanlı Devleti'ne Modern Topçuluğun Girişi (Sürat Topçuları Ocağı)", **Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı**, Sayı: 31, Ankara 2000, s. 646-647.

¹³¹Emin Ali Çavlı, **Kırım Harbi, Paris Muadesi 1856**, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Kılmi Yayınevi, İstanbul 1957, s.9.

yapabileceklerdi.¹³²Bunun üzerine Rusya birden siyaset sahnesinde görünmeye başladı. Küçük Kaynarca Anlaşması ile Ortodoksların koruyuculuğunu üstelene Rusya bu durumu şiddetle protesto etti. Rusya, Osmanlı devletini yıkmak, başka devletlerle paylaşmak yönündeki politikasında dinden de faydalanmaya karar vermişti. Osmanlı devletini himayesi altına almayı amaçlayan Çar I. Nikola derhal Prens Mençikof'u olağanüstü elçi olarak gönderdi.¹³³

Rusya'nın basit gibi görünen bir din meselesini büyük bir savaş açmak için bahane olarak kullanmıştır. Tarihte ilk defa olarak İngiltere ve Fransa Hıristiyan bir devlete karşı Müslüman bir devletin yanında savaşa girmiştir. Üç devlet arasında yapılan ittifak anlaşması ile Rusya'ya karşı büyük bir savaşa girilmiştir.

2. 2. EKONOMİK DURUMU

Osmanlı Devleti'nin hazinesi Kırım Savaşı fiilen başlamadan önce sıkıntı içerisindeydi. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Lord Stratford Canning'in etkisinde kalan ve dış borçlanma taraftarı olan Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, 1850 senesinde hazinenin bu sıkıntısını giderebilmek için Paris'ten 55 milyon franklık ilk dış borç alımı anlaşmasını imzalamıştı. Alınan borç para 27 yıl vadeliydi. Fakat yapılan anlaşma için Sultan Abdülmecit'ten izin alınmamıştı. Sultan Abdülmecit, dış borç alımına şiddetle karşı çıktığı için bu anlaşmayı onaylamamıştı. Bu nedenle yapılan anlaşma 2.200.000 frank tazminat ödenerek feshedilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin bu ilk dış borçlanma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹³⁴

Kırım Savaşı'nın başlayacağı belliydi. Ancak bu savaşın kaç yıl süreceği belli değildi. Bu harbin kaç yıl sürerse sürsün devam ettirilebilmesi için bütçenin de iyi bir durumda olması gerekiyordu. Fakat mevcut bütçe bir savaş yükünü kaldırabilecek durumda değildi. Üstelik gelir gider dengesi de bütçenin aleyhinde seyrediyordu.¹³⁵Hatta savaş öncesinde bütçe açık vermişti. Askeri harcamalara

¹³²Enver Ziya Karal, **a.g.e**, s. 22.

¹³³ Enver Ziya Karal, **a.g.e**, s. 223- 225.

¹³⁴Ali Akyıldız, Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nın Finansmanı İç ve Dış Borçlanmalar, **Savaşın Barışa 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Anlaşması (1853-1856) 22-23 Mayıs Bildiriler**, İstanbul 2007, s. 18.

¹³⁵Besim Özcan, **Kırım Savaşı'nda Mali Durum...**, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum 1997, s. 40-42.

ayrılan miktar oldukça sınırlıydı. Bu miktarla savaş masraflarının karşılanması mümkün değildi.¹³⁶

Osmanlı Devleti, maliyenin durumunu düzeltmek ve savaş masraflarını karşılamak için yeni gelir kaynakları bulmak durumundaydı. Kırım Savaşı'nın masraflarını karşılamak için başvurulmuş yolların en başında geleni iç borçlanmaydı.¹³⁷ Çünkü Sultan Abdülmecit en başından beri dış borçlanmaya karşıydı. 8-9 Ağustos 1853 tarihinde Meclis-i Meşveret toplandı. Burada yapılan müzakerelere göre, daha önceden banka kurucularıyla yapılan kontrat gereğince 90.000 kese vereceklerdi. Ancak Avrupa piyasasından sadece 10.000 kese toplanabilmişti. Yapılan görüşmelerde 100.000 keselik kâğıt para çıkarılmasının çözüm olacağı ileri sürüldü. Fakat bu işin yapılması da en azından 40-45 günlük bir zaman dilimini alırdı. Bu nedenle acilen tüccar ve sarraflardan borç alınmasına karar verildi. Ancak ekonomik darboğaza çözüm bulunamamıştı.¹³⁸ 19 Eylül 1853 tarihinde yapılan Meclis-i Mahsus'ta Maliye Nazırı, daha önceden basılarak halka dağıtılan 20.000 keselik faizsiz kaimenin yenilenmesinin 8-10 içinde biteceğini ve bu sayede 20.000 kese gelir sağlanacağını söyledi. Elde edilecek bu gelirin 10.000 kesesinin hazineye, 7.000 kesenin nizamiye hazinesine, 2.000 kesenin Tersane-i Amire'ye ve 1000 kesenin ise Tophane-i Amire'ye tahsis edilmesine karar verildi. Fakat Meclis-i Mahsus kâğıt para basımından vazgeçmemişti. 100.000 keselik kâğıtparanın basımına karar verildi.¹³⁹

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu darboğazdan dolayı Avrupa'dan borç bulmaya çalıştığı sıralarda Meşveret Meclisi¹⁴⁰ düzenlendi. Burada yapılan müzakerelerde bir çeşit yeni kâğıt para basılmak suretiyle hazineye 60.000 keselik

¹³⁶Besim Özcan, Trabzon Eyaleti'nin Kırım Harbi'ne Katkıları, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 17, Erzurum 2001, s. 247.

¹³⁷ Tefik Güran, Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi, Bütçeler ve Hazine Hesapları 1841-1861 "**Türk Tarih Kurumu Belgeler**, Ankara 1988, s. 224.

¹³⁸ Fevzi Kurtoğlu, **1853-1855 Türk - Rus Harbi ve Kırım Seferi**, İstanbul 1927, s. 17.

¹³⁹ Erdoğan Keleş, Kırım Savaşı'nın (1853-1856) Finansmanı ve Buna Dair Bir Defterin İncelenmesi **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S. 27, Bahar 2010, s. 109.

¹⁴⁰ Osmanlı Devleti'nde önemli ve olağanüstü konuların görüşüldüğü danışma meclisidir. İslâm devlet geleneğinde önemli bir yeri olan meşveret usulü Osmanlı Devleti'nin hemen her devrinde sıkça başvurulmuş bir uygulamadır. Gerek divan toplantılarında gerekse bunun dışında ihtiyaç duyulduğunda bu tür görüş alışverişlerinin yapıldığı bilinmektedir. Meşveret toplantıları, çeşitli kesimlerden görüşülecek konuyla ilgili kimselerin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz; Ali Akyıldız, Meclis-i Meşveret, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C.28, s. 249.

bir gelir elde edilebileceği görüşü ortaya atıldı. Basılması gündeme gelen kâğıt paranın son haline karar vermek üzere 21 Şubat 1854 tarihinde Meclis-i Mahsus toplandı. Basılması düşünülen kâğıt paralara dair dört adet örnek ve bir şartname meclise sunuldu. Mart 1854'de Meclis-i Meşveret'te 60.000 kese faizsiz kâğıt paranın piyasaya sürülmesine karar verildi. Bunun 30 bin kesesi Rumeli, 20 bin kesesi Anadolu ve 10 bin kesesi Batum ordusuna gönderildi. Bu kaimeler savaşın sonunda ortadan kaldırılacaktı.¹⁴¹

Savaş masraflarını karşılamak adına Avrupa'dan borç arama girişimleri devam etmekteydi. Ancak istenilen borç para bulunamayınca devlet ileri gelenlerinin katılımıyla yeniden Meclis-i Umumi¹⁴² toplantısı gerçekleştirildi. Bu toplantıda, harpte bedenen hizmet olduğu kadar, ekonomik anlamda da hizmet edilmesi gerektiği fikri benimsendi. Bir beyanname metni hazırlanarak padişaha arz edildi. Alınan karar gereği toplantıya katılan tüm devlet adamları hazineye nakdi yardımda bulundu. İlk olarak İstanbul'da uygulanan bu yardım kampanyasının ülke geneline yaygınlaştırılması için Meclis-i Umumi kararı ile eyalet, kaza ve diğer yerlere yazıldı.¹⁴³

Uygulanan yardım kampanyası ile hazineye önemli miktarda katkı sağlanmakla beraber harbin ortaya koyduğu masrafları karşılamak mümkün görünmüyordu. Bu sebeple hükümet ek gelir kaynakları sağlamak amacıyla orduların ihtiyaç duydukları araba, hayvan ve diğer malzemelerin çeşitli eyaletlerden sağlanmasına başvurmuştur. Her bir bölgenin imkânlarına göre vergi miktarı belirlenmiştir. Durumu iyi olan yerlerde her 100 haneden genç bir çift öküz ile yeni ve sağlam bir araba, bazı yerlerden her 100 haneden bir çift öküz veya sadece bir araba hazırlamaları istenmiştir.¹⁴⁴

Savaş masraflarını karşılamak için başvurulmuş diğer bir yol Esham Usulüydü. Senelik % 10 faizle, beratsız kullanılabilen ve varislere devredilebilen bir

¹⁴¹ Fevzi Kurtoğlu, **1853-1855 Türk - Rus Harbi ve Kırım Seferi**, İstanbul 1927, s. 17.

¹⁴² Meclis-i Vâlâ üyelerinin ve önemli devlet adamlarının katılımıyla Babiâli'de toplanan meclistir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Ali Akyıldız, "Meclis-i Umumi" **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C.28, s. 243.

¹⁴³ Besim ÖZCAN, a.g.m, s. 248.

¹⁴⁴ Besim ÖZCAN, a.g.m,s. 250.

yöntemdi.¹⁴⁵Hükümetin başvurduğu diğer iç borçlanma usulü ise Galata Sarraflarıydı.¹⁴⁶Galata sarrafları uzun vadeli ve düşük faizle Avrupa piyasasından aldıkları kredileri, kısa vadeli ve yüksek faizle borç vererek büyük karlar elde etmiştir. Kırım Savaşı'nın başlaması ihtimali arttığında faiz oranını % 4'den % 5'e çıkarmışlardı. Osmanlı Devleti buna rağmen sık sık Galata sarraflarına borçlanıyordu.¹⁴⁷ Sarraflar, devlete %12 civarında faiz uygulamaya başladı. Ancak kısa vadede çözüm üretmek adına sarraflara müracaat etmeye devam etti. Başlangıçta Banka-i Osmanî'yi kurma çalışmalarını yürüten sarraflardan 90.000 kese akçe borç alınması için müracaat edilmişti. Paranın tamamının altı ayda 15.000 keselik taksitler halinde ödenmesine karar verildi. Daha sonra Meclis-i Meşveret'te, Mısır Eyaleti'nin vergi gelirleri garanti gösterilerek 60.000 kese borç alınmasına karar verildi. Galata sarrafları hazineye borç verirken faizden başka bir de komisyon almaya başladı.¹⁴⁸Hükümet buna rağmen sık sık Galata sarraflarına borçlanmıştır.¹⁴⁹

Hükümetin savaş masraflarını karşılamak adına başvurduğu yollardan biri de Eytam Sandığı idi. Hazinesinin sıkışık olduğu zamanlarda bazı ödemelerini bu sandıktan aldığı borçla karşılıyordu. Savaş ilanı ile birlikte zahire tedarikine başlandığında bedelin bir kısmı Eytam Sandığı'ndan alınan 2000 keselik borç paradan karşılanmıştır.¹⁵⁰

Kırım Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti, yeni ordular ve idari hizmetler için gerekli olan kamu harcamalarının artan yüküne rağmen dış borca girmekten sakınmıştı.

¹⁴⁵Esham kelimesi “pay, hisse ” anlamındadır. Sistemin özü şudur; mukataa adıyla bilinen vergi kalemlerinden bazılarında ait yıllık nakdi gelirlerin, faiz denilen belirli bölümlerinin parçalar halinde dilimlenerek özel şahıslara “muaccele “ adı verilen peşin bir meblağ karşılığında kaydı hayat şartıyla satılmasıdır. Satışa sunulan, bir mukataaya ait yıllık nakdi gelirin hiçbir zaman tamamı değil, sadece faiz denilen belirli bölümüdür. Bu gelirin geriye kalan ve mal adı verilen bölümü eshama bağlanarak satılmaz.Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s. 188.

¹⁴⁶Galata Sarrafları; İstanbul'un Galata semtinde bulunan Komisyon Hanı ve Havyar Hanı adı verilen iki ayrı handa faiz karşılığında para veren azınlıkların oluşturduğu gruptur. Ayrıntılı Bilgi için bkz; Haydar Kazgan, **Osmanlı Finansında Galata Bankerleri**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 23.

¹⁴⁷ Erdoğan Keleş, a.g.m, s. 114.

¹⁴⁸ Ali Akyıldız, a.g.m, s. 15.

¹⁴⁹ Bernard Lewis, **a.g.e**, s. 446.

¹⁵⁰ Eytam sandığı; vefat eden ebeveyninden yetimlerine intikal eden malların muhafaza edilerek reşit yaşına yani hukuki olarak malları üzerinde tasarruf etme hakkına sahip olduğu yaşa geldiğinde, sahibine ulaştırılması anlayış ve sorumluluğudur. Bu kurum, Osmanlı toplumunda önceleri ferdi olarak uygulama alanı bulmuş, sonraları kurumsal bir hüviyet kazanarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren devlet eliyle yönetilen önemli bir fona dönüşmüştür. Fonun yönetimi ve İşleyişi ise, muhtelif tarihlerde yapılan düzenlemeler çerçevesinde sağlanmıştır. Eytam Sandığı ile ilgili geniş bilgi için bkz; Tahsin Özcan, Osmanlı Toplumunda Yetimlerin İdaresi ve Eytam Sandıkları, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 14, İstanbul 2006, s. 105- 106.

Ancak 1854 yılında modern savaş masraflarını karşılamak adına Londra ve Paris piyasasından borçlanma yoluna gitmek zorunda kalmıştır.¹⁵¹

Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti'ni ekonomik olarak çok zor durumda bırakmıştır. Bunun için başlangıçta iç borçlanma usulü ile hazineye para sağlanmaya çalışılmıştır. Galata Sarrafları, memurların maaşlarının ödenmemesi, kâğıt para basılması, eytam sandığından borç alınması ve esham usulünden faydalanılması gibi pek çok yöntemle başvurulmuştur. Fakat artan savaş masraflarının karşılanamıyor olması nedeniyle en yüksek dereceleri devlet memurlarından en alt dereceli devlet memurlarına kadar tüm halkın, esnafın, askerinin ve tabanın katıldığı geniş çaplı yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Savaş öncesi dış borçlanmaya kesinlikle karşı olan Sultan Abdülmecit, savaş sırasında iki defa yüksek oranda dış borçlanmaya izin vermek zorunda kalmıştır. Savaşın masrafları için sadece iç borçlanma yeterli gelmemiş ve dış borçlanmaya da başvurulmuştur.¹⁵²

2. 3. KIRIM SAVAŞI'NIN SEBEPLERİ

1853-1856 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Kırım Savaşı İngiltere ve Fransa gibi devletlerin Osmanlı Devleti ile güç birliği yapmasıyla bir Avrupa savaşına dönüşmüştür. Rusya'nın 2 Temmuz 1853 tarihinde Prut nehrini geçerek Eflak ve Boğdan memleketlerini işgal etmesi savaşın görünen sebebidir. Ancak tüm Batılı güçlerin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla seferber olduğu bu savaşın tek sebebi Eflak ve Boğdan'ın işgali değildir. Kırım Savaşı'nın sebepleri yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Tarih boyunca Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmeyi hedefleyen faaliyetlerinden dolayı Osmanlı Devleti ile Rusya arasında birçok savaş meydana gelmiştir. Rusya coğrafi olarak sıcak denizlere çıkışı olmayan bir ülkedir. Kuzeyinde buzlarla kaplı denizler ve güneyinde ise İstanbul ile Çanakkale boğazlarının sahibi ve Karadeniz'in hâkimi olan Osmanlı Devleti vardır. Rusya'nın sıcak denizlere çıkabilmek için sahip olması gereken en kısa yol İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçmektir. Fakat her iki boğazında mutlak hâkimi olan Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca, boğazların kapalılığı ilkesini benimseyerek barış

151Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2009, s.193

152 Besim Özcan, a.g.m, s. 256.

zamanında bile hiçbir devletin savaş gemilerinin geçişine izin vermemiştir. Bu durum XVIII. yüzyılın son çeyreğine kadar devam etmiştir. Bu nedenle Rusya yönetiminde bulunan bütün çarların ortak hedefi Osmanlı devletini parçalamak olmuştur. Çar I. Petro (1689-1725), ticaretin gelişmesi ve Rusya'nın dünyaya hâkim olabilmesi için mutlaka sıcak denizlere sahip olmaları gerektiğini ortaya koymuştur. Bu hedefi gerçekleştirmek içinde Osmanlı Devleti'nin yıkılarak, boğazların Rusların eline geçmesi yönünde bir politika takip etmiştir. Kendisi bu hedefe ulaşamamış ise de Rus tahtına geçecek olan haleflerine bu politikayı devam ettirmeleri için bir vasiyetname hazırlamıştır. Petro, haleflerine bıraktığı vasiyetnamede şunları anlatmıştır:

“Bana halef olacak Rusya imparatorları daima Avusturya devletiyle malumat ve münasebet politikasına çaba göstererek Almanya hükümdarı üzerine Nemçelinin tehlikeli durumda kalması halinde derhal yardım etmelidir. Diğer bir taraftan hükümdarın aleyhine haset edecek tedbiri elden bırakmamak icap eylediğinden başka, imparatorun yani iş bu iki tarafında her ne sıkıntısı olur ise Rusyalıdan talep ve yardım istemede kendisini mecbur edecek tedbir politikasının uygulanmasına teşebbüs etmek lazımdır. Bu durum sebebiyle iki tarafta memleketleri üzerine güç ve himaye etmek bahanesiyle yaklaşanları bir vakitten sonra zapt etmek ve Rumeli taraflarındaki İslam ahalisini, Nemçelinin ters ve ihraç etmesine Rusyalının teşvik etmesi dahi lazım gelmektedir. İstanbul'un zabtında Nemçelinin, Rusyalı aleyhinde aklına gelecek kötü düşüncelerini def etmek lazım gelmektedir. Bunun için Avrupalının bazı krallarının aleyhine tahrik ve zapt olunmuş memlekette bir miktar araziye Rusyalı, Nemçeliye terk edip bir vakit geçtikten sonra yeniden zapt etmelidir. Macaristan ve Memalik-i Osmaniye'de ve Lehistan'ın bazı yerlerinde bulunan Rum taifesinin Rusyalının merkez hükümeti altında olması ve Rusyalının bunlara yardım etmesi dahi lazım gelir.”¹⁵³Kendisinden sonra Rus tahtına geçen bütün çarlar da I.Petro'nun bu politikası doğrultusunda hareket etmiştir.¹⁵⁴

Çar I.Petro'dan itibaren Ruslar, bütün XVIII. yüzyıl boyunca Karadeniz'e yayılmak ve gemilerin serbestçe boğazlardan geçişini sağlamak için uğraşmıştır. Buna karşılık Osmanlı Devleti de bu haklarını muhafaza etmek için var gücüyle karşı koymuştur.

¹⁵³C.H, nr. 634, Şevval 27, Salı, 1269.

¹⁵⁴ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere, Fransa...**, s. 2.

Rusya bu amacına 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması¹⁵⁵ ile ulaşmıştır. Ruslar ilk defa Karadeniz’de ticaret yapma ve harp gemilerini dolaştırma hakkı elde etmiştir.¹⁵⁶

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu coğrafi bölgeyle ilgilenen üç büyük devlet İngiltere, Fransa ve Rusya’dır. İngiltere, Hindistan’a uzanan en kısa yol olan Akdeniz’i Fransa ve Rusya’ya karşı korumak ve kendisine bağlı olan İslam ülkeleriyle ilişkilerini emniyete almak yolunda çaba sarf etmiştir. Bu sebeple İngiltere, Osmanlı Devleti’ni siyasi konularda desteklemiştir. Fransa ise, Akdeniz’e el atmak suretiyle Hindistan yolunun Mısır kapısını tutmak, siyasi ve ekonomik açıdan İngiltere’ye karşı üstün bir durum elde etmek amacıyla hareket etmiştir. Fransa’nın 1798’de Mısır’ı işgal etmesi sonucunda İngiltere ile yapılan Abukir Savaşı’nda (1 Ağustos 1798) İngiltere’nin galip gelmesiyle Fransa Mısır’ı boşaltmak zorunda kalmıştır. Böylece Fransa’ya karşı deniz hâkimiyetini tescillendiren İngiltere Akdeniz’deki çıkarlarını korumak adına da devamlı surette Rusya’nın karşısında yer almıştır.¹⁵⁷ Akdeniz coğrafyasını kendisine siyaset sahnesi olarak seçen Fransa, Rusya’nın Ortodoksların hamisi rolünü üstlenmesini kendisine örnek alarak Katolik Hıristiyanların hamisi olarak hareket etmeye başlamıştır. İki devlet arasındaki dini rekabet 1853-56 Kırım Savaşı’na neden olmuştur.¹⁵⁸

Rusya’nın, Osmanlı Devleti’ne karşı yürüttüğü bir başka politika da din ve ırk temeline dayalıdır. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile elde ettiği Osmanlı topraklarındaki Rum Ortodoks tebaanın haklarını koruma bahanesiyle devamlı surette müdahalede bulunmaya başlamıştır. Balkan Hıristiyanlarının büyük bir kısmı ile ırki bir yakınlığı olan Rusya, hem dini hem de ırki olarak buralarda manevi üstünlük kurmuştur. Bu tarihten sonra Rus çarları, kendilerini Hıristiyanların kurtarıcısı durumuna sokarak Osmanlı Devleti’ni Avrupa’dan dışlamak suretiyle himaye hakkını daima bir savaş bahanesi olarak kullanmıştır.¹⁵⁹

Büyük devletlerin çıkar üçgeni karşısında kalan Osmanlı Devleti’nin gücü XIX. yüzyılda giderek zayıflamıştır. Boğazları evinin anahtarı gibi gören Rusya, bu

¹⁵⁵ Anlaşmanın tarihi süreci için bkz; Osman Köse, **1774 Küçük Kaynarca Anlaşması**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 112-119.

¹⁵⁶ Anlaşmanın maddeleri için bkz; Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuki ve Siyasi Tarih Metinleri**, C1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1953, s. 121-137, Akdes Nimet KURAT, **a.g.e**, s. 27.

¹⁵⁷ Saim Besbelli, **a.g.e**, s.1, Tevfik Gürel, **a.g.e**, s. 2.

¹⁵⁸ Halil İnalçık, Şark Meselesi, **Ayılık Ansiklopedi**, C.2, Kasım 1945, s. 602.

¹⁵⁹ Cemal Tukin, **a.g.e**, s. 50.

bölgeye hiç kimsenin hâkim olmasına izin vermeyecek politikalar üretmiştir. Akdeniz'e inmek ve devletini dünya hâkimi yapmayı saplantı haline getiren Çar I.Nikola (1825-1855), bunu gerçekleştirmek amacıyla "Avrupa'nın hasta adamı" dediği Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak her türlü teşebbüsü desteklemiştir. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'nın getirdiği haklardan faydalanarak fırsat buldukça Osmanlı Devleti'ne baskı yapmıştır.1826 yılında Rusya, Eflak ve Boğdan'daki ahalinin zulüm gördüğü gerekçesiyle, voyvodaların tayini hususunda Rusya'ya hak tanınması talebinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nde yeniçeri ocağının kaldırıldığı sıkıntılı bir dönem olduğu için bu talep II. Mahmut tarafından kabul edilmiştir. 7 Ekim 1826 Akkerman Muahedesi ile Rusya'ya bir takım imtiyazlar verilmiştir. Rusya böylece Ortodoksların hamisi olduğunu resmen tasdik ettirmiştir.¹⁶⁰

Çar I.Nikola, Osmanlı Devleti'ni tamamen ortadan kaldırarak Balkan topraklarını, boğazları ve Anadolu'yu ele geçirme zamanının geldiğini düşünerek savaş hazırlıklarına başlamıştır. Savaşa bahane olarak da devam etmekte olan Rum meselesini ileri sürmüştür. Rusya'nın çabaları sonuç vermiş ve 4 Nisan 1826 tarihli anlaşma ile İngiltere, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında özerk bir Yunan devleti kurmak amacıyla hareket etmeyi kabul etmiştir. Daha sonra bu ittifaka Fransa'da katılmış ve taraflar arasında 6 Temmuz 1827 tarihli Londra Anlaşması imzalanmıştır. Londra Anlaşması gereğince İngiltere, Fransa ve Rusya devletleri donanmalarını Akdeniz'e göndermiştir. Üç devletin birleşik donanması 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin'de bulunan Osmanlı donanmasını imha etmiştir. Osmanlı Devleti'nin protesto ve tazminat talepleri arasında Rusya buna savaş ilan ederek cevap vermiştir. Çar I.Nikola, Osmanlı Devleti'ni yıkmak için artık doğru zamanın geldiğine inanarak 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşının başlamasına neden olmuştur.¹⁶¹1828-1829 Osmanlı – Rus savaşı sonunda imzalanan Edirne Anlaşması ile Osmanlı Devleti, Kafkasya'da hükümlerlik haklarından Rusya lehine feragat etmiş ve Boğazların milletler arası bir nitelik kazanmasına engel olamamıştır. Öte yandan Rusya bu anlaşmayı imzalamakla Osmanlı devleti üzerinden Ortadoğu'daki siyasi gücünü Kırım Savaşı'na kadar sağlam temellere dayandırmıştır.¹⁶²

¹⁶⁰ Akdes Nimet Kurat, **a.g.e**, s. 30.

¹⁶¹ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa...** s. 12.

¹⁶² Fahir Armaoğlu, **a.g.e**, s. 99-100.

Rusya'nın şiddetli baskısı altında kalan Osmanlı Devleti'nde, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Mısır valisi Mehmet Ali Paşa, Osmanlı merkezi yönetimine karşı ayaklanmıştır. Mehmet Ali Paşa'yı destekleyen İngiltere ve Fransa'ya karşı Osmanlı Devleti, Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Sonuçta, Rusya 1833 yılında imzalanan Hünkâr İskelesi Anlaşması ile Boğazlarda söz sahibi olmasına karşılık, Mısır Meselesi'nde Osmanlı devletine destek vermiştir. Bu durum İngiltere'nin "Doğu Meselesi"ndeki¹⁶³ tavrını değiştirerek Fransa ile birlikte ortak hareket etmeye zorlamıştır.¹⁶⁴ Böylece İngiltere, XVIII. yüzyılın sonundan beri izlemekte olduğu Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası çerçevesinde 1840'da Mehmet Ali Paşa olayını Osmanlı lehine halletmiştir. 1841 yılı Temmuz ayında Londra Sözleşmesi ile boğazlar kesin bir şekilde milletler arası bir niteliğe ulaşmıştır. Bu durum Rusya'nın özellikle boğazlar ve Osmanlı devleti üzerinde kurmak istediği tek taraflı hâkimiyeti geçersiz hale getirmiştir.¹⁶⁵

Rusya Kırım Savaşı'na kadar uzanan süreçte Osmanlı devletine karşı olan düşmanca siyasetinden ödün vermemiştir. Aksine Hünkâr İskelesi Anlaşmasından sonra imzaladığı ve Osmanlı topraklarının ortak paylaşımını öngören Münchengratz Anlaşması (1834) ile sağladığı Rusya – Avusturya ittifakına, 1841 yılında İngiltere-Fransa ilişkilerinde meydana gelen gerginliğin tesiriyle İngiltere'yi de dâhil etmek istemiştir. Çünkü Rusya milletlerarası ihtilafların kongre sistemiyle halledildiği bir dönemde Osmanlı devletinin paylaşımı tek başına yapamayacaktır.¹⁶⁶ Bu nedenle, I. Nikola Ortadoğu'da Rus – İngiliz çıkarlarının özdeşliğine ve Rusya, İngiltere, Avusturya'nın uyumlu olmaları durumunda Osmanlı topraklarının paylaşılmasının savaşa gitmeden barış içerisinde gerçekleştirilebileceği konusunda İngiltere devlet adamlarını ikna etmeye çalışmıştır. Rus çarının 1844 yılında İngiltere'ye yaptığı

¹⁶³Bir siyaset terimi olarak ilk önce 1815 yılında yapılan Viyana Kongresinde kullanılan "Doğu Sorunu"nun tarihi kökeni oldukça eskidir. Zaman ve mekâna bağlı olarak çeşitli görünümde ortaya çıkan ve değişik şekillerde tarif edilen Doğu Sorunu'nun temelinde Hristiyan- Müslüman veya Avrupa- Türk münasebetleri yatmaktadır. Terimin Avrupa'da ortaya çıktığı dikkate alınır, Doğu Sorunu esasen Avrupa'nın haçlı zihniyetiyle üzerine eğildiği ve kendi menfaatlerine uygun bir biçimde halletmeye çalıştığı bir meseledir. Doğu Sorunu genel olarak 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması, ikinci yarısında Avrupa'daki topraklarının paylaşılması, 20. yüzyılda da tüm topraklarının paylaşılması anlamında kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Halil İnalcık, a.g.m, s. 603-610.

¹⁶⁴Akdes Nimet Kurata, a.g.e, s. 328.

¹⁶⁵Mustafa Budak, a.g.e, s.3.

¹⁶⁶Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, Ankara 1953, s. 280.

ziyaret bu konuda önemli rol oynamıştır. Bu ziyaret sırasında Rusya ile İngiltere arasında Fransa karşıtı gizli bir anlaşma yapılmış; Osmanlı devletinin tasfiyesinin ancak Rusya, İngiltere ve Avusturya'nın uyumlu hareketiyle gerçekleşeceği karara bağlanmıştır. İngiltere – Rusya ilişkilerinde görülen bu iyimser hava Kırım Savaşı'na kadar devam etmiştir.¹⁶⁷

1850'li yıllara gelindiğinde Avrupa, hala 1848 ihtilalinin ortaya koyduğu siyasi karmaşayı bertaraf edememiştir.¹⁶⁸ Bu ihtilal öncelikle 1815'de Viyana kongresi ile korumaya alınan Fransa, Prusya ve Avusturya gibi mutlakiyetçi yönetimlerde iç karışıklıklara yol açmıştır. Bu arada Avusturya'da ki Hasburg hanedanı, Macaristan'da ki milliyetçi ayaklanmayı tek başına bastıramamış ve Çar I. Nikola'nın iktidara gelmesinden sonra Avrupa'nın jandarması rolünü üstelenen Rusya'dan yardım istemiştir. Rusya, Macar ayaklanmasını bastırmakla kalmamış, Avrupa'daki siyasi güç dengelerinin değişmeye başladığını fark ederek harekete geçmiştir. İlk önce Avusturya ve Prusya'nın kendisine zorluk çıkarmayacağını, İngiltere'nin böyle bir ittifakı seve seve yapacağını düşünmüştür.¹⁶⁹

Bu düşüncenin tesiriyle, Çar I. Nikola, Ocak 1853'de Osmanlı devletinin paylaşımını Petersburg'daki İngiltere Büyük Elçisi Sir Hamilton Seymour ile görüşmüştür. Buna göre; Rusya, Eflak ve Boğdan prensliklerini işgal edecek, Mısır ve Girit'i İngiltere'ye bırakacaktır. İstanbul ise serbest bir şehir olacaktır. Fakat İngiliz hükümeti, Rusya'nın bu teklifini Osmanlı devletinin varlığını sürdürdüğünü bahane ederek reddetmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Cemal Tukin, **a.g.e.**, s. 131-132.

¹⁶⁸ 1848 İhtilali; 19 yüzyılın ortalarında Avrupa'da Sanayi Devrimi büyük ölçüde tamamlanmış, sanayicilerin ve şirketlerin gelirlerinde büyük bir artış görülmesine karşılık köylerde ve kentlerde yaşayan fakir halk bu zenginlikten nasibini almamıştı. İşçiler günde 13-15 saat çalışarak, sağlıksız ve kirli konutlarda zor koşullarda yaşamaya devam etmiştir. Köylerde artan nüfus işsizliğe ve toprak yetersizliğine yol açmış, alt yapının yetersiz kalmasına neden olmuştur. 1845 ve 1846 hasat mevsimlerinde Belçika'da ortaya çıkarak diğer Avrupa ülkelerine yayılan Patates Hastalığı Avrupa'da büyük bir açlık salgınına yol açmış, toplumun yoksul kesimlerinde büyük bir tatminsizlik duygusuna neden olmuştur. Aynı yıllarda Alman Karl Marx ve Friedrich Engels'in birlikte yazdığı ve 1 Şubat 1848 tarihinde yayınlanan Komünist Manifesto, özel mülkiyeti bir devrimle ortadan kaldırarak sınıfsız ve devletsiz bir toplum düzenini gerçekleştirmesi gerektiğini iddia etmiştir. Bu koşullar altında devrim düşüncesi toplumun çeşitli kesimlerinde çok sayıda taraftar bulmuş ve sonunda 1848 yılında bu devrimler bütün şiddetiyle patlak vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 205-210.

¹⁶⁹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁷⁰ Akdes Nimet Kurat, **a.g.e.**, s. 329.

Çar I.Nikola, teklifinin İngiliz hükümeti tarafından reddedilmesine rağmen Osmanlı Devleti üzerindeki planlarından vazgeçmemiştir. Bu plan çerçevesinde Kutsal Yerler Meselesi'ni gündeme getirerek, Osmanlı topraklarında yaşayan bütün Ortodoksların resmen koruyuculuğunu istemiştir. O dönem Osmanlı padişahı olan Sultan Abdülmecit'in gözünü korkutmak niyetinde olan Çar I.Nikola, Rusya'nın Bahriye Nazırı Prens Mençikof'u olağanüstü elçi olarak İstanbul'a göndermeye karar vermiştir. Prens Mençikof, Çar I.Nikola'dan aldığı geniş yetkilerle 28 Şubat 1853'de büyük gösteriler eşliğinde İstanbul'a gelmiştir. Prens ilk olarak Sultan Abdülmecit'i ziyaret etmiştir. Ancak diplomatik kaidelere uymayan, saygısız ve kasıtlı davranışlar sergileyerek ortamın gerilmesine neden olmuştur. Protokol gereği yapılması gereken ziyaretleri yapmadan 1833 Hünkâr İskeleyi Anlaşması'nı imzalayan ve Rus dostluğu ile tanınan Hüsrev Paşa'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretten iki gün sonra tekrar sultan Abdülmecit'i ziyaret ederek Çar I.Nikola tarafından verilen talimatları padişaha sunmuştur. Ayrıca yapılacak olan müzakerelerin Fransa ve İngiltere elçilerinden gizlenmesini talep etmiştir.¹⁷¹

Çar, Sultan Abdülmecit'e hitaben yazdığı 24 Ocak 1853 ve 24 Şubat 1853 tarihli iki adet gizli mektupta Prens Mençikof'u neden gönderdiğini ve beklentilerinin neler olduğuna dair gerekçelerini açıklamıştır. Çar, Prens Mençikof'u göndermekle Padişah'a karşı sadık bir müttefik ve gerçek bir dostun yapması gerektiği gibi hareket ettiğini belirtmiştir. Kutsal yerler meselesi ile ilgili Fransa lehine alınmış kararın doğru bir karar olmadığını, anlaşmalara sadık kalıp Osmanlı Devleti ile ittifakını sağlamlaştırmak ve korumak için daima hazır bulunduğunu ve böylece kendisine düşen sorumluluğu yerine getirdiğini bildirmiştir. Padişahın meseleyi daha iyi düşünerek bir an önce cevap vermesini beklediğini ifade etmiştir. Amacının Avrupa devletleri arasında anlaşmazlık çıkarmak veya geçerli anlaşmaları yok saymak olmadığını, sadece Rumlar ve Ortodokslar hakkında geçmiş yüzyıllarda tanınmış olan hak ve imtiyazların korunmasına dair nasihat etmekten başka bir şey olmadığını da ayrıca belirtmiştir.¹⁷²

Prens Mençikof'un İstanbul'a geldikten sonra diplomatik kaidelere uygun davranmamasının sebebi krize hızlı bir çözüm bulmak ve taleplerini zorla kabul

¹⁷¹ Cezmi Karasu, a.g.e, s. 58.

¹⁷² Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa...**, s. 57.

ettirmektir. Prens Mençikof, maiyetinde birçok yüksek rütbeli kara ve deniz subayı ile gelmiştir. Amacı, Osmanlı Devleti'ni parçalamak yolunda bir savaşa girişmeden önce bu devletin siyasi ve askeri durumunu yakından incelemektir.¹⁷³

Prens Mençikof, 16 Mart 1853'de Hariciye Nezaretini ziyaret ederek taleplerini yeniden bildirmiştir. Kutsal yerler meselesi ve Ortodoks tebaanın hak ve imtiyazları hakkında olan bu görüşmeler sırasında Osmanlı devleti ile bir saldırı ve savunma anlaşması yapmak suretiyle 1833 Hünkâr İskeleye Anlaşması'nın yenilenip, 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümlerinin etkisiz hale getirilmesini talep etmiştir.¹⁷⁴ Bunun için gerekirse Çanakkale Boğazı'nı korumak amacıyla 40.000 kişilik bir ordu göndermeye hazır olduklarını bildirmiştir.

Prens Mençikof İstanbul'a geldiğinde İngiltere ve Fransa elçilikleri maslahatgüzarlar aracılığıyla idare edilmektedir. İngiltere ve Fransa devletleri Kutsal Yerler meselesi gibi küçük bir anlaşmazlıktan büyük bir kriz çıkmasından yana değildir. Ancak Prens Mençikof'un İstanbul'daki saygısız davranışları tüm elçiler ve devlet ricalinin dikkatini çekmiştir. Mençikof'un gelmesinden endişelenen devlet adamları Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün tehlikede olduğunu düşünerek donanmalarını çağırıştır. İngiltere elçisi maslahatgüzarı Colonel Rose, hükümetine dahi danışmaksızın Malta'da bulunan Amiral Dundas'a Akdeniz donanmasını Çanakkale önlerine getirmesi için 6 Mart 1853'de emir vermiştir. Aynı şekilde Fransa sefiri Benedetti, Fransız donanmasının Ege Denizi'ne gönderilmesini istemiştir. Fransızlar 20 Mart 1853'de bir filoyu Salamis Körfezine gönderirken, İngiliz Amirali Dundas, hükümetinden böyle bir emir gelmedikçe donanma göndermeyeceğini Colonel Rose bildirerek emrini reddetmiştir.¹⁷⁵

Kutsal Yerler Meselesi'ndeki tutumunda ısrarcı olan Çar I.Nikola, 19 Nisan 1853'de Osmanlı Devleti'ne bir takrir sunarak "Kutsal Yerler" üzerinde Ortodoks ve Katolik tebaanın tasarruf ilişkilerini belirten bir fermanın ilanında ısrar etmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti 23 Nisan ve 5 Mayıs'ta çıkardığı iki fermanla Rusya'ya Ortodokslar için talep ettiği bazı ayrıcalıkları vermiştir¹⁷⁶. Fakat bununla yetinmeyen Mençikof, Rus çarının Ortodoks ve Rum tebaası üzerindeki koruyuculuğunun tanınması şartıyla

¹⁷³ Saim Besbelli, **a.g.e**, s. 3.

¹⁷⁴ Cemal Tukin, **a.g.e**, s. 204.

¹⁷⁵ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa....**, s.160.

¹⁷⁶ Enver Ziya Karal, **a.g.e**, s.227.

Rusya'nın daimi ittifak teklifini kesin bir uyarı ile Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir. Osmanlı Devleti, Mençikof'un teklifini reddettikten sonra İstanbul'daki Avrupalı büyük elçiler durumdan haberdar edilmiştir.

Prens Mençikof, Kutsal Yerler meselesi ile ilgili isteklerinin Osmanlı Devleti tarafından yeniden reddedilmesiyle 21 Mayıs 1853'de sefaretini terk etmiştir. Böylece Rusya ile Osmanlı Devleti'nin resmi ilişkileri kesilmiştir.¹⁷⁷ Prens diplomatik ilişkilerini kesmesi ve sefaretini terk etmesiyle Rusya, Osmanlı devleti sınırlarına asker yığmaya başlamıştır.¹⁷⁸ Kısa bir süre sonra Rusya Dışişleri Bakanı, meslektaşı olan Mustafa Reşit Paşa'ya Mençikof'un teklifinin kabul edilmesi için ısrar etmiştir. Hatta teklifin kabul edilmemesinin açıkça savaşa davet olduğunu belirterek tehdit etmiştir. Teklif yeniden reddedilince savaş sürecine girilmiştir (3 Haziran 1853). Bunun üzerine Osmanlı devleti, 26 Mayıs 1853'de 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'nde imzası olan İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya elçilerine kendisini korumak amacıyla Tuna kıyıları, Anadolu sahilleri ve Boğazlarda askeri tedbir almaya başladığını bildirmiştir.¹⁷⁹ İngiltere, 31 Mayıs'ta Lord Stratford'a donanmayı Osmanlı Devleti için çağırmasına izin vermiştir. 2 Haziran'da donanmanın Malta'dan Beşike Körfezi'ne gitmesine dair emir verilmiştir.¹⁸⁰

Rusya'nın, Osmanlı topraklarındaki hayalleri için verdiği bu çaba, Kutsal Yerler Meselesi'nin bir kriz olmasına neden olmuştur. Kutsal Yerler Meselesinde istediğini alamayan Rusya, Osmanlı Devleti'ne tehdit içerikli uyarılarda bulunmuştur. Tüm bunlara rağmen Rusya'nın tekliflerine olumlu yanıt verilmemiştir. İsteklerini zorla kabul ettirmek isteyen Rusya'nın Eflak ve Boğdan memleketlerini işgal etmesi ile savaş sürecine girilmiştir.

¹⁷⁷ C.H, nr. 632, Şevvâl 16, Çarşamba, 1269.

¹⁷⁸ Nihat ERİM, a.g.e, s. 311.

¹⁷⁹ Emin Ali Çavlı, a.g.e, s. 20.

¹⁸⁰ Bayram Kodaman, Mustafa Reşit Paşa'nın Paris Sefirlikleri Esnasında Takip Ettiği Genel Politikası, **Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1987, s. 72-73.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ GÖZÜNDEN KIRIM SAVAŞI

Bu bölüm, Osmanlı tarihinde büyük önem arz eden iki önemli unsura dayanarak ele alınmıştır: Kırım Savaşı ve Ceride-i Havadis Gazetesi. Kırım Savaşı'na sahne olan cephelerde meydana gelen muharebeler Ceride-i Havadis Gazetesi'nin bakış açısı ile yansıtılmıştır. Ancak Ceride-i Havadis Gazetesi'nde haberi verilmemiş bazı muharebeler diğer kaynaklardan faydalanılarak aktarılmıştır. Bu çerçevede üçüncü bölümde Kırım Savaşı'nın başlaması, Eflak ve Boğdan Memleketlerinin işgalinden bahsedildikten sonra Rumeli Cephesi'nde cereyan eden muharebeler anlatılmıştır.

Kırım Savaşı'nda Rumeli Cephesi'nde gerçekleşen muharebelerde kullanılan asker sayısı ve mühimmat hakkındaki bilgiler Ceride-i Havadis Gazetesi'ne bağlı kalarak aktarılmıştır. Ancak farklı kaynaklarda görülen farklı görüşlere de yer verilmiştir. Gazete'de yayınlanan savaş haberlerinin hiç birinde anlam değişikliği yapılmadan aslı gibi yansıtılmıştır. Fakat muharebelerdeki ölü ve yaralı sayılarını aktarmak için haber metninin tamamı çalışmada kullanılmamıştır. Bunun yerine haberin ilgili bölümü çalışmada verilmiştir.

3. CERİDE-İ HAVADİS GAZETESİ GÖZÜNDEN SAVAŞIN BAŞLAMASI VE RUMELİ CEPHESİ

3. 1. Eflak ve Boğdan'ın İşgali ve Avrupalı Devletlerinin Buna Tepkisi

Bir önceki bölümde aktarıldığı gibi İstanbul'a olağanüstü elçi sıfatı ile gönderilen Prens Mençikof, isteklerinin reddedilmesi ile derhal İstanbul'u terk etmiştir. Mençikof'un İstanbul'u terk etmesinden sonra 31 Mayıs 1853 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Kont Nesselrode, maddi teminatlar ve Osmanlı Padişahı özür dileyene kadar manevi teminatları almak için ve daha önce verilen notanın kabulüne kadar Eflak ve Boğdan topraklarını işgal edeceklerini bildirmiştir. Yani Çar, istediği

manevi talepleri elde edinceye kadar maddi teminatlara sahip olmak istemiştir. Rusya tarafından 11 Haziran 1853'te hazırlanan tamimde Eflak ve Boğdan'ın işgalinin Osmanlı Devleti'ne karşı bir savaş ilanı olmayıp, Osmanlı Devleti'nin Ortodoks mezhebi hakkında vermek istemediği manevi teminat yerine maddi teminat mahiyetinde olduğu ilan edilmiştir.¹⁸¹

Osmanlı Devleti Rusya'nın 31 Mayıs tarihli notasını 16 Haziran'da reddetmiştir. Buna karşılık Rusya harekete geçerek 22 Haziran 1853'de Eflak ve Boğdan'ı işgale başlamıştır. Prens Mençikof'un İstanbul'u terk etmesinden 45 gün sonra 2 Temmuz 1853 tarihinde, Rus Başkumandan General Prens Gorçakof ile 35.000 asker Prut nehrini geçerek Eflak ve Boğdan'ı işgal etmiştir.¹⁸² Prens Gorçakof ve I.Nikola işgal sonrasında yapmış oldukları açıklamalarda bunun bir savaş ilanı olmadığını ve geçici süre ile yapılan bu işgalin Ortodoks kilisesine dair isteklerin kabul edilmesi ve Çanakkale Boğazı'ndaki İngiliz ve Fransız gemilerinin çekilmesi şartı ile son bulacağını ifade etmiştir. Osmanlı Devleti 11 Temmuz'da Meclisi Meşveret'i toplayarak, bunun bir harp sebebi sayılmasına, Rusya nezdinde protesto edilmesine ve bu protestonun Avrupa devletlerine resmen bildirilmesine karar verilmiştir. Alınan karar gereğince Rus işgali 15 Temmuz 1853'de protesto edilmiştir.¹⁸³

Sultan Abdülmecit, Rusya'ya karşı yapılan protestodan Osmanlı tebaasının haberdar edilmesini istemiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi'nde aktarılan bu protesto yazısında şu ifadeler yer verilmiştir:

“Bazı hususlardan dolayı Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti arasında anlaşma olamaması nedeniyle Rusya Devleti, Devlet-i Aliyye ile resmi münasebetlerini kesmiş ve dersaadetten büyük elçisini dahi kaldırmıştır. Bu nedenle devletin tedbir endişesi dahi meydanda bulunduğundan Saltanat-ı Seniyye'nin ilerdeki masrafı olmak üzere bazı tedbir-i askeriye teşebbüs buyurduğu bundan önce ilan kılınmıştı. Rusya Devleti'yle münakaşa halinin gerçek sebebi; Rum ruhbanlarının imtiyaz haklarını Rusya Devleti'nin türlü türlü ilişkilendirmek istemesi ve buna Devlet-i Aliyye'nin razı olmamasıdır. Hâlbuki bu imtiyaz Fatih Sultan Mehmet Han Hazretleri tarafından hiçbir vakit kimsenin hatırına bile gelmediği zamanlarda ihsan

¹⁸¹ Besim Özcan, a.g.m, s. 291.

¹⁸² C.H, nr. 634, Şevvâl 27, Perşembe, 1269.

¹⁸³ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa...**, s. 82.

buyrulmuştur. Bundan dolayı Devlet-i Aliyye'nin teminat verebileceği meselede Rusya Devleti'nin komuyu kapatmasına dair durumlar reddedilmiştir. Bir devletin tebaasından olup, bunca milyon nüfus olan bir milletin imtiyaz hakkı üzerine bir söz verilmişti. Bu durumu icra eylemek için devletin istiklaline ve hükümetin hukukuna dokunacağı sebeple böyle bir şeyin yapılması dostane olduğu halde bu derece ısrar olunmak icap etmezken Rusya Devleti davasından feragat etmeyerek hatta bu defa Eflak ve Boğdan memleketlerini istila etmek üzere Rusya askerinin "Prut Nehri"ne inmesi Saltanat-ı Seniyye'ye bildirilmiştir. Ve bu nedenle hududa tecaviüz sayıldığından bu hareket üzerine derhal protesto edilmiştir. Yani böyle bir durumun Devlet-i Aliyye'de kabul olunamayacağı bir suret-i resmiye olarak bildirilmiştir. Çünkü devletler birbirinin istiklali gereğince bir nevi kefil olmalıdır. Eflak ve Boğdan memleketlerini rehin altında tutacağı ilan edilip Devlet-i Aliyye'ye bildirilmiştir. İngiltere ve Fransa devletleri ise taraf oldukları Saltanat-ı Seniyye'ye itimat ederek bu nedenle dostluklarını dahi göstermişlerdir. Devlet-i Aliyye kendi saltanat sınırlarını ihlal eden ve hükümet hukukunu tanımayan bir devletle muharebe etmek zorunda olduğu için Tuna sahasında ve gerek Anadolu hudutlarında bir savaşa karar verilmiştir. İşte Rusya devletiyle anlaşmazlığın gerçek sebebi budur. Bu nedenle Devlet-i Aliyye gerek her türlü lazım gelen tedbirin icrasına ve gerek askeri anlamda gereken dikkatin yapılacağı, Saltanat-ı Seniyye'nin her sınıf tebasının hakları korunacaktır. Her teba Devlet-i Aliyye'den kendilerine her nasıl emir verilirse icra etmek zorundadır. Rusya devletinin davası her ne kadar Rumların imtiyaz hakkı üzerine ise de bundan Rum milletinin malumatları olmayarak hatta kendilerinin devlet matbaalarında her zaman memnuniyet ve şükraniyetlerini söylerken böyle bir davanın meydana çıkarılmasından dolayı Rum milleti herkesten ziyade üzgün olduklarını dahi Saltanat-ı Seniyye'ye bildirmişlerdir. Ermeni ve Katolik ve Protestan ve yahut taifeleri velinimetimiz padişahımız efendimizin nasıl sadık tebası iseler Rumlar dahi aynı surette bulunduğundan herkes birbiriyle anlaşmak zorunda ve birbiri aleyhinde hareket etmemelidir. Velhasıl gerek Ahali-i İslam'a ve gerek diğer sınıflara Devlet-i Aliyye aynı muameleyi icra ederek hiç kimse vazifesinden hariç sözlere karışmadan kendi eşine ve kocasına bakması lazım gelmektedir. İş bu beyan olunan tedbir ve karar ve tembihin dışında hareket etmek itaatsizlik demek olacağından haklarında gereken yapılacaktır."¹⁸⁴

¹⁸⁴C.H, nr. 634, Şevvâl 27, Perşembe, 1269.

Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan'ın işgalini mevcut anlaşmalara aykırı olduğunu ileri sürerek protesto etmiştir. Bu sırada Viyana'da bulunan Osmanlı elçisi Arif Efendi, Rusya'nın notasını Fransız elçisi Baron Bourqueney'e göstererek böyle bir girişimin tecavüz hareketi olacağını bildirerek Osmanlı Devleti'nin savaş ilan etmesi durumunda Çanakkale civarındaki İngiliz ve Fransız donanmalarının nasıl hareket edeceğini öğrenmek istemiştir. Fransız elçi bütün güçleri ile yardıma hazır olduklarını bildirmiştir. Bundan sonra Arif Efendi, Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Buol ile görüşmüş ve ona da Rusya'yı protesto ettiklerini bildirmiştir. Buol, Arif Efendi'ye cevabında şunları dile getirmiştir:

“Devlet-i Aliyye ile Rusyalı arasında anlaşmazlık başladığından beri iş bu iki devletin arasını bulmak mümkün olmamış ve bütün devletler iki devlet arasında kalmıştır. Muharebe nedeniyle her bir tarafta karışıklık vuku bulup cümle cihanın karmakarışık olmaması için gayret etmekteyiz. Rusyalının Eflak ve Boğdan'a girmiş olması bizim tarafımızdan bakıldığında da bir tehdit olarak görülmüştür. Bu tehdidi asla kabul edemeyiz. Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgaline devam etmesi Osmanlı memleketinin toprak bütünlüğünün tehlikede olmasına neden olacaktır. Diğer bir taraftan Devlet-i Aliyye'nin ifade etmiş olduğu Memalik-i Mahsure'ye dokunulacak olursacümle Avrupa ihtilale düşmüş olacaktır. Ancak bizim Rusya ile olan ittifakımız ortaya çıkacak ihtilale en büyük çare olacaktır. Rusyalının Eflak ve Boğdan'ı işgal etmekteki amacının tekliflerini Devlet-i Aliyye'ye kabul ettirmek olduğu bilinmektedir. Aksi takdirde, Devlet-i Aliyye'nin iç işlerine karışmak niyetinde değildir.”¹⁸⁵

Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Buol, her ne kadar Rusya'nın amacının bir savaş çıkarmak olmadığını söylemiş ise de böyle bir durumda Eflak ve Boğdan'a asker sokulmasının kabul edilemez olduğunu ve Osmanlı Devleti'nin kararında haklı olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁶ Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgali üzerine yoğun bir diplomatik faaliyete girişen Osmanlı Devleti bu konuda İngiltere'nin de görüşlerini öğrenmek istemiştir. İngiltere Büyükelçisi Lord Stratford, bu durum karşısında

¹⁸⁵ C.H., nr. 635, Şevvâl 29, Cuma, 1269.

¹⁸⁶ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa...**, s. 87.

Osmanlı Devleti'nin acele karar vermemesini, Osmanlı kuvvetlerinin Eflak ve Boğdan'a girmemesini tavsiye etmiştir.¹⁸⁷

Çar I.Nikola, Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi durumunda Avusturya ve Prusya'nın kesinlikle kendisine karşı gelmeyeceğini, İngiltere'nin sessiz kalacağını ve Fransa'nın da tek başına harbe girişmeyeceğini düşünmektedir. Çar bu konuda Rus gazetelerinde şu ilannameyi yayınlamıştır:

*“Daha önce Osmanlı Devleti tarafından Ortodoks kilisesinin kutsal hakları lehinde koruyuculuk ve kefalette bulunmamızın değiştirilemeyeceğini talep ve iddia etmemizin nedenlerini bildirmiştik. Osmanlı Devleti'ni adalet ve hakkaniyetle davranmaya yöneltmek için harcadığımız bütün çabaların boşa çıkması nedeniyle askerimizin Eflâk ve Boğdan emaretlerine girmesinin gerekli ve önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu önleme yönelmekle birlikte Osmanlı Devleti'nin kendisinin haksız olduğunu kabul ile bizim haklı iddialarımızın doğruluğuna karar vereceğini hâlâ beklediğimizi de ifade ve beyan etmiştik. Bizim beklediğimiz gerçekleşmedi. Avrupa'nın büyük devletleri Osmanlı Devleti'nin artan inadını gidermek istemişler ise de bu devlet Avrupa'nın aylar süren çalışmalarına ve bizim sabır ve tahammülümüze Rusya aleyhine suçlamalar ile dolu beyannamesiyle cevap vermişti. Ayrıca her memleketin ihtilalci fikirde olan ahalisini ordusuna katmış, Tuna üzerinde düşmanca hareketlere girişmiştir. Bu hareketler ile Rusya savaş meydanına çağrılmış olduğundan dolayı olarak Osmanlı Devleti'ni anlaşmalara ve ılımlı iddialarımıza uymağa zorlamak ve gerek Rusya ahalisinin dahi mezhebi olan doğu Ortodoks mezhebinin korunması için meşru gerekçelerimizin tersine ortaya çıkan hakaretin kaldırılması yönünde Osmanlı Devleti'ni zorlamak için askeri güç kullanmaktan başka bir çare kalmamıştır. Bu nedenle dindar atalarımız arasında her zaman savunucusu bulunan haklı ve kutsal bir davada Tanrı'nın askerlerimizi muzaffer kılmasını, katında savunduğumuz samimi iddiamızda sadık tebaamızın da bizi desteklemesini istiyoruz”.*¹⁸⁸

Eflak ve Boğdan'ın işgalinde Avrupalı devletlerin de Rusya yanında olduğunu iddia eden Çar I.Nikola, Rus halkının da kendisine takip edilen siyasette yardımcı olmasını istemiştir. Ancak gerçek şu ki; Çar I.Nikola Avrupalı devletlerin bu konudaki tutumu

¹⁸⁷C.H, nr. 635, Şevvâl 29, Cuma, 1269.

¹⁸⁸C.H, nr.637, şevval 12, Çarşamba, 1269.

hakkında tamamen yanılmıştır. Rusya'nın İstanbul ve Boğazlara yerleştiğini gören İngiltere ve Fransa Eflak ve Boğdan'ın işgaline sert tepki göstermiştir. Ayrıca, Avusturya'da Rusya'nın Slav ırkına karşı takındığı tavrın farkına vararak Çar'a karşı hakaret etmeye başlamıştır.¹⁸⁹ Akdes Nimet Kurat'a göre; Çar için acı ve sürpriz olan ise Avusturya ve Prusya'nın Eflak ve Boğdan'ın işgalini protesto etmesidir.¹⁹⁰

Eflak ve Boğdan'ın işgaline İngiltere'nin sessiz kalacağını düşünen Çar I.Nikola'ya bir darbe de oradan gelmiştir. İngiltere meclisinde uzun uzun tartışılmış olan bu konu sonunda Osmanlı Devleti'nin haklı olduğuna karar verilmiştir. İngiltere meclisinde işgale ilgili yapılan tartışmalar "The Time's Gazetesi"ne şu şekilde aktarılmıştır:

"Parlamento meclisinde geçen ayın 16. günü Rusya meselesine dair durum incelenmiştir. Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti arasında olan meseleden ötürü üç aydan beri Rusya'nın tehlikeli tutumu ve Rusya askerinin Eflak ve Boğdan'ı istila ve zabtı Devlet-i Aliyye, İngiltere ve Fransa devletleriyle protesto edilmiştir. Bütün dünyada Rusyalı tarafından katledilenlerin sayısında şiddet görülmüştür. Bu meselede Devlet-i Aliyye ile İngiltere Devleti arasında olan müzakereler gizli tutulmuştur. Bu hususta kendi milletin dahi firar etmesinden haberdar olan Rusyalının protesto edilmesi gerekmektedir. Bu mesele uzarsa Devlet-i Aliyye ile İngiltere Devleti'nin nüfuzunu ihlal edeceği kesindir. Bundan dolayı Devlet-i Aliyye'nin tamamen istiklali ve İngiltere'nin dahi kanunlarının tasdik ettirilmesi için milletçe Rusyalıya protesto edilmesi icap eder. Mençikof'un Devlet-i Aliyye'ye olan tehditleri, Devlet-i Aliyye ile anlaşmalarında tamamen Devlet-i Aliyye'nin memleket ve istiklal hükümetini birbirinden ayırmak amacı olduğundan Devlet-i Aliyye bunu kabul edemez. İngiltere'nin, Beşike Körfezi'ne donanma sevk ederek Devlet-i Aliyye ile ittifak olması gerekmektedir. Şimdiye kadar süren muharebe ile ilgili mecliste ara bulunmaması ve meselenin uzayıp kalması nedeniyle tespit olunan durumun iyileşmesi ve korunması lazım gelmektedir. Bu iyileşmenin kabul edilmesi harbe netice vereceği gibi muharebenin netice gidişatında mecliste ara bulunacağı kesindir. Bundan dolayı tüm devletlerin yalnız vekilleriyle meşgul olup meclis azasının dahi vekil olan kişilerin hakları gereğince muamele görmesi ve bu davada ara bulma görevi vekillere emanet edildiğinin göz ardı edilmemesi gerekir. Aksi

¹⁸⁹Cezmi Karasu, a.g.e, s.60.

¹⁹⁰ Akdes Nimet Kurat, a.g.e, s.73.

takdirde vekillerin istifasını rica ederiz. Bu hususun şimdiye kadar uzaması Devlet-i Aliyye, İngiltere, Fransa ve Rusya memleketlerini birbirine hayli düşürmüş olduğunu ifade ve beyan eyleriz. Devlet-i Aliyye ile diğer devletlerin haklı olduğuna ve Rusyalının ısrarının bahane olduğuna karar verilmiştir. Eğer bu durum İngiltere’de dahi olmuş olsa verilen cevaplar aynı olurdu. Bu nedenle Devlet-i Aliyye’nin şan ve nüfuzlarına dokunmayacak suretle teklif olunan doğruları Rusyalı kabul etmediği takdirde gereken muamele olunacağından şüphe yoktur. Rusyalının bu teklife verilen süre içerisinde cevap vermesi rica olunur.”¹⁹¹Time’s Gazetesi’nin de aktardığı gibi gelişmeler hiçte Çar I.Nikola’nın düşündüğü gibi olmamıştır.

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Clarendon, Rusya’nın Londra Büyükelçisi’ne Eflak ve Boğdan’ın işgalinin iki devletin ilişkilerinin kopmasına sebep olacak bir tehlike olduğunu söylemiştir. Fransa İmparatoru Louis Napolyon ise eğer bütün Avrupa güçlerini yönetebilse Rusya’nın bu davranışına savaş ilanı ile karşılık vereceğini söyleyerek tepkisinde ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir. Buna karşılık Rusya, Eflak ve Boğdan’ın işgalinin diğer sebebinin İngiliz ve Fransız donanmalarının Çanakkale civarında bulunan Beşika Limanı’na girmiş olmalarını göstermiştir.¹⁹²Rus Çarı I.Nikola, Eflak ve Boğdan’ı işgal etmekteki amaçlarının nizam ve kanunları bozmak olmadığını tekrarlamıştır. 1829 Edirne Anlaşması’nın kendilerine verdiği haklar ile Ortodoks tebaanın savunucusu durumunda olduğunu ve Osmanlı Devleti’nden istediği Ortodoks tebaanın hamisi olduğuna dair senedin verildiği gün Eflak ve Boğdan’ı boşaltacaklarını bildirmiştir.¹⁹³ Fakat bir süre sonra Eflak ve Boğdan tarafından gelen mektuplarda Rus damgası olduğu görülmüştür. Ayrıca İstanbul’da basılan gazetelerin Eflak ve Boğdan’a girişi de Rusya tarafından yasaklanmıştır.¹⁹⁴

Ceride-i Havadis Gazetesi’nin aktardığına göre; Rusya, Eflak ve Boğdan’da bulunan orduların zahire ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için yerli tüccar ile dokuz aylık bir kontrat imzalamıştır. Hatta Rus askerlerinin çarşı pazarda aldıkları eşyanın parasını vermek adetleri olmadığı halde Eflak ve Boğdan’da buna son derece dikkat

¹⁹¹C.H, nr. 632, Şevvâl 12, Çarşamba, 1269.

¹⁹²C.H, nr.629, Ramazan 23, Pazartesi, 1269.

¹⁹³C.H, nr.632, Şevval 16, 1269.

¹⁹⁴C.H, nr.634, Şevval 27, 1269.

edilerek aldıkları eşyaların parasını ödedikleri görülmüştür.¹⁹⁵Fakat kısa süre sonra Rus askerlerinin keyfi hareket ederek aldıkları eşyanın parasını vermedikleri veya ihtiyaç duydukları mallara değerinden düşük fiyat vererek halkı zarara uğrattıkları öğrenilmiştir.¹⁹⁶ Dolayısıyla Eflak ve Boğdan'ın ilk işgali sırasında bile Rusya, yayınladığı ilannamenin aksine hareket etmiş ve buraya yerleşme niyetini açığa vurmuştur. Bir süre sonra Eflak ve Boğdan'a giren Rus askerlerinin miktarının 55.00'ulaştığı ve bu sayının 160.000'e kadar çıkarılacağı haber alınmıştır. Yine, Rusya işgali sırasında buradaki halkın Türk, İngiliz, Fransız ve Avusturya dilleriyle konuşmalarını yasaklarken İtalya, Rus, Rum dilleriyle konuşmalarına müsaade etmiştir.¹⁹⁷

Rusya'nın Eflak ve Boğdan'da sergilediği tavrın kabul edilemez olduğunu düşünen İngiltere ve Fransa hükümetleri, Çanakkale Boğazı civarında Beşike Körfezi'nde tutulan donanmalarının artık Osmanlı hükümeti tarafından çağrılması gerektiğini bildirmiştir. Çünkü İngiliz ve Fransız donanmalarının Beşike'de bekletilmesi devletlerarasında anlaşmazlık varmış gibi bir hava yaratmıştır.¹⁹⁸ Özellikle durumdan rahatsız olan Fransa hükümeti, Osmanlı Devleti'nin Paris elçisi Rıfat Veliyüddün'e, kendilerinin bir dost gibi hareket ederek derhal donanmalarını gönderdiklerini, en kısa sürede donanmaları İstanbul'a çağrılmazsa, kış mevsiminin yaklaşması sebebi ile donanmalarını geri çağıracaklarını bildirmiştir. Osmanlı devleti kendi güvenlikleri ve yabancıların can ve mal güvenliğinin sağlanması için Beşike'de bulunan donanmanın İstanbul'a gönderilmesi için elçilere müracaat etmiştir.¹⁹⁹ Fakat İngiliz Büyükelçisi Lord Stratford, donanmanın hepsinin gönderilmesinin 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi gereğince Rusya devletine koz vermek olacağını düşündüğü için birkaç buharlı geminin haber verme amaçlı Beşike ile İstanbul arasında gidip gelmesini teklif etmiştir. Böylece boğazlarda denetim ve güvenlikte sağlanabilecektir. Ancak daha sonra Fransa hükümeti bütün donanmanın İstanbul'a gönderilmesi için İngiltere'ye teklifte bulunmuştur. (19 Eylül 1853). İngiliz hükümeti üç gün sonra Fransa'nın bu teklifini kabul ederek donanmaları

¹⁹⁵C.H, nr.634, Şevval 27, 1269

¹⁹⁶C.H, nr.637, Zilkade 9, 1269.

¹⁹⁷ Erdoğın Keleş, **Osmanlı,İngiltere ve Fransa...**, s. 91.

¹⁹⁸ Tefik Gürel, a.g.m, s. 6.

¹⁹⁹ Alan Palmer, **Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu**, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 31.

İstanbul'a çağırması için Lord Stratford'a emir vermiştir.²⁰⁰ İngiltere ve Fransa donanmalarının İstanbul'a çağırılması için Osmanlı Devleti 26-27 Eylül 1853 tarihlerinde iki gün süren ve devlet ileri gelenlerinden oluşan 163 kişinin katıldığı bir Meclis-i Umumi toplantısı yapmıştır.²⁰¹ Mecliste alınan kararlar neticesinde 4 Ekim 1853 tarihinde Osmanlı Devleti, Rusya'ya resmen savaş ilan etmiştir. Savaş ilan edildikten sonra herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesini emreden bir Hattı Hümayun yayınlanmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi'nde aktarılan bu Hattı Hümayun'da şunlar yazmaktadır:

“Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti arasında meydana gelen meselede, anlaşma yoluyla meselenin çözülmesi için gerek memurlar ve gerek tebaamız tarafından gayret gösterilmiştir. Gösterdiğiniz sadakati ziyadesiyle gördüm. Şimdi ise muharebenin tahkiki nedeniyle bundan böyle bu yolda herkesin kendine düşen vazifeyi yerine getirmesini istiyorum. Bu harbin sebebi Devlet-i Aliyye'mizin istikbalini muhafaza etmektir. Bu uğurda gereken askeri tedbirin şimdiden alınması gerekir. Askeri tedbirlerimizin merkezi Edirne şehri olacaktır. Bu nedenle askerimizin ihtiyacı olan her şeyin orada tedarik edilmesi icap eder. Bu muharebe de her türlü gayreti göstereceğinize şüphem yoktur. Devlet-i Aliyye'mizin muzaffer olması için gayret edenleri Hak Teâlâ her iki cihanda da mutlu etsin.”²⁰²

Osmanlı Devleti, 8 Ekim 1853'de İngiltere ve Fransa'ya müracaat ederek, donanmalarının boğazları geçerek İstanbul'a gelmesini talep etmiştir.²⁰³ Bu sırada Osmanlı Devleti, Beşik'e de bulunan donanmaların geçişine izin vermek amacıyla gerekli olan ruhsatın verildiğini bildiren talimatı Boğaz Muhafızı'na göndermiştir. Lord Stratford, 20 Ekim 1853 tarihinde donanmaları İstanbul'a davet etmiştir. Bu davet üzerine İngiliz ve Fransız donanmaları Kasım ayının ilk günlerinde Büyükdere limanına demir atmıştır.²⁰⁴ Rusya 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu iddia ettiği bu durumu protesto etmiş ise de bu anlaşma sadece barış

²⁰⁰ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa...** s.168.

²⁰¹ Tefik Gürel, **a.g.e.**, s. 6

²⁰² **C.H.**, nr. 653, Safer 2, Perşembe, 1270.

²⁰³ Matthew Smith Anderson, **Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, Çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 145.

²⁰⁴ Lady Homby, **Kırım Savaşı Sırasında İstanbul**, Çev. Kerem Işık, İstanbul 2007, s. 123.

dönemlerinde geçerli olduğu için dikkate alınmamıştır.İngiliz ve Fransız donanmalarının tamamı 15 Kasım 1853’de İstanbul’da toplanmıştır.²⁰⁵

Bütün bu gelişmeler sonunda başlayan Kırım Savaşı dört ayrı cephede cereyan etmiştir. Müttefik devletler donanmasının İstanbul’a gelmesiyle üç yıl boyunca durmaksızın devam eden Osmanlı-Rus çatışmaları başlamıştır.

3. 2.RUMELİ CEPHESİ

1850 yılı Mayıs ayında Fransa’nın İstanbul elçisi tarafından Osmanlı Devleti’ne verilen nota ile başlayıp, Kudüs’te “Kutsal Yerler Meselesi” üzerine ortaya çıkan mücadele, Kırım Savaşı adını almıştır.²⁰⁶ Savaş ilk olarak Tuna boylarında öncü muharebeler şeklinde başlayarak, 30 Kasım 1853’te Sinop²⁰⁷ önlerinde Osmanlı donanmasının yakılmasıyla, bir Avrupa savaşına dönüşmüştür. Genel olarak Karadeniz Kıyıları ve çevresinde gelişen bu savaş Rumeli, Kafkas, Doğu Kafkas ve Kırım cepheleri olarak bir ayrıma tutmak mümkündür.²⁰⁸ Ancak her cephede eş zamanlı olarak, kayda değer önemli savaşlar meydana gelmiştir. Farklı cephelerde meydana gelen eş zamanlı bu savaşları keskin nitelikte birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu durum aynı tarihte başka bir cephedeki harekâtın bir diğer cepheninkonu başlığı altında sunulması gereğini dayatmış olsa da elde ki veriler ile bir ayırım yapılmaya çalışılmıştır.²⁰⁹

3.2. 1 Rumeli Cephesi ve Tuna’daki Faaliyetler

4 Ekim 1853 tarihinde Rusya’ya karşı savaş ilan eden Osmanlı Devleti, bir askeri harekâta girişmeden önce Rumeli Ordusu Başkumandanı Ömer Paşa aracılığı ile Tuna’daki Rus Ordusu Komutanı General Gorçakof’a bir Ültimatom göndermiştir.²¹⁰Eflak ve Boğdan’ı boşaltması için kendisine on beş günlük süre

²⁰⁵ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa...**, s. 101.

²⁰⁶ Emin Ali Çavlı, **a.g.e**, s. 15.

²⁰⁷Sinop: Kastamonu’nun 124 km kuzeydoğusunda sağlam bir limandır. Bizans İmparatorluğu zamanından kalma surları, tersanesi, tabyaları, cezaevi ve eğitim müesseseleri olan bir yerdir. Bu liman Batum-Boğaz arasında en emin demirleme yeridir. Tevfik Gürel, **a.g.e** ,s.35.

²⁰⁸ Saim Besbelli, **a.g.e**, s. 9.

²⁰⁹Mehmet Rezan Ekici, **Osmanlı-Rus İlişkileri Çerçevesinde Kırım Savaşı (1853-1856)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2005, s. 26.

²¹⁰ Bilal Şimşir, **a.g.e**, 79.

tanınmıştır.²¹¹ Eğer Gorçakof, bu süreç içerisinde Rusya'nın isteklerinden vazgeçtiğini Osmanlı Devleti'ne bildirseydi, savaş ilanı hükümsüz olacaktır. Ne var ki Ruslar 17 Ekim'de Osmanlı Devleti'nin verdiği Ültimatomu reddetmiştir. Böylece 23 Ekim 1853'te Osmanlı Devleti savaş ilanını tekrarlamış ve bundan beş gün sonra da 29 Ekim 1853'te Ömer Paşa, Tuna üzerinden Ruslara saldırmıştır.²¹²

Diğer taraftan Ruslar, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda harekât istikameti olarak İshakça civarından Tuna'yı geçerek Dobruca'dan ilerlemiş, Varna'yı muhasara ile zapt ettikten sonra Balkanları aşmıştır.²¹³ Bunun en önemli nedeni iase ve ikmal işlerini Prut, Tuna ve Karadeniz'den karşılama zorunluluklarından kaynaklanmıştır.²¹⁴ Kırım Savaşı'nda da aynı istikameti izlemişlerdir.²¹⁵

1853 yılının Rumeli Cephesiyle ilgili başlıca harekâtı, Mısır kara birliklerinin Varna'ya taşınması olmuştur.²¹⁶ Bu kuvvetler, 21 Ekim 1853'te Mısır amirali komutasındaki 4 firkateyn, 2 korvet²¹⁷, bir brik²¹⁸ ve bir vapurdan oluşan filo ve bunun yedeğindeki taşıt gemileri ile Varna'ya ve oradan da İshakça ve Şumnu'ya

²¹¹ Rezzan Ünalp, İlklerin Savaşı Kırım Savaşı (1853-1856), **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi** Genelkurmay Basımevi S. 22, s.4.

²¹² Saim Besbelli, **a.g.e**, s.35, Ayrıca bkz; Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e**, s. 29. Tefvik GÜREL, **a.g.e**, s. 36.

²¹³ Varna: Bulgaristan'ın doğusunda Karadeniz'in kıyısında Pravadi Nehri'nin ağzında, Silistre'nin 115 km güney doğusundadır. Saim Besbelli, **a.g.e**, s. 12-16.

²¹⁴ Rus-İngiliz ve Fransız müşterek donanması, Navarin'de bulunan Osmanlı-Mısır filosuna 1827 yılı Kasım ayında baskın düzenlemiştir. Bu baskınla Rus donanmasının kendi güçlerine olan inancı artmıştır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ise Rus Karadeniz filosu Anapa, Varna ve diğer kaleleri almakla ne derece güçlendiğini göstermiştir. Bu arada Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın 1831 yılında Osmanlı Devleti'ne isyanı sonrasında Rusya ile yapılan Hünkâr İskeleyi Anlaşması gereğince İstanbul'un korunmasına yardımcı olmak amacıyla Rus Karadeniz filosu görevlendirilmiştir. Rusya, bu anlaşma ve yardımı sayesinde Osmanlı Devleti üzerindeki ağırlığını artırmıştır. 1833 yılında filo başkomutanlığına getirilen Amiral Mihayil Petroviç Lazarev'in ıslahatları ile filo oldukça güçlenerek Rusya askeri gücünün önemli bir kısmı haline gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Enver Ziya Karal, **a.g.e**, s. 137.138, Ersan Baş, **a.g.e**, s. 200.

²¹⁵ Ali Fuat Örenç, **a.g.m**, s. 28, Ayrıca bkz; Ersan Baş, **a.g.e**, s. 179.

²¹⁶ Mısır'dan yardım için gelen donanmanın başında bulunan Mirliva Hasan Paşa'ya aralarında Şehbaz-ı Bahri, Reşid ve Kaid-i Zafer firkateynleri Eser-i Cedid, Tarih-i Bahri, Savn-i Bari, Mir-i Bahri ve Pesendide vapurlarından oluşan toplam sekiz adet gemi verilerek, Mısır'dan gelen bu askerleri Varna'ya götürme emri verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Besim Özcan, **Avrupalı Devlet Adamlarının...**, s. 75.

²¹⁷ Korvet: Üç direkli savaş gemisidir. Sadece güvertesinde yirmi ile otuz arasında top bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, TTK, Ankara 1988, s. 468.

²¹⁸ Brik: Yelkenli gemilerin iki direkli olanlarına verilen isimdir. Brikler zamanın en hızlı savaş gemilerinden olup, dört köşesinde yelken bulunmaktadır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye...**, s. 466.

gönderilmiştir.²¹⁹ Filoya verilen emirde “Rus kuvvetlerine rastlandığında, bunlara üstün gelineceği umulduğu takdirde harekâta bulunulması, Ruslar bir şey yapmayacak olursa aynı şekilde hareket edilmesi ve gemilerin toplu bir halde tutulmaları” bildirilmiştir.²²⁰ 29 Ekim 1853 ‘de Ömer Paşa Ruslara karşı harekâta başlamıştır.Ceride-i Havadis Gazetesi’nde bu durum şu şekilde anlatılmıştır:

*“Harp ilanının başlangıcı olarak Tuna Sahili’nde bulunan asker karşıyaka geçerek Rusya vapurlarını vurmaktadır. İshakça tarafından ayın 21’i yani Pazar günü ertesinde Mısır’dan birkaç adet duba ve askergelmiştir.Dubaların asker yüklü olduğu bilinmesine rağmen, bölgeden geçmekte olan Rus vapurlarına top atılmıştır. Rus dubalarının ikisi batmıştır. Vapurlar ise sakatlanmıştır. Rusya’nın 500 kadar askeri ölmüştür”.*²²¹

Ceride-i Havadis Gazetesi’ne görebu olay, Osmanlı ordusunun Kırım Savaşı’nda Ruslara karşı yaptığı ilk harekâttir. Yedeğinde asker yüklü 4 duba olduğu halde Kalas’a gitmek üzere İshakça önlerinden geçen bir Rus vapuruna ateş açılarak iki dubası batırılmıştır. Hasara uğrayan diğer iki duba ile vapur ise Tuna’nın sol kıyısına oturtulmuştur.²²²

İshakça’da meydana gelen muharebe ile alakalı Rusya’nın resmi gazetesi olan Ogsburg Gazetesi’nde ise Rusya’nın iki dubasının batıp bazı vapurların sakatlandığına dair bilgi verilmiştir. Rus askerinden 3 zabıta askeri ve 12 nefer askerin ölü ve 50 kadar askerin de yaralandığı yazılmıştır. Ancak bu kadar büyük

²¹⁹ Özcan Yeniçeri, Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış Anlaşması, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 846.

²²⁰ 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşı başladığı zaman küçük bir kısmı Yunan sularında bulunan Osmanlı donanması; dördü onarımda ve ikisi inşa halinde olanlarla birlikte 14 kalyon ve kapak, biri onarımda olmak üzere 3 firkateyn, 9 korvet, 14 vapur, 7 brik ve personel toplamı olarak 20.000 kişiden ibarettir. Bu kuvvet tonaj, ateş gücü ve eğitim bakımından Rusların donanmasına göre zayıf durumdaydı. 1835-1853 yılları arası askeri teknoloji yapısına göre bu gemilerin büyük kısmı yelkenliydi. Gerektiğinde yandan çarklı vapurlar, yelkenlileri yedeklerine alıyorlardı. Vapurlar ayrıca bu görevlerinin dışında ileri karakol hizmetinde ve üslerle donanma arasındaki bağlantıyı sağlamada da kullanılıyorlardı. 1853-56 Osmanlı-Rus Savaşı münasebetiyle hükümet, İngiltere’den yeni buharlı gemiler satın alarak donanmanın buharlı sınıfını takviye etmeye çalışmıştır. Kırım Savaşı’nda Osmanlı donanmasında 16 adet buharlı gemi bulunmaktaydı. Bu gemiler; “ Muhbir-i Sürur, Saik-i Şadi, Taif, Mecidiye, Tair-i Bahri, Mesir-i Bahri, Vesile-i Ticaret, Vasıta-i Ticaret, Şehper, Nümayiş-i Ticaret, Persud, Feyz-i Bahri, Ereğli, Savn-ı Bahri, Eser-i Hayr”dır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**, C.2, Deniz Basımevi, İstanbul 1982, s.403.

²²¹ C.H, nr.653, Safer 2, Perşembe, 1270. İshakça’da, Rusların verdiği asker kaybı ile ilgili farklı görüşler vardır. Farklı görüşler için bkz; Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e** s. 30, Tevfik Gürel, **a.g.e**, s.36.

²²² Benzer görüşler için bkz; Adulphus Slade, (Müşavir Paşa), **Türkiye ve Kırım Harbi**, çev; Ali Rıza Seyfi, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul 1943, s. 69.

sakatlık olmasına rağmen Osmanlı Devleti'ne karşı çok iyi mücadele verildiği, çok fazla askerinin öldüğü ve tabyalarının yıkıldığı söylenmektedir. Ceride-i Havadis Gazetesi, Ogsburg Gazetesi'nde anlatılanları aktardıktan sonra, Rusya'nın askerinin moralini bozmamak için bu şekilde yalan söylediğini ifade etmiştir.²²³

Tuna Nehri'nin savunulması ve düşmanın İstanbul üzerine yapacağı bir ileri hareketin yolunu kapamak için tedbir almış olan Rumeli Ordusu Başkomutanı Ömer Paşa, genellikle savunmada kalmak kararındadır.²²⁴ Fakat emrindeki birliklerin taarruz fikrini devam ettirmek ve moral üstünlüğü sağlamak için küçük çapta taarruzlarda da bulunmuştur.²²⁵ Ömer Paşa, General İsmail'e verdiği taarruz emri ile Küçük Eflak ve Sırbistan arasında Avusturya sınırı çevresinde bulunan Kalafat ve Vidin üzerine bir sefer başlatmıştır.²²⁶

3. 2.2. Kalafat ve Çıtata Muharebeleri

Rumeli Ordusu Başkumandanı Ömer Paşa'nın Kalafat ve Vidin²²⁷ üzerine sefer yapılmasını istemekteki amacı, Rusya'nın Sırbistan'ı Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırma emellerinin olmasıdır. Bunun için İsmail Paşa'ya derhal taarruza geçmesi için emir verilmiştir.²²⁸ 7 Ekim 1853 tarihinde İsmail Paşa 8 tabur piyade, 2 alay süvari askeri ve 20 adet top ile Vidin karşısında bulunan Kalafat'a geçmiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre; Kalafat'a girilmesiyle birlikte Osmanlı askeri hemen top atışına başlamıştır. Orada bulunan Rusya askeri mukavemet etmeye çalışmış ise de Osmanlı üstünlüğünün farkına varınca toplarını bırakıp firar etmiştir. Böylece Kalafat kazası ve iskelesi zabt edilmiştir. Rusya'nın Kalafat tarafına düzenli ordu sevk etmesi üzerine Kalafat'a bir miktar asker daha gönderilerek olası Rus saldırılarına karşı tedbir alınmıştır. Kalafat'ın sol tarafında

²²³ C.H, nr. 656, Safer 17, Cuma, 1270.

²²⁴ Tuna Nehri: Almanya, Avusturya-Macaristan ve Sırbistan topraklarından geçmek suretiyle batıdan doğuya doğru akar. Dobruca'da kuzeye, Kalas'ta tekrar doğuya döner. Bu dirsek noktasında Prut ve Seret Nehirleri Tuna'ya dökülür. Tuna'nın başlıca ağızları kuzeyden güneye doğru Kilya, Sürme ve Hızırilyas'dır. Bunlardan Sünne'de kanal tertibatı olup küçük tonajdaki açık deniz gemileri tarafından geçilebilir. Tuna'nın bütün boyu 2850 km ve ulaşma elverişli olan kısmı 2578 km uzunluğundadır. Belgrat'tan Kalas'a kadar olan kısmın kıyısı yüksek ve sarp, sol kıyısı alçak düzlük ve bazı yerleri bataklıktır. Tuna'nın sağ kıyısında Vidin, Niğbolu, Rusçuk ve Tutran Kaleleri vardır. Saim Besbelli, a.g.e, s. 16.

²²⁵ Saim Besbelli, a.g.e, s. 39.

²²⁶ Alan Palmer, a.g.e, s. 93.

²²⁷ Kalafat ve Vidin, Küçük Eflak ile Sırbistan arasında Avusturya sınırına yakın bir yerdedir. Ayrıntılı bilgi için bkz, Tevfik Gürel, a.g.e, s. 39.

²²⁸ Mehmet Rezan Ekici, a.g.e, s. 32.

bulunan yerlere tabyalar inşa edilmiştir. Tabya inşası esnasında Osmanlı askerinden memnun olduğunu ifade eden yerli ahali askere tabya inşasında yardımcı olmuştur. Kalafat'da bulunan tüccar yollarında çok fazla zahire ele geçirilmiştir. Ahali ve tüccara hiçbir şekilde zarar verilmemiştir.²²⁹

4 Kasım 1853'de Kalafat ve Vidin'in zabtı ile Tuna'da bir köprü kurularak Tuna'nın kontrolü sağlanmıştır. Eflâk'ta bulunan Rus kuvvetleri ile Sırbistan'ın irtibatı da kesilmiştir. Kalafat'ta Osmanlı ordusuna direnmeyen Rus askeri 11 Kasım 1853'de Çıtata ve Karayuva istikametine çekilmiştir. Kalafat'ın zaptının ardından Osmanlı süvari kuvvetleri de Kalafat'a üç buçuk mesafe uzaklıkta olan Çıtata kazasına sevk edilmiştir.²³⁰

Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; Kalafat'ta bulunan Rus askerinin civar olan yerlerden bağlantısını kesmek ve Osmanlı ordusuna lazım olan malzeme ihtiyacını sağlamak amacıyla bütün zengin ve fakara ahali saman ve araba gibi yardımda bulunmuştur. Kalafat muharebesi esnasında Eflâk'tan firar edip Kalafat'a gelen Rus askerine yerli ahali adım attırmamıştır. Ancak Eflâklı askerlerden, Rus ordusunun Çıtata mevkesine ikişer tabur asker sevk ederek istihkâm yapmaya başladığı öğrenilmiştir. Ordu komutanlarından Hüseyin Paşa tarafından Çıtata kazasında keşif ve tahkik yapılmıştır. Hüseyin Paşa, bölgede yapılan inceleme sonucunda, Rusya'nın mevcut askerinden fazla asker göstererek Osmanlı ordusunu korkutmaya çalıştığını ifade etmiştir. Hüseyin Paşa'ya göre; Muharebede Rusya'nın 5 tabur piyade, 2 büyük şışhaneci, 11 adet top ve 1 alay süvarisi vardır.²³¹

Rusya'nın, Çıtata'ya istihkâm vermesi üzerine Kalafat'tan hareket edilip, Çıtata mevkesine gidilmiştir. Ancak Hüseyin Paşa'nın tahkiklerinin aksine Çıtata ve civarında çok fazla Rusya askerinin mevcut olduğu anlaşılmıştır. Muharebe bölgesine 2 top, 1 tabur piyade, 1 bölük süvari ve 1 miktar süvari bırakılarak ertesi gün sabah hareket edilmiştir. Saat 3 sıralarında Çıtata'nın Tuna'ya bakan tarafında muharebeye elverişli bir dağ tepesine asker kuvveti yığılmıştır. Böylece civar bölgelerden gelecek Rus tehlikesinin önüne geçilmiştir. 3 koldan hücum edilmesine karar verilerek General İsmail Paşa kumandasında 6 tabur piyade, 7 tabur şışhaneci, 12 adet top, 2

²²⁹ C.H, nr.653, Safer 2, Perşembe, 1270.

²³⁰ Saim Besbelli, a.g.e, s. 39,

²³¹ C.H, nr. 668, Rebi'ülâhire 23, Cumartesi, 1270.

alay süvari ve 300 zabıta neferi tertip edilerek ileriye doğru sevk edilmiştir. Ordu komutanlarından Ahmet, Mustafa ve Tevfik Paşalara 5 tabur piyade, 10 adet top, 1 alay süvari ve büyük oranda yardımcı asker tertip edilmiştir. General Ahmet Paşa'da yardımcı kuvvetiyle onları takip etmiştir.²³²

Rusya'nın Çıtata'da 4 tabur piyade, 1 bölük şışhaneci, 2 bölük hassa askeri, 4 bölük Kazak atlısı vardır. Altı tabur askeri ise yollara yerleştirmişlerdir. Rus askeri ateş etmeye başladıklarında Osmanlı askeri dekendisine tertip edilen yerlere topları yerleştirerek hücum kollarına dağılmıştır. Muharebe esnasında General İsmail Paşa'nın koluna kurşun isabet etmiştir. Süvari kumandanlarından Hüseyin Paşa ve Topçu kumandanlarından Ali ve Abdi Paşalar da az çok yaralanmıştır. Kumandanların yaralandığı haberi ulaşınca, ordu kumandanlarından Mustafa Paşa ve Tevfik Paşa komutasındaki yardımcı asker de bölgeye takviye edilmiştir. Rus askeri, Osmanlı kuvvetinin hücumuna karşı koyamayacağını anlamış ve geriye atış ederek çekilmeye başlamıştır. Daha geride olan Rus askerleri bile mevkiilerini terk ederek yeniden Karayuva civarına çekilmiştir.²³³

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre; Çıtata muharebesinde, gerek şehrin içinde gerek istihkâm karşısında ve gerek meydanda olan muharebelerde Rusya'nın 4.000 askeri ölmüş ve çok fazla askeri yaralanmıştır. Osmanlı askerinden ise 325 kişi şehit olmuş ve 790 kişi yaralanmıştır.²³⁴ Muharebeden sonra yaralanan Osmanlı askeri ve Rusya'dan kalmış olan malzemeler toplanarak Kalafat kazasına dönülmüştür. Muharebenin ertesi günü birkaç memur muharebe alanını tahkik etmek üzere gönderilmiştir. Yerli ahalinin anlattığına göre Rusya'nın 3 adet mühimmat arabası, 2 adet kuzgunları ve 12 adet bakır silahları ele geçirilmiştir. Çok sayıda elbise ve şapkaları da muharebe meydanında kalmıştır. Meydanda kalan Rus toplarından 500 kadarı toplatılmıştır. Ancak topların yarısından fazlası hasarlanmış olduğundan işe yarayanları Osmanlı askerine verilmiştir.²³⁵

²³²C.H, nr. 668, Rebi'ülâhire 23, Cumartesi, 1270.

²³³C.H, nr. 668, Rebi'ülâhire 23, Cumartesi, 1270.

²³⁴C.H, nr. 666, Rebi'ülâhire 17, İlave Numara, 1270.

²³⁵C.H, nr. 668, Rebi'ülâhire 23, Cumartesi, 1270.

3. 2. 3. Oltaniçe Muharebesi

Kalafat ve Çıtata'nın Osmanlı askeri tarafından ele geçirilmesi üzerine Eflâk'taki Rus kuvvetlerinin Sırbistan ile olan bağlantısı tamamıyla kesilmiştir. Kalafat'ı yeniden almak isteyen Rus Ordu Komutanı General Danenberg, askeri kuvvetlerini güçlendirmiştir.²³⁶ Rusların Kalafat'ı almak için çalışmalarına başladığını, Bükreş'teki ajanları vasıtasıyla öğrenen Ömer Paşa, Oltaniçe yönünde saldırıya karar vermiştir. Tuna'nın karşı yakasında bulunan karantina bölgesine baskın tarzında hareketler yapılmıştır.²³⁷ Böylece zayıf kalan Rus kuvvetleri geri çekilmeye mecbur edilmiştir.

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre;Oltaniçe'nin sol tarafında Tuna kenarında inşa edilen tabyanın yapımı için Osmanlı reayası yardımında bulunmuştur. Rus askeri kordonlarda gezerken tabyadaki çalışanlar hep birlikte “ padişahım çok yaşa” diye seslenmiştir.²³⁸ Daha sonra bu bölgeye bir köprü inşasına da başlanmıştır.130 kişinin gösterdiği büyük gayretle bir tabya ve bir köprü yapımı 10 gün içerisinde bitmiştir.

17 Kasım 1853'de Oltaniçe Osmanlı askerleri tarafından işgal edilmiştir. Osmanlı ordusunun Tuna'nın karşı yakasında elde ettiği bu zafer, Rusların Kalafat hedefini, Oltaniçe'nin geri alınması olarak değiştirmiştir. Osmanlı direnişi karşısında, Rusların ısrarlı tutumu,Rus ordusunun Bükreş istikametine kadar geri çekilmesiyle sonuçlanmıştır.

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre;Rus gazetelerinde, Oltaniçe muharebesinin Rus üstünlüğü ile sonuçlandığı yazılmış ve bunun üzerine Hocabey'de şenlikler düzenlenmiş ve kaymakam konağında halka ziyafet verilmiştir.²³⁹ Ancak beş saat süren savaşın sonunda Ruslar, 500 katana cinsi at, 500 kadar tüfek ve 3 mühimmat gemisini geride bırakmış ve 1200 kadar askeri ölmüştür. Bu muharebede Rus General Pavlof'da yaralanmıştır. Osmanlı askerinden ise 18 asker ölmüş ve 83 kadar asker de yaralanmıştır.²⁴⁰

²³⁶ Saim Besbelli, **a.g.e.** s. 39.

²³⁷ Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e.** s. 33.

²³⁸ C.H, nr. 666, Rebi'ülâhire 17, İlave Numara, 1270.

²³⁹ C.H, nr. 658, Safer 27, Pazartesi, 1270.

²⁴⁰ C.H, nr. 658, Safer 27, Pazartesi, 1270. Benzer görüşler için bkz; Tevfik Gürel, **a.g.e.** s. 39.

3. 2.4. Maçin, Tutrakan ve Rusçuk Muharebeleri

Kalafat ve Oltaniçe gibi önemli noktalarda Osmanlı askerine yenik düşen Rusya, Oltaniçe'yi yeniden ele geçirerek, Tuna kıyılarını kontrol altına almak istemiştir. Bu amaçla Tuna kıyısında olan birçok bölge Osmanlı-Rus muharebelerine şahit olmuştur. Bu muharebelerden biri de yine Tuna'ya kıyı olan Maçin mevkinde gerçekleşmiştir.²⁴¹

Ceride-i Havadis Gazetesi'nde verilen bilgiye göre; 24 Aralık 1853'de Rusya, askeri kuvvetini Maçin mevkinde sevk etmiştir. Bu mevkiye yapılan muharebede Rus ordusunun başında Lodris ve İnkeldhard adlı komutanlar bulunmaktadır. Rus askeri burada bir kordon inşasına başlamıştır. Rusların kordon inşasında bulunduğunu öğrenen Rumeli Ordusunun 6. alay Komutanı Mehmet Paşa, Topçu Binbaşı Silman Paşa ve Sağ Kolağası Hüseyin Paşa komutasında top atışı yapılmaya başlamıştır.²⁴² Tuna'ya kıyı olan iç bölgelerde iki kol olarak devam eden çarpışmada Rusya askeri de çok iyi mücadele vermiştir. Muharebe başlangıçta kara muharebesi olmasına rağmen daha sonra Rus askeri denizden de hücumda bulunmuştur. Fakat Ruslar tarafından bölgeye inşa edilen kordon, Osmanlı askeri tarafından zapt edilmiştir. Rus ordusu kumandanı Lodris, muharebede Osmanlı askerine karşı yenileceğini anlayarak firar etmiştir. Kumandan İnkeldhard ise orada kalıp mücadele etmeye devam etmiştir. Bu nedenle kordonun zapt edilmesinden bir saat gibi kısa bir süre sonra Rus askeri yeniden hücumu geçmiştir. Osmanlı askeri, Rusların yaptığı hücumu iyi karşılık verdiği için muharebe Osmanlı lehine sonuçlanmıştır. Kordonun yeniden zapt edilmesi üzerine Kumandan İnkeldhard, Prut adlı vapur ile firar etmiştir. İnkeldhard, kendi ordugâhına gittiğinde muharebede galibiyetin kendi tarafında olduğunu fakat 40 kişinin öldüğünü ve 70 kişinin yaralı olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda Osmanlı askerinden çok fazla ölü ve yaralı olduğunu dile getirmiştir.²⁴³ Ancak Maçin mevkinde olan muharebede Osmanlı askerinden ölen kimsenin olmadığı ve birkaç askerin yaralandığı Osmanlı ordu komutanları tarafından bildirilmiştir.²⁴⁴

²⁴¹ Ersan Baş, *a.g.e*, s. 204.

²⁴² Clive Ponting, *Kırım Savaşı Efsanesinin Arkasındaki Hakikat*, çev; Hasan Abacı, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2015, s. 112-115.

²⁴³ *C.H.*, nr. 667, Rebi'ülâhire 20, Perşembe, 1270.

²⁴⁴ *C.H.*, nr. 665, Rebi'ülâhire 8, ilave numara 1270.

Maçın muharebesinden sonra Rumeli Ordu Hümayunu Müşiri (Mareşal) Emir Paşa'nın verdiği bilgilere göre; Rusya'nın Maçın bölgesinde bir vapur ve dört adet dubası bulunmaktadır. Bu muharebe altı saate yakın devam etmiştir. Rus askerinin attığı abus tanelerinden dört tanesi Osmanlı ordu istihkâmına düşmüştür. Ancak şans eseri hiçbir askere zarar gelmemiştir. Osmanlı askerinin karşı hareketiyle Rusların bir dubası sakatlanarak, batma derecesine gelmiştir. Maçın'e civar olan Kalas'tan bir Rus vapuru gelerek, dubayı arkasına bindirmiştir. Ancak vapur, dubayı taşıyacak kuvvete sahip olmadığı için Rusya'nın bir dubası denize batmıştır.²⁴⁵

Maçın mevkisindeki muharebenin sona ermesinden sonra Rumeli Ordusu Başkumandanı Ömer Paşa'nın emriyle, 8 Ocak 1854'de Nikopolis (Niğbolu) mevkisinden Köprübaşı'na sevk edilen 300 nefer asker ile Rusya'nın 4 adet karakoluna top atılmıştır. Köprübaşı adlı mahalde 80 kadar Rus askeri bulunmaktadır. Osmanlı askerinin gayretli hücumu ile Rusların 6 adet askeri ölmüş ve sağ kalanlar da firar etmiştir. Osmanlı askeri, firar eden Rus askerlerini Torna adlı kasabaya kadar takip etmiştir.²⁴⁶ O esnada 150 civarında Rus askeriyle karşılaşan Osmanlı askeri, onlarla da yarım saat kadar muharebe etmiştir. Bu askerlerden 10 kadarı ölmüştür. Bundan başka muharebe esnasında orada bulunan birkaç Rusya karakoluna top atılarak zarar verilmiştir.²⁴⁷

Kalafat ve Oltaniçe'yi ele geçirme hedefinden vazgeçmeyen Rusya, Tuna'da bu bölgeleri zapt etmek için kilit noktalardan biri olan Tutrakan'a köprü kurarak savaşı buraya çekmek istemiştir. 29 Ocak 1854'de Rumeli Ordusu Başkumandanı Ömer Paşa, Tutrakan'a asker sevk etmiştir. Rus askerinin top atışlarıyla başlayan muharebede başlangıçta iki tarafında da üstünlüğü yoktur. Ancak 30 Ocak 1854 'de Rusya, Tutrakan'a 16 tabur piyade, bir alay süvari ve 24 top sevk ederek yeniden muharebeye başlamıştır. Tutrakan'da bulunan Osmanlı askerinin mevcudu ise 1200 askerdir. Osmanlı askerinin attığı toplar, Rus donanmasında bulunan top ve dubalara zarar vermiştir. Bunun üzerine Osmanlı donanmasının deniz savaşlarında başarısız olduğunu bilen Rus komutanları muharebeyi denize çekmiştir. Denizde devam eden muharebe akşam saatlerine kadar devam etmiştir. Ancak muharebe Osmanlı

²⁴⁵C.H, nr. 672, Cumadelûla 15, Pazartesi, 1270.

²⁴⁶ Clive Ponting, a.g.e, s. 113.

²⁴⁷C.H, nr. 669, Rebi'ülâhire 29, Pazar, 1270.

üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Tutrakan muharebesinde Rus askerinden 2500 asker ölümlen, Osmanlı askerinden de 19 kişi şehit olmuştur.²⁴⁸

Tutrakan'ın da Osmanlı askeri tarafından zapt edilmesinden sonra, Rus ordusu, iki tabur piyade ve iki bölük süvari askerini Rusçuk'a sevk etmiştir. Rusçuk'ta 3 Şubat 1854'de Rus askerinin top atışında bulunmasıyla muharebe başlamıştır. Binbaşı Ali Paşa komutasındaki Osmanlı askeri ve iki top kayıklara bindirilerek Rusçuk'a gönderilmiştir. Osmanlı askerinin Rusçuk'a geldiğini gören Rus askeri, kayıklardan inmek üzere olan Osmanlı askerine top atışında bulunmuştur. Muharebede üstünlüğü ele geçiren Rus ordusu, bölgeye üç tabur piyade, bir alay süvari, bir alay Kazak atlısı ve iki top daha sevk etmiştir. Muharebe alanında bulunan Binbaşı Mahcup Paşa komutasındaki asker, Rusların hücumuna karşılık vermeye başlamıştır. Üç saat boyunca şiddetli geçen çarpışmalarda, Osmanlı ordusu üstünlüğü ele geçirmiştir. Rus askeri kayıklara binerek firar etmiştir. Rusçuk'ta meydana gelen muharebede Osmanlı askerinden 32 şehit ve 102 yaralı vardır. Rus askerinden 300 ölü ve 600 kadar yaralı bulunmaktadır.²⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin Tuna kıyılarında muharebelerde üst üste aldığı galibiyetler Rus basınına farklı yansıtılmıştır. Tuna'da Osmanlı askerine karşı alınan önlemler, Rusya'nın resmi gazetesi olan Ogsburg Gazetesi'nde şu şekilde anlatılmıştır:

“Devlet-i Aliyye'nin Tuna Sahili'nde 110 bin kadar askeri vardır. Rusya'nın ise 150 bin civarında askeri vardır. Devlet-i Aliyye 50 seneden beri bu sahili bu derece metanetle korumaya kalkışmamıştır. Rusya askerinin Tuna Sahili'nde bulunan tabyaları harap olmuş ise de Osmanlılarla olan muharebelerde çok cesur hareket etmişlerdir. Osmanlıların hemen teslim olacağı düşünülmüştür. Ancak bununla beraber Rusya'nın mevcut olan ordularının hepsi Osmanlı memleketine girmemişlerdir. Her bir ordumuzda 12 alay piyade ve 4 alayı süvari ve 4 tabur topçu ve bir tabur lağımçı askeri vardır. Orduların toplamı 65 bin nüfusa sahiptir. 115 adet topçu ile beraber hesaplanırsa 195 bine yakın asker ve 345 adet taburumuz vardır. Bundan başka 12 bin Kazak ve her bir ordudan 14 bin yardımcı askerimiz vardır. Garçokof'un kumandasında bulunan askerin 249 bin nüfusu olacaktır. Moskova ve Varşova tarafında bulunan 3 ordu da sevk edilecektir. Bu aralar hastalık

²⁴⁸C.H, nr 678, Cumadelahîre 17, Pazartesi, 1270.

²⁴⁹C.H, nr. 671, Cumadelûla 10, ilave numara, 1270.

meydana geldiğinden 3. ordunun sevki biraz ertelenmiştir. Şuan mevcut olan askerimizle Osmanlı Devleti ile çarpışmak mümkün değildir. Bu kış çok sert geçeceğinden Tuna Nehri donacaktır. Bundan dolayı askerimizin karşı yakaya geçeceği papazlarımız tarafından ilan edilmiştir.”

Rusya, Tuna kıyılarında yapılan muharebeler için aldığı tedbirlerin Osmanlı Devleti ile kıyaslandığında çok az olduğunu inkâr etmemiştir. Ancak kendi ordusunun asker mevcudunu sayarak askerine moral vermeye çalışmıştır.²⁵⁰

3. 2. 5. Silistre Muharebesi

Silistre muharebesine kadar Kalafat, Oltaniçe ve Tuna'ya kıyı olan bölgelerde küçük çapta ancak Osmanlı askerine güç vermesi açısından önemli muharebeler olmuştur. Ancak Rusçuk'ta yapılan çarpışmada Osmanlı üstünlüğü görülse de Rusçuk henüz zapt edilememiştir.²⁵¹ Ruslar silistre ve Rusçuk'u ele geçirdikleri takdirde, Şumnu ile deniz arasındaki bağlantıyı keserek Varna'yı kuşatabilecektir.²⁵²

Bu tehlike dolayısıyla Rumeli Başkomutanı Ömer Paşa, müttefiklere başvurarak yardım isteğinde bulunmuştur. 1854 senesi Mart ayında ise Osmanlı Devleti ile müttefik olan İngiltere ve Fransa devletleri harbe bilfiil girmeye karar vermiştir. Rusların en başından beri amaçları Tuna'yı geçerek, Balkanları aşmak ve İstanbul önlerine gelmektir.²⁵³ Osmanlı Devleti'ne müttefik olan İngiltere ve Fransa ordusu Karadeniz'de mühim bir ticaret ve asker limanı olan Odessa'ya 22 Nisan 1854 tarihinde şiddetle hücum ederek harbe başlamıştır.²⁵⁴ Müttefikler her türlü ihtimali göz önünde bulundurarak Çanakkale Boğazı'nın emniyetini sağlamayı amaçlamıştır.²⁵⁵ Tuna kıyılarında yapılan küçük çaplı muharebelerden sonra Ruslar şiddetle harekete geçmiştir.²⁵⁶ Rumeli Ordusu Başkumandanı Ömer Paşa'nın istekleri doğrultusunda 19 Mayıs 1854'de İngiliz ve Fransız kuvvetlerinden bir kısmının denizden Varna'ya ve bir kısmının Edirne'ye sevki sağlanmıştır. Öte yandan Ömer

²⁵⁰ C.H, nr. 655, Safer 12, Pazar, 1270.

²⁵¹ Alan Palmer, a.g.e, s. 94.

²⁵² Tefik Gürel, a.g.e, s. 57.

²⁵³ Mehmet Rezan Ekici, a.g.e, s. 40.

²⁵⁴ Odessa (Hocabey): tümüyle nehir ağzında değilse de Dinyeper ve Bug nehirlerini alan ağız gölünün uzanımı üzerinde ve Dinyester Nehri ağzının birkaç mil ötesinde bir tep üzerinde denize dik inen iyi bir ticaret limanıdır. Tefik Gürel, a.g.e, s. 35.

²⁵⁵ Clive Ponting, a.g.e, s. 114.

²⁵⁶ Emin Ali Çavlı, a.g.e, s. 24.

Paşa da Osmanlı askerinin Varna'ya sevkini sağlamıştır. Böylece Varna ve Şumnu gibi önemli geçit yerleri tutulmuştur.

Silistre, Tuna'nın sağ kıyısında, Balkan yaylasının Tuna'ya dik inen eteğinde bulunmaktadır. Kalenin kuzeyi, doğusu ve kuzeybatısında Tuna nehri yer almaktadır. Güneyi ise ormanlık araziden olmaktadır. Eflak-Boğdan ve Bükreş üzerinden Tuna'ya inen yolların düğüm noktasındadır. Bu fiziki şartlar Silistre Kalesi'ni, Tuna'yı kuzeyden aşarak Balkanlara inmek isteyen bir ordu için en kısa yolu sunmasından dolayı bir üs olarak çok kıymetlidir.²⁵⁷

Ruslar, Silistre'yi, 1810 ve 1828-29 Osmanlı-Rus savaşlarında da zapt ederek tahrip ettiği için buraya olan ilgileri eskiden beri vardır. Rusların Silistre'yi kuşatma ihtimali üzerine Tophane Meclisi Reisi Korgeneral Musa, kale kumandanlığına görevlendirilmiştir. 11 Mayıs'ta Dobruca'daki bir kısım Rus ordusu, General Loder komutasında Silistre'ye ilk saldırı emrini almıştır.²⁵⁸ Silistre civarında bu emirle yapılan ilk hareket olarak süvari çarpışmaları olmuştur. Daha sonra Ruslar, Tuna kuzeyinde Silistre'ye hâkim sırtları ele geçirerek Tuna'nın sol kıyısında ve Tuna üzerindeki adalarda tahkim yapmıştır.²⁵⁹ 16 Mayıs'ta General Loder ordusunun Adaköy yaylası üzerine yerleşmesiyle Rus Mareşal Paskeviç, kale kumandanı Mareşal Musa'dan Silistre'nin teslimini istemiştir. Rusların bu isteğine olumsuz yanıt verilince Rus ordusu, Silistre Kalesi'nin kuşatmasına başlamıştır.²⁶⁰ 16 Mayıs 1854'den itibaren bombardımana başlayan Rus ordusu, şehri Şumnu ve Silistre Kalesi'nin güneybatı yönünden zorlamaya başlamıştır. Rus kuvvetleri, 21 Mayıs'ta Arabtabya ve Bilantabya'ya iyice yanaşmıştır.²⁶¹ Arabtabya altına kadar inşa etmiş oldukları lağımı ateşe veren Ruslar, lağım geriye tepince çok fazla ölü vermiştir. Osmanlı askeri, Rus ordusunu takibe başlamış ve Rusların bazı tabyalarını zapt etmiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; her zaman takipte ve hazırda bulunan Osmanlı askeri taşraya çıkararak Rusyalıyı uzun süre takip etmiş ve bir hayli yormuştur. Rus askerinin, top menziline yakın yerlere yapmış olduğu tabyalar zapt edilmiştir.²⁶² Bunun üzerine 28 Mayıs gecesi ve devamında sürekli olarak yapılan

²⁵⁷ Tefik Gürel, **a.g.e**, s.61. ve Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e**, s. 39.

²⁵⁸ Adolphus Slade, **a.g.e**, s. 216.

²⁵⁹ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa...**, s. 173.

²⁶⁰ Cezmi Karasu, **a.g.e**, s. 108.

²⁶¹ **C.H**, nr, 690, Recep 5, Perşembe, 1270.

²⁶² **C.H**, nr. 690, Recep 5, Perşembe, 1270.

baskınlar Rus çekilişiyile başarılı sonuç vermiştir. Ruslar bu mücadelede iki General, 5000 asker ölü ve 600 yaralı vermiştir.²⁶³ Osmanlı ordusundan ise 500 asker şehit olmuştur.²⁶⁴

2 Haziran'da kale komutanı Mareşal Musa, başına isabet eden bir gülle ile şehit olmuştur.²⁶⁵ Kale komutasınıistihkâm Albayı Mehmet Paşa devralmıştır. 7 Haziran'da Mareşal Rifat'ın kumandayı devralmasından sonra Başkumandanlıktan Silistre'ye gönderilen yardım kuvvetleri, kale civarındaki Rusları yenerek kaleye girmiştir. Rusların 25 Haziran'a kadar olan gelgitli mücadeleleri, Tuna ordusu Başkumandanı General Gorçakof'un Tuna'nın kuzeyine çekilmesine neden olmuştur. Böylece Silistre Kalesi kuşatması sona ermiştir.²⁶⁶

Rus ordusunun çekilişinin sebepleri; Müttefik orduların Varna'da toplanmasının bitmiş olması, Silistre Kalesi'nin alınacağına dair inancın yok olması, Avusturya ve Prusya'nın, Rusya'ya karşı bir tavır içine girmiş olmasından kaynaklanmıştır.Eflak ve Boğdan'ın işgalinden sonraki günlerde tarafsız kalmaya çalışan Avusturya ve Prusya devletleri, Tuna'da Rusya tarafından sergilenen harekâtın kendi çıkarlarını ihlal ettiğini Rusya'ya bildirmiştir.²⁶⁷Bunun üzerine Rusya, Galiçya hududuna asker yığmaya başlamıştır. Avusturya, Rusya'nın bu tutumuna üç ordusunu birden seferber ederek cevap vermiştir.Avusturya ve Prusya'nın aldıkları bu tavır, Avusturya ordusunun Rus-Tuna ordusunun yan ve gerilerini tehdit edebilecek bir halde olması, Rus ordusunu Silistre Kuşatması'ndan vazgeçmeye zorlamıştır.²⁶⁸

Osmanlı ordusu bu kuşatmadaki başarılarıyla Ruslara Balkanlar'ın yolunu kapatarak, Müttefik ordulara hazırlanmak için ihtiyaçları olan zamanı kazandırmıştır. Rus ordusu Tuna kuzeyine çekildiğinde Kalaraş'ta bazı kuvvetlerini bırakmıştır. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri 8 Temmuz itibariyle Kama Adası, Yerköy ve Islabozya'yı da ele geçirerek, Rusları Eflak ve Boğdan'dan çıkarmıştır.²⁶⁹ Rusya'nın

²⁶³Farklı görüşler için bkz: Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e**, s. 41 ve Tefvik Gürel, **a.g.e**, s.61. Ceride-i Havadis Gazetesi'nden farklı olarak Rus ordusundan iki general ve 315 asker öldüğünü, 600 askerinde yaralandığı yazmaktadır.

²⁶⁴**C.H**, nr. 696, Şevvâl 16, Çarşamba 1270.

²⁶⁵**C.H**, nr. 691, Recep 11, Perşembe,1270.

²⁶⁶ Erdoğan Keleş, **Osmanlı, İngiltere ve Fransa...** s. 174.

²⁶⁷ Emin ALİ Çavlı, **a.g.e**, s. 25.

²⁶⁸ Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e**, s. 41.

²⁶⁹**C.H**, nr. 696, Şevvâl 16, Çarşamba,1270.

Eflak ve Boğdan'dan çekilmesinin ardından Avusturya, Boyacıköy İttifak Anlaşması'na binaen buralara girmeye başlamıştır.²⁷⁰

²⁷⁰Osmanlı Devleti, 1854 yılının Mayıs ayında Arnavutluk sınırında isyan çıkması ihtimaline karşı Avusturya ve Prusya ile olan ilişkilerinde bir adım atarak, Arnavutluk sınırına asker sevk etmeleri için teklifte bulundu. Teklifi 15 Haziran 1854 tarihinde kabul eden Avusturya ve Prusya devletleri ile Boyacıköy Anlaşması İmzalandı. Bu anlaşmanın Osmanlı Devleti'ne sağladığı başlıca yarar, Rusya'ya karşı Avusturya'nın tamamıyla Osmanlı Devleti saffında yer almasıydı. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz; Tevfik Gürel, **a.g.e**, s. 56.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜTTEFİK DEVLETLERİN SAVAŞA GİRİŞİ VE KAFKAS- KIRIM CEPHELERİ

Kırım Savaşı, üçüncü bölümde de aktarıldığı üzere Osmanlı Devleti aleyhinde devam ederken Avrupalı devletler duruma müdahale etme ihtiyacı duymuştur. Avrupalı devletlerin duruma müdahalesinin altında yatan sebep her ne kadar Osmanlı topraklarından kendi payını alma siyaseti olsa da, çok kritik bir dönemde gelen bir müdahaledir. Bu noktada, Kırım Savaşı'nın Rusya lehine sonuçlanmasını istemeyen Avrupalı devletler ordularını seferber ederek savaşın Osmanlı lehine dönüşmesi adına büyük gayret göstermiştir. Böylece Kırım Savaşı, esasen Kırım cephesinde bir Avrupa savaşına dönüşmüştür. Dolayısıyla dördüncü bölümde anlatılacak olan muharebelerde, Osmanlı Devleti ile Rusya'nın yanında Avrupalı devletlerin de etkinliği söz konusudur.

4. KAFKAS CEPHESİ

4. 1.Savaş İlanından Sonra Kafkasya'nın Durumu

Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı savaş ilanından sonra Ömer Paşa'ya seferberlik hazırlıklarına başlaması yönünde talimat gönderildiği sıralarda Anadolu Ordusu ve Batum Muhafızlarına da savaşa hazırlıklı bulunmaları, Ömer Paşa'dan gelecek cevaba göre hareket etmeleri bildirilmiştir. Irak ve Hicaz Ordusu Komutanlığının da durumdan haberdar edilmesi uygun görülmüştür. Bu zaman kaybetmeden hareket etmek için alınmış bir tedbirdir. Çok geçmeden de Osmanlı Devleti savaş ilanı ile topyekûn bir seferberlik ilan etmiştir²⁷¹

11 Ekim 1853'de ilan edilen seferberlik, Hassa, Dersaadet, Anadolu ve Rumeli orduları için geçerlidir. Yardımcı askeri kuvvetlerin desteklenmesi amacıyla

²⁷¹ Tefik Gürel, a.g.e, s. 109.

ordularda toplanacak redifaskerlerinin hızla bağlı buldukları alaylara gitmeleri öngörülmüştür.²⁷² Anadolu Ordusu için Erzurum'dan 10.000'den fazla piyade ve süvariden oluşan asker ile aşiret atlıları vakit kaybetmeden Erzurum'da toplanmaya başlamıştır. Bundan başka Diyarbakır ve Musul taraflarında bazı tarikat şeyhleri müritleriyle birlikte cihat amacıyla akın akın Erzurum'a doğru yola çıkmıştır.²⁷³

Selim Paşa'nın yönettiği Batum Ordusu'nda nizamiye askeri yeterli değildir. Bir süre sonra 23 Ekim 1853'de daha önce Batum ordusu için Trabzon'a gönderilen ve orada bekletilen bir tabur askerin en kısa zamanda Batum'a gönderilmesine karar verilmiştir.²⁷⁴ Buna ek olarak Arabistan Ordusu'ndan sağlanan iki tabur asker vapurla Batum'a gönderilmiştir. Ayrıca iki tabur ile bir bölük süvari askerinin Anadolu Ordusu'ndan temini için Ordu Komutanı Abdi Paşa durumdan haberdar edilmiştir.²⁷⁵ Bu arada halkın yardımıyla Çürüksu ve Batum bölgelerindeki yollar kullanılabilir hale getirilmiştir.²⁷⁶ Batum'daki Osmanlı yöneticileri, son zamanlarda Rus gemilerinin Batum-Sohum arasındaki sahillerde dolaşmalarının tesiriyle bu sahillerin korunması için bir fırkateyn, korvet ve birik ile kotr cinsinden yedi adet geminin Batum'a gönderilmesini istemiştir.²⁷⁷

Osmanlı ordusunda bu hazırlıklar devam ederken Rusya, bu dönemde Güney Kafkasya'da zor durumdadır. Ruslar henüz Kafkasya'daki savaş hazırlıklarını bitirememiştir. Daha önemlisi, Rusların askeri kuvvetleri çoğunlukla düzensiz askerlerden oluşmaktadır.²⁷⁸ Rusya şimdiye kadar Gümrü ve Ahıska bölgesinde

²⁷² Redif askeri: Osmanlı ordusunda ihtiyat askerlerine verilen isimdir. Redifler, muvazzaf denilen silâh altında bulunan askerlerin yedekleridir. Muvazzaflık görevini bitirenler 7 yıllık bir süreyle redif sayılırdı. Redifler, her yıl bir ay eğitim görürler ve gerektiği zaman orduya alınırlardı. II. Mahmut'un 1835'te Batı'dan örnek alarak başlattığı bu sistem 1912'de kaldırılmıştır. Musa Çadırcı, Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.14, Ankara 1963, s. 66.

²⁷³ Mustafa Budak, *a.g.e.*, s. 42.

²⁷⁴ İstanbul'un Kafkasya ile bağlantısı deniz üzerinden sağlandığından Doğu Karadeniz limanlarına ve Batum'a askeri mühimmat sevk etmek üzere Patrona Mustafa Paşa komutasında bir filo gönderilmiştir. Bu nakliye filosunu koruma görevi de Patrona Osman ve Mirliva Hüseyin Paşa komutasındaki filoya verildi. Patrona Mustafa Paşa'nın filosu, 12 toplu Fevzi Bari vapuru, 12 toplu Mecidiye vapuru, 12 toplu Saik-i Şadi vapuru, 12 toplu Taif vapuru, 10 toplu Ereğli vapuru ve 36 toplu Muhbir-i Sürur fırkateyninden oluşmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz; Ersan Baş, *a.g.e.*, s.193, Mehmet Rezan Ekici, *a.g.e.*, s. 51.

²⁷⁵ Ersan Baş, *a.g.e.*, s. 203.

²⁷⁶ Fevzi Kurtoğlu, *a.g.e.*, s. 16-17.

²⁷⁷ Saim Besbelli, *a.g.e.*, s. 71.

²⁷⁸ 1853-1856 Kırım Savaşı öncesinde Rus Karadeniz filosunda, 1835-1853 yapımı yedisi 120 toplu ve on dördü 84 toplu olmak üzere toplam 21 kalyon bulunmaktadır. Her biri 12 ve 20 toplu 5 korvet, 12 ve 18 toplu 12 birik, yedisi 16 toplu ve ikisi 8 toplu olmak üzere toplam 9 uskuna vardı. 10 ve 12

ancak 20.000 asker toplayabilmiştir.²⁷⁹ Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; Rusya'nın topladığı bu askerlerin çoğu düzensiz asker olup nizamiye askerinden farklı görünmemesi için başlarına kara papakgiydirilmiştir.²⁸⁰

Rusların amacı, Lazistan Sancağı'nda ki Sohriz Kalesi'ne hücum etmektir. Ruslar ufak tüfekler, araba, yem ve at takımı gibi bazı askeri araç-gereçleri taşıyan 4 vapuru Çamçıra'dan, 2 vapuru Kemhal'den Sohum'a doğru iki firkateyn dolusu askerle birlikte yola çıkarmak üzere hazırlık yapmaya başlamıştır. Bu askeri kuvvet Gümrü'ye gönderilecektir.²⁸¹

Bundan başka Ekim 1853 sonuna doğru Rus donanmasına ait 10-15 gemi Sohum ve yakınlarındaki sahillerde gezinmeye başlamıştır. Ancak sonradan anlaşıldığına göre; Rusların amacı, Batum Limanı ve Çürüksu civarına uzanmak ve oralara asker çıkartarak içeri bölgelere ilerlemektir. Rusların Batum ve Çürüksu'ya asker çıkarmak istemelerinin nedeni, Batum Limanı'nın karadan ve denizden takviye istihkâma değer olmasıdır. Aynı zamanda Kars, Çıldır gibi bölgelerin iskelesi hükmünde stratejik bir öneme sahiptir.²⁸² Bu bakımdan Rusların Kemhal ve Sohum gibi Gürcistan sahillerine asker çıkarması Batum Muhafızı Selim Paşa'yı endişelendirmiştir. Rusların bu çeşit faaliyetlerini durdurabilmek için bir miktar geminin Batum'a gönderilmesini Osmanlı Devleti'nden istemek zorunda kalmıştır.²⁸³

Aslında, ne Rusya ne de Osmanlı Devleti savaşa tam anlamıyla hazır değildir. 1853 sonbaharından itibaren Karadeniz'in kuzey doğusundaki Rus kaleleri hasar görmüştür. Rusya'ya Kafkas sıra dağlarının üzerinden sağlanan lojistik desteğin gelmesi zorlaşmıştır. Diğer taraftan Şeyh Şamil tarafından Gürcistan'a yönelik yapılan saldırılar, Kafkasya'daki Rus kuvvetlerini zor durumda

toplu 7 kotra, 10 toplu 2 yat ve toplamı 10.000 tonun üzerinde 31 adet taşıt gemisine sahiptir. Ayrıca Tuna Nehri'nde, işleyen 28 adet uskurlu vardır. Rus filosunun deniz üssü olan limanı, kuvvetli bataryalar ve uzun menzili toplarla donatıldığı gibi, Azak Denizi ağzını koruyan Yenikale ve Kerç'te de bataryaları bulunmaktaydı. Bu haliyle Osmanlı donanmasından çok üstün olan Rus Karadeniz filosu, sevk ve idare yönünden yeteneğini Sinop Baskını'nda başarılı bir şekilde göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Saim Besbelli, **a.g.e.**, s.27-28.

²⁷⁹Mustafa BUDAK, 1853-1856 Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Şeyh Şamil Arasındaki İlişkiler, **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri**, İstanbul 1996, s.79.

²⁸⁰**C.H.**,nr. 656, Safer 17, Cuma, 1270.

²⁸¹ Mustafa Budak, **a.g.e.**, s. 44.

²⁸²Besim Özcan, Trabzon Eyaletinin..., **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 17, Erzurum 2001, s.247.

²⁸³**C.H.**,nr. 656, Safer 17, Cuma, 1270.

bırakmıştır.²⁸⁴Osmanlı ve Rus ordularının savaş hazırlıkları bu şekilde devam ederken, Kafkasya’da ilk çatışma Şevketil Muharebesi ile başlamıştır.²⁸⁵

4. 1. 1. Birinci Şevketil Muharebesi

Osmanlı Devleti’nin Ruslara verdiği Ültimatomonun reddedilmesi üzerine Osmanlı Seraskerliği 20 Ekim 1853’de ordu komutanlarına yeni bir emir göndererek savaşın fiilen başlatılması için 30 Ekim’e kadar beklemelerini istemiştir.²⁸⁶ Ancak savaşa başlamışlarsa bu emrin bir hükmü olmayacağından devam edilmesi emredilmiştir. Zaten bu tarihe kadar Rumeli ve Anadolu’da Ruslara karşı Osmanlı birlikleri askeri harekâta başlamıştır. Batum ordusu Komutanı Müşir Selim Paşa 30 Ekim 1853 tarihini beklemeden Şevketil Kalesine doğru birliklerini harekete geçirmiştir.²⁸⁷

Rusların St. Nikola adını verdikleri Şevketil kalesi, Batum’un kuzeyinde Osmanlı-Rus sınırına yakın bir yerdir.²⁸⁸ Üstelik bu bölgedeki Rus savunması zayıftır. Rusların Şevketil’de iki tabur piyade, üç bölük Kazak süvarisi ve bir bölük topçu kuvveti bulunmaktadır.²⁸⁹ Yaptığı gizli görüşmeler sayesinde Şevketil kalesinin durumunu öğrenen Selim Paşa, 26 Ekim 1853 Salı gecesi beraberinde yerli halk ve askeri kuvveti ile Şevketil Kalesi’ne hücum etmiştir. Yedi saat civarında süren muharebeden sonra kale, Osmanlı kuvvetlerinin eline geçmiştir. Sonunda Ruslar 1000’den fazla ölü vermiş ve 80 kadar esir ele geçirilmiştir. Zapt edilen dayanıklı tabyalarından biri demir, ikisi tunçtan yapılmış üç topunu kaybetmiştir. Osmanlı kuvvetlerinin askerinden yalnız 32 şehit ve 59 yaralı vardır.²⁹⁰

Şevketil Kalesi’ne yapılan harekâtı Ceride-i Havadis Gazetesi şu şekilde aktarmıştır:

“Hudud-u Hakaniye’ye civar olan Şevketil kalesi Batum ordu hümayunu tarafından muhasara altına alınmıştır. Kalenin muhafazası ile görevli olan 3 tabur Rusya askeri üzerimize hücum etmiştir. Rusya ordusu yapılan muharebede bir tabur askerini

²⁸⁴ Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 46.

²⁸⁵ Şevketil (St. Nikola): Kafkasya kıyısında, Poti’nin güneydoğusunda Natanil Nehri’nin ağzında iyi bir demirleme yeridir. Tevfik Gürel, **a.g.e**, s. 39.

²⁸⁶ Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 47.

²⁸⁷ C.H, nr, 653, Safer 2, Perşembe, 1270.

²⁸⁸ Batum: Karadeniz’in doğu kıyısı ucunda bir şehirdir. Doğal bir limanı olan Batum daha önce Lazistan Sancağı’nın merkezindeydi. Buradaki demirleme yeri, Kerç boğazına kadar olan diğer demirleme yerlerine göre daha elverişlidir. Tevfik Gürel, **a.g.e**, s. 39.

²⁸⁹ Fevzi Kurtoğlu, **a.g.e**, s. 99.

²⁹⁰ Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 47.

tamamen feda etmiştir. Muharebe için çok fazla mühimmatı olduğu anlaşılan Rusya yinede kaleyi koruyamamıştır. Bu nedenle Rusya askeri buldukları kışladan firar etmiştir. Kalenin muhasarası esnasında Rusya askerinden 200 kadar esir alınmıştır. Yaralı olan esirler tedavi edilmek için Trabzon'a gönderilmiştir. Daha sonra esirlerden bir yüzbaşı ve 4 nefer Kazak askeri işbu Çarşamba günü Trabzon vapuru ile dersaate gelmiştir.”²⁹¹

Şevketil Kalesi muhasarası esnasında Rusya askeri, hücumla başladığında ihtiyat askerleri tarafından hiçbir şekilde kollanmamıştır. Bu yüzden Osmanlı kuvveti karşısında zayıf düşmüştür.²⁹² Muharebe alanında hiç kullanılmamış 2000 adet şişhane ve 3 adet top ele geçirilerek numunesi dersaadete gönderilmiştir.²⁹³

Şevketil zaferinden sonra Batum Ordu Komutanı Selim Paşa, bu muharebede kahramanlık gösteren her rütbedeki askere uygun bahşişler, şal, kılıç ve saat gibi eşya ve rütbelere verilmesini istemiştir. Ayrıca daha önce talep edilmiş olan 1000 akçenin 2000 akçeye yükseltilmesini Seraskerlikten rica etmiştir. Selim Paşa'nın istekleri padişahın onayı ile kısa sürede yerine getirilmiştir.²⁹⁴

Şevketil Kalesi aldıktan sonra Selim Paşa, olası Rus saldırılarını düşünerek kaleye Tunus'tan gelen 7000 piyade, 2000 süvari ve 1000 kadar topçu asker takviye ederek kaledeki kuvvetinin sayısını artırmıştır. Bu sayede oldukça güçlenen Osmanlı kuvvetleri, sınırdaki Çolok Nehri'ni aşarak Rusların 13. Tümen karargâhı ile bu tümene bağlı bazı birliklerin bulunduğu Özgürgeti'ye yönelmiştir. Fakat Rus kuvvetlerinin Özgürgeti'den Kutayis'e doğru çekilmesiyle Osmanlı kuvvetleri bir sonuç alamamıştır. Ruslar ise Kutayis'i ileriden sarmak üzere Riyon Nehri üzerinde bulunan Mehraniye'de bir savunma mevzii hazırlamıştır. Bu sırada Tiflis'deki Kafkas Ordusu Komutanı Prens Vorontsof, Özgürgeti'deki 13. Tümen Komutanı General Prens Andronikof'a bir emir göndererek Faş'ın kuzeyinde bulunan Redutkale'deki garnizonun boşaltılmasını istemiştir. Böylece, Faş yolu üzerinden Kırım ile Güney Kafkasya arasında deniz yolu, çarpışmadan Ruslar tarafından terk edilmiştir.²⁹⁵

²⁹¹ C.H, nr.653, Safer 2, Perşembe, 1270.

²⁹² Mehmet Rezan Ekici, a.g.e, s. 53.

²⁹³ C.H, nr.654, Safer 8, Çarşamba, 1270.

²⁹⁴ Eyüp Şimşek, Kırım Savaşı'nın Trabzon Eyaletine Toplumsal Etkileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Çalışmaları Dergisi, Sayı 5, Eylül 2013, Trabzon, s. 274

²⁹⁵ Mustafa Budak, a.g.e, s. 49.

Ruslar, Osmanlı ordusunun kazandığı zafere rağmen Şevketil Kalesi'ni almaya yönelik saldırılarından vazgeçmemiştir. 18 Kasım 1853'de 4 fırkateyn tarafından korunan 4 asker, bir malzeme yüklü toplam 5 nakliye gemisiyle Şevketil Kalesi önlerine gelerek iki saat süreyle kaleyi bombalamıştır. Karaya asker çıkarmak isteyen Ruslar bu isteklerinde başarılı olamamıştır.²⁹⁶ Aynı tarihte Safa adındaki yere Osmanlı birliklerince baskın yapılmış ve fethedilmiştir. 20 Kasım 1853 Cumartesi günü sabaha karşı Özgürgeti yakınındaki karantina ve karakola da Osmanlı kuvvetleri gönderilerek bir saatlik muharebe yapılmıştır. Bu muharebe sonucunda da 50 kadar Rus askeri ölmüştür. Yine aynı gün, Şevketil'e 12 saat mesafede olan Kemhal önlerinde Rusya'nın birkaç savaş gemisi görülmüştür. Rusya'nın amacının Şevketil Kalesi olduğu sonradan anlaşılmıştır. Ruslar, Şevketil'e yaklaştıklarında altı saat kadar süren top ve gülle atışına başlamıştır.²⁹⁷ Ceride-i Havadis Gazetesi'nin belirttiğine göre; Rus askeri buldukları yerden yağlı paçavra atarak muharebe alanına yakın köyleri yakmıştır.²⁹⁸ Rus filosundan atılan bazı güller, Şevketil'i aşarak ormanlığa ve Şevketil önünde denize düşmüş, sadece 7 Osmanlı askeri şehit olmuştur.²⁹⁹ Batum Ordusu Komutanı Selim Paşa, Rusların yeni yapılan tabyalarından atılan güller sonucunda yaralanarak etkisiz hale getirilmiştir. Fakat Rusların önemli bir fırkateyni büyük ölçüde zarar görmüştür.

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre; Lazistan Mutasarrıfı olarak anılan Ahmet Paşa bu konu ile ilgili şu tahriratı göndermiştir:

“Rusya donanmasından 4 adet vapur ile 4 adet fırkateyn ve bir tane yelken gemisi Şevketil Kalesi'ne gelerek harbe başlamıştır. Saat 5'den 9'a kadar devam eden muharebede Rusyalının gemilerinin hepsi zedelenmiştir. Bir fırkateyn ve bir vapur çok fena sakatlanmıştır. Hatta vapur hareket edemeyecek dereceye gelmiştir. Vapurun içinde bulunan sakat gemilerden bir haylisi telef olarak denize gömülmüştür. Vapurun sahile dönmesi için yardıma gelen Rus askerlerin bindiği sandala kaleden düşen toplar isabet etmiştir. Sandallar hayvanlarla beraber batmıştır. Rus askerleri, çaresiz kaldıklarını anlayınca bırakıp gitmiştir. Muharebede savaş gemilerinden tahmin olarak 7.000 civarında top atılmıştır. Buna rağmen İslam

²⁹⁶ Tefik Gürel, a.g.e, s.108.

²⁹⁷ Fahrettin Kırzioğlu, 1855 Kars Zaferi, Işıl Matbaası, 1953, s. 62.

²⁹⁸ C.H, nr, 660, Rebiülevvel 9, cumartesi, 1270.

²⁹⁹ Mustafa Budak, a.g. e, s. 49.

askerinden 6 kişi vefat etmiştir. Elhamdülillah başka hiçbir askere isabet etmemiştir. Muharebe gecesini Of kazasında asker tarafından çok fazla muharebe olmuştur. İş bu muharebede 2 nefer şehit ve 9 nefer yaralıdan başka kimsenin burnu bile kanamamıştır. Düşman askerinin 150 nefer kadar telefati vardır.”³⁰⁰

Şevketil Kalesi'nin zaptı Rusların gururuna dokunmuştur. Bunun farkında olan Selim Paşa, olası Rus saldırılarını önlemek amacıyla Batum Limanı'nda fırkateyn, korvet, brik ve savaş gemisi olarak yedi tabur Osmanlı kuvvetinin bulunmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Gerçekten Rus savaş gemileri, Batum bölgesinde sık sık görülmeye devam ederse Osmanlı ordusunun mevcut kara kuvvetleri, deniz savaşında yeterli başarı gösteremeyecektir. Beş adet Rus savaş gemisi bir haftadır Batum ve Çürüksu sahillerinde dolaşmaktadır. Aslında Rusların bu tarz hareketlerinin amacı, Özgürgeti'ye yönelik Osmanlı ilgisini kesmektir. Bunu önlemek için Batum Ordusu Komutanı Selim Paşa, belli miktarda savaş gemisinin kış gelmeden Batum'a gönderilmesini Osmanlı Seraskerliğinden istemiştir.³⁰¹ İlk başta Selim Paşa'nın isteklerine olumlu cevap verilmemiştir. Ancak durumun ciddiyeti anlaşılınca iki topçu bölüğünün Batum'a gönderilmesi uygun görülmüştür.³⁰² Bu arada Ruslar, “Şevketil Kalesi'ni tekrar zapt ettik ” diye dedikodular yayarak Hocabey tarafında peş çok şenlik yapmıştır. Ancak Batum'dan gelen haberler bunun gerçek olmadığını ortaya koymuştur.³⁰³

Şevketil zaferi, kısa bir süre için de olsa, kara kuvvetleri açısından Osmanlı üstünlüğünü göstermiştir. Böylece Redutkale garnizonunun Ruslar tarafından boşaltılması sağlanmıştır. Ancak karadaki Osmanlı üstünlüğü denizlerde Ruslara geçmiştir. Rus gemileri Trabzon- Batum arasındaki sahilleri kontrol altına almıştır.³⁰⁴ Sonuçta, I. Şevketil zaferi, Kasım 1853'den itibaren başlayacak Kars-Gümrü istikametindeki muharebeler için Rusların Batum yoluyla Gümrü'ye yapacakları askeri desteği imkânsız hale getirmiştir.³⁰⁵

Şevketil'de yenilgiye uğramış olan Ruslar, zaman kaybetmeden Osmanlı doğu sınırlarına doğru harekete geçmiştir. 1853 yılı Kasım ayı başında Rus kuvvetleri,

³⁰⁰ C.H, nr. 659, Safer 29, Perşembe, 1270.

³⁰¹ Tefik Gürel, a.g.e, s.109.

³⁰² Mustafa Budak, a.g. e, s. 50.

³⁰³ C.H, nr. 659, Safer 29, Perşembe, 1270.

³⁰⁴ C.H, nr. 661, Rebiyülevvel 10, Perşembe, 1270.

³⁰⁵ Tefik Gürel, a.g.e, s.109.

sınırdaki bir dağ geçidi olan Musun Boğazı'na saldırıda bulunmuştur. Ancak emrinde bulunan 800 aşiret atlısıyla burada koruma için bulunan İshak Bey'in başarılı savunması karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu muharebede Ruslar, 50 kadar yaralı ve 14 kadar da ölü vermiştir. Osmanlı ordusunda sadece atlı asker hafif yaralanmıştır. Musun Boğazı'na yapılan saldırı haberi alınır alınmaz, ordu tarafından hemen 300 kadar atlı ve bir dağ topu ile 100 piyade askeri yola çıkarılmıştır. Aynı zamanda Çilli kollu Gedigi'nin korunması için Karabulak adlı yerde bulunan askerin de teyakkuz haline geçmesi haber verilmiştir.³⁰⁶ Musun Boğazı Muharebesi'nden sonra da Osmanlı ordusu Ruslara karşı Posof Kazası'nda küçük çaplı bir başarı elde etmiştir. Posof Kazası'nda 300'e yakın kayıp veren Rus askeri Ahıska Kalesi'ne geri çekilmek zorunda kalmıştır.³⁰⁷

Rus askerinin Ahıska Kalesi'ne geri çekilişinden sonra Osmanlı ordusunun Ruslara karşı hücumları devam etmiştir. Ahıska Kalesi'ne civar olan yerler de Osmanlı-Rus çatışmasına sahne olmuştur.³⁰⁸ Ruslara karşı kazandığı başarıları devam ettirmek niyetinde olan Osmanlı ordusunun yeni hedefi Ahıska Kalesi'ni fethetmektir.³⁰⁹ Ancak Osmanlı ordusu Ahıska Kalesi'nde büyük bir bozguna uğramıştır. Bu muharebede Rusların 400 kişilik kaybına karşılık Osmanlı kuvvetlerinin kaybı 4000'i bulmuştur. Sonuçta Ahıska Bozgunu adı verilen bu muharebeden sonra hayatta kalan Osmanlı askeri dağınık ve perişan halde Ardahan'a dönmüştür.³¹⁰ Osmanlı ordusunun yaşadığı bu büyük bozgun Ceride-i Havadis Gazetesi'nde yayınlamıştır. Ahıska Bozgunu'nda Ruslara karşı Osmanlı kuvvetleri çok fazla kayıp vermiş olmasına rağmen Ceride-i Havadis Gazetesi'nin bu bozgunu yayınlamaması manidardır.³¹¹

Osmanlı ordusunun Ahıska Bozgunu'ndan sonraki hedefi Bayındır ve Gümrü istikameti olmuştur. Zaten Ruslar savaş başladıktan hemen sonra buraya istihkâm

³⁰⁶ Fahrettin Kırzioğlu, **a.g.e**, s.64.

³⁰⁷ Posof Kazası'nda meydana gelen muharebe hakkında geniş bilgi için bkz; Yunus Zeyrek, **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri**, Ankara 2001, s. 20, Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 51.

³⁰⁸ Ahıska Kalesi civarında cereyan eden muharebeler için bkz; Hasan ŞAHİN, Kırım Harbi'nde (1853-1856) Doğu Anadolu Cephesinde Cereyan Eden Muharebelerde Başlı- Bozuk Birlikleri **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 49, Erzurum 2013, s.352. Turan Çiçek, M. Salih Karagöz, **Ahıska Türkleri Yüzyıllık Sürgün**, Hava Harp Okulu Komutanlığı, İstanbul 2014, s.4.

³⁰⁹ Fahrettin Kırzioğlu, **a.g.e**, s. 66.

³¹⁰ Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 55.

³¹¹ Ahıska Bozgunu hakkında geniş bilgi için bkz; Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 54, Enver Ziya Karal, Zarf Paşa'nın Hatıratı, **Belleten Dergisi**, Türk Tarih Kurumu, Cilt IV. Ankara 1995, s.478.

vermeye başlamıştır. Osmanlı ordusunun Ahıska Bozgunu, Ruslara diğer muharebeler için cesaret vermiştir.³¹²

4. 1. 2. Bayındır ve Gümrü Muharebeleri

Osmanlı-Rus savaşının fiilen başlamasından sonra Anadolu Ordusu Komutanı Müşir Abdi Paşa, Ferik Ahmet Paşa ile birlikte Kars'a gelmiştir. Savaş taraftarı olmayan Abdi Paşa, Osmanlı ordusunun Ruslarla yapılacak bir savaşı kaldırarak gücü olmadığına inanmaktadır. Ekim 1853 sonlarına doğru fiili savaş emri alınır alınmaz gerek düzenli ve gerek düzensiz askerlerin kaçmalarına bakılırsa haksız da değildir. Ancak Ahıska'dan gelen ilk önceki zafer haberleri (daha sonra bozguna dönüştü) zorunlu olarak savaşmayı gerektirmiştir.³¹³

Bunun üzerine Anadolu ordusu kurmay başkanı Ferik Ahmet Paşa, 10 tabur kadar piyade ve süvari askeri ile Gümrü istikametinde harekete geçmiştir. Burada bir süre köprü yapımını bekleyen Ferik Ahmet Paşa birlikleri daha sonra savaş düzeni olarak Arpaçay'ı geçmiştir.³¹⁴ Bu sırada Bayındır Köyündeki Rus Kazak atlılarının ateşleriyle karşılaşmıştır. 13 Kasım 1853'de yapılan muharebede Ruslar, Osmanlı kuvvetlerinin şiddetli saldırılarına dayanamamış ve Bayındır Köyü Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Daha sonra Osmanlı askerleri, kaçan Rus Kazak atlılarıyla yeniden muharebeye başlamıştır. Kaçan Rus askerleri Gümrü yakınlarına kadar takip edilmiştir. Ancak Gümrü'den yollarına çıkan 1000 kadar Rus Kazak atlılarıyla yeniden muharebeye başlanmıştır. Sonunda Rus Kazakları 400'den fazla ölü ve yaralı vermiş, 100 kadar beygir, pek çok silah ve 10 Kazak askeri esir alınmıştır.³¹⁵ Bundan sonra Osmanlı kuvvetleri, Bayındır ile yakınındaki köylere yerleştirilmiştir. Böylece, Bayındır Köyünde kazanılan zafer Gümrü'nün fethini sağlayacak uygun bir ortam yaratmıştır.³¹⁶

Ruslar için Gümrü Kalesi, sınırın kilidi hükmündedir. Uzun zamandan beri güçlendirmeye çalışılan sınırdaki en önemli stratejik merkezdir. Fakat Ahmet Paşa'nın Bayındır'da kazandığı zaferden sonra, Bayındır-Gümrü arasındaki bölge, Osmanlı kuvvetlerinin kontrolüne girmiştir. Bundan rahatsızlık duyan Ruslar, Ahmet

³¹² Mustafa Budak, a.g.e, s. 55-58.

³¹³ Enver Ziya Karal, a.g.m, s. 475.

³¹⁴ Enver Ziya Karal, a.g.m, s. 477.

³¹⁵ C.H, nr.659, Safer 29, Perşembe, 1270.

³¹⁶ Allen- Paul Muratoff, 1828-1921 Türk Kafkas Sınırdaki Harplerin Tarihi, s. 60.

Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerinin Gümrü Kalesi önlerinde buldukları sırada, 15 Kasım 1853 Pazartesi günü saat sekiz buçuk sıralarında kaleden çıkan 1000 Kazak atlısıyla, Osmanlı kuvvetlerine karşı yeniden muharebeye başlamıştır. Muharebe gece saat üçe kadar sürmüş ve Osmanlı askerleri karşısında fazla dayanamayan Ruslar kaleye geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi'nin verdiği bilgilere göre; bu muharebede Rusların geri çekilirken yanlarında götürdükleri ölü ve yaralılarından başka 200'den fazla askeri ile 100 kadar hayvanı ölmüştür. Birçok esirin yanı sıra 20'den fazla top beygiri de ganimet olarak alınmıştır. Buna karşılık Osmanlı askerinden de 20 ölü ve 86 yaralı verilmiştir.³¹⁷

Bu muharebeden sonra Anadolu Ordu Hümayunu Müşiri Abdi Paşa'da çok sayıda asker ve top ile Gümrü Kalesi önlerine gelmiştir. Gümrü Kalesi'nin fethi için gerekli tedbirler alınmaya başlanmıştır. İlk önce asker ve mühimmatın artırılmasına çalışan Abdi Paşa, Kars'da bulunan merkez karargâhtaki 4 tabur piyade ile mühimmatı almıştır. Orduda bulunan önemli Ferik paşaları da yardıma çağırmıştır. Ancak Müşir Abdi Paşa'nın çekingen tavrı, Rus kuvvetlerinin yetersizliğine rağmen, müstahkem bir kale olan Gümrü'ye taarruzu engellemiştir. Osmanlı kuvvetleri Şüregel'den Kars'a doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece Abdi Paşa, Güney Kafkasya'nın Gümrü bölgesindeki Rus gücünü yok etme fırsatını kaçırmıştır.³¹⁸

Bu fırsatı iyi değerlendiren Rus ordusu Kars Çayı yakınlarında bulunan Başgedikler kazasında Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğratmıştır.³¹⁹ Ancak Osmanlı ordusunun kaybettiği bu muharebe hakkında da Ceride-i Havadis Gazetesi'nde herhangi bir haber verilmemiştir. Hâlbuki Rusların Başgedikler'de kazandığı başarı 1854 baharında Güney Kafkasya'nın Rusya açısından güvenliğini sağlamıştır. Osmanlı açısından bu muharebenin en önemli sonucu; Ahıska, Gümrü ve Başgedikler muharebelerinde alınan yenilgilerden sonra Abdi Paşa'nın azledilmesi olmuştur. Abdi Paşa'nın yerine Ahmet Paşa, Anadolu Ordu Hümayunu Müşiri tayin edilmiştir.³²⁰

³¹⁷ C.H, nr.659, Safer 29, Perşembe, 1270.

³¹⁸ Başgedikler Kazası'nda yapılan muharebe hakkında geniş bilgi için bkz; Mustafa BUDAK, a.g.e, s. 57, Allen-Paul Muratoff, a.g.e, s. 62, Salih Hayri, **Kırım Zafernamesi, Hayrabat**, Hazırlayan, Necat Birinci, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 101.

³¹⁹ Allen-Paul Muratoff, a.g.e, s. 62.

³²⁰ Mustafa Budak, a.g.e, s.59.

4. 1. 3. Sinop Baskını

Osmanlı ordusunun Şevketil Zaferi ve ardından cereyan eden muharebeler, Rusların karada Osmanlı kuvvetlerine yenilmelerine rağmen denizde belirgin bir şekilde Osmanlı donanmasına karşı üstün olduğunu göstermiştir. Ruslar, Doğu Karadeniz sahillerinde Osmanlı gemilerinin seyretmesini güvenlik açısından tehlikeye düşürmüştür. Bu arada Osmanlı Devleti Ekim 1853'de Karadeniz'in Rumeli ile Anadolu sahillerinde karakol gemilerinin dolaşmasını kararlaştırmıştır. Anadolu sahillerindeki karakol görevini Patrona Osman ile Riyale Hüseyin Paşa'lara verilmiştir. Kafkas Cephesi için ise Sohum'a kadar uzanan Doğu Karadeniz limanlarına mühimmat ve askeri malzeme götürülmesi için Patrona Mustafa Paşa görevlendirilmiştir. Patrona Mustafa Paşa, beş gemiden oluşan bir nakliye filosuyla İstanbul'dan yola çıkarak Trabzon üzerinden Batum'a ulaşmıştır. Burada Batum Muhafızı Selim Paşa ile görüşmesinden sonra Sohum'a gitmiştir.³²¹ Sohum halkına dağıtılmak üzere 160 fişek sandık, 30 varil barut ile bir miktar külçe kurşun limana çıkarılmıştır. Ancak Osmanlı savaş gemilerinin bu sahillerde serbestçe dolaşması Rus saldırıları yüzünden devamlı olamamıştır. Bu yüzden Patrona Mustafa Paşa'nın limana çıkarttığı malzemeler zamanında halka dağıtılamamıştır. Bu sırada Patrona Osman Paşa'nın komutasına bir filo verilmiştir. Ancak Patrona Osman Paşa, şiddetli fırtına sebebiyle Sinop limanına sığınmak zorunda kalmıştır.³²²

Osmanlı donanmasının büyük bir bölümünü oluşturan kalyonlar³²³ ve büyük buharlı gemiler Boğaz'a demir atmış ve Karadeniz'e hafif tonajlı gemiler gönderilmiştir. Bunu öğrenen Rusya, Karadeniz'de büyük bir zafer kazanmak adına harekete geçmiştir.³²⁴ Bu amaçla, Rus Karadeniz filosu komutanı Amiral Pavel Stepenoviç Nakhimov, havanın elverişsizliğine rağmen Sivastapol'a dönmeyerek Karadeniz'deki devriye gezisine devam etmiştir. Sonuçta Osmanlı filosunun Sinop civarında dolaştığını haber alan Nakhimov, 19 Kasım günü komutasındaki gemilerle Sinop'a doğru harekete geçmiştir.³²⁵ 24 Kasım 1853'de kendi kuvvetini, Osmanlı kuvvetine

³²¹ Patrona Mustafa Paşa ile Şeyh Şamil'in Sohum'daki faaliyetleri için Bkz; Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 62.

³²² Adolphus Slade, **a.g.e**, s. 87.

³²³ Kalyon: Üç direkli, yelkenli büyük bir savaş gemisidir. Osmanlı Devleti'nde ilk kez İkinci Bayezit zamanında yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye...**, s.469.

³²⁴ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt 5, s. 234.

³²⁵ Ersan Baş, **a.g.e**, s. 205.

nazaran yetersiz gören Nakhimov, Sivastapol'da bulunan Rus donanmasından takviye asker istemiştir.³²⁶Bu arada Osmanlı donanmasının sahil boyunca dairevi bir hat üzerinde bulunduğunu öğrenen Nakhimov, Osmanlı gemilerinden kaçmaya çalışacak olanların yolunu kesmek üzere gerekli önlemleri almıştır.Limanı abluka altında tutan Nakhimov'a yardım için gönderilen gemiler, 28 Kasım'da Sinop önlerine gelerek filoya katılmıştır.Yeni gelen gemilerle Amiral Nakhimov komutasındaki filo daha da güçlenmiştir.³²⁷

Güçlenen Amiral Nakhimov'un filosu, 30 Kasım 1853'de Osmanlı donanmasına baskın düzenlemiştir. Son derece şiddetli geçen deniz muharebesinde Osmanlı filosundan, muharebeyi haber vermek için İstanbul'a giden Taif vapuru dışında bütün gemiler batmıştır. 4200 kişilik Osmanlı kuvvetinden 2700 asker hayatını kaybetmiştir. Osmanlı kuvvetinden 125 kişi de esir alınmıştır. Buna karşılık Rusların kaybı bir subay ile 33 ölü ve 230 yaralıdan ibaret kalmıştır.³²⁸ Sinop şehrini topa tuttuktan sonra yakan Amiral Nakhimov komutasındaki Rus filosu 2 Aralık 1853'de Sivastapol'a dönmüştür.³²⁹

Sinop baskını, Osmanlı Devleti için 19. yüzyılda Navarin'den sonra ikinci bir deniz felaketidir. Rusya ise, Sinop baskını ile 1854 baharına kadar Güney Kafkasya'nın karadan ve denizden güvenliğini sağlamıştır. Sinop baskınında Osmanlı donanmasının sevk ve idaresinin yenilgi üzerine büyük etkisi olmuştu.³³⁰ Bu yenilgide, Osman Paşa filosunun denize çıkmayıp limanda kalması ve bu filonun zamanında kuvvetlendirilmemesi başlıca hataları teşkil etmiştir. Amiral Nakhimov, Sivastapol'dan takviye almadan önce Osmanlı filosu Rus amiralini denizde karşılamış olsaydı, Osmanlı Devleti açısından başarı sağlanabilecektir. Çünkü Rus filosunun, Osmanlı filosundan daha kuvvetli olmadığı bu durumda öğrenilebilecektir. Müşavir Paşa'nın bu konudaki düşüncesine göre ise; Osman Paşa filosu hiç olmazsa bir çekilme muharebesi yaparak uzaklaştırılabilirdi.³³¹ Bununla beraber, Müşavir

³²⁶ Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 62.

³²⁷ Fevzi Kurtoğlu, Sinop Baskını,**Yeni Tarih Dergisi**, Sayı 12, Aralık 1957, s.336.

³²⁸ Saim Besbelli, **a.g.e**, s. 45.

³²⁹ Alan Palmer, **a.g.e**, s. 48.

³³⁰ Ersan Baş, **a.g.e**, s. 212.

³³¹Türkiye'de Müşavir Paşa lakabıyla meşhur olan Adulphus Slade, bir İngiliz subayı olup, Yunan isyanı sırasında Doğu Akdeniz'de görev yapan İngiliz donanmasında bulunmuştur. Böylece Türkleri yakından tanıma fırsatı bulmuş ve sevgi beslemeye başlamıştır. Birçok Avrupalı siyasilere ve yazarların Osmanlı Devleti aleyhine düşündükleri bu sırada Slade, yazdığı iki ciltlik eserinde başta

Paşa'ya göre; Sinop yenilgisinde birinci derece rol oynayan diğer faktör de İngiliz Büyük Elçisi Stratford de Redcliffe Canning'dir.³³² Çünkü Karadeniz'e çıkacak olan Osmanlı gemilerinin ancak kalyon ve kapaklardan³³³ oluşursa Rus filosuyla boy ölçüşebileceği Osmanlı Devleti karar alınmıştır. Fakat İngiliz elçinin bu duruma karşı çıkarak engellemesi Sinop yenilgisinde etkili olmuştur.³³⁴ Sonuçta; Osmanlı filosu, Rus filosuna karşı ağır bir yenilgi almıştır. Osmanlı ordusunun yenildiği muharebeleri aktarmak konusunda çekingen davranan Ceride-i Havadis Gazetesi, Sinop Baskını hakkında hiçbir haber yayınlamamıştır.

4. 1. 4. İkinci Şevketil Muharebesi

Sinop baskınından sonra Rusya, Karadeniz'in tek hâkimi olmuştur. Rus gemileri, Osmanlı sahilleri yakınında gezmelerine rağmen Osmanlı kuvveti herhangi bir açık tecavülden bile kaçınmıştır. Bu süre içinde Osmanlı kuvvetinin yaptığı en önemli iş, Batum'daki istihkâmların gözden geçirilmesi olmuştur. Bu bölgeye asker, mühimmat ve erzak takviye edilmiştir.³³⁵

30 Aralık 1853 Cuma günü Faş Burnu'ndan hareketle 5 Rus vapuru Şevketil'e doğru yola çıkmıştır. Rus ordusu, Şevketil önünden geçerek Çürüksu sahilindeki Osmanlı donanmasından Baştabya'nın gülle menziline yaklaşmıştır.³³⁶ Böylece Osmanlı kuvveti tabyalardan Ruslar ise vapurlardan karşılıklı top atışına başlamıştır. Bu çatışmada Osmanlı istihkâmlarından atılan 90 kadar gülle Rus vapurlarına isabet ederek hasar görmelerine sebep olmuştur. Bu durum Ceride-i Havadis Gazetesi'nde şu şekilde anlatılmıştır:

Rebiyülevvel ayının 29. günü sabahleyin Faş burnundan Rusyalının 5 kıta vapurunun geldiği öğrenilmiştir. Tedbir gereği harekete geçilmiştir. Vapurların birisi açıktan

İngiltere olmak üzere Avrupalı milletlerin hataya düştüklerini büyük bir cesaretle dile getirmiştir. 1829 Mayıs ayında İstanbul'a gelen Slade, Kaptan-ı Derya Ahmet Paşa komutasındaki donanma ile Karadeniz'e çıkmıştır. Avrupa dengesi için Osmanlı Devleti'nin devamlılığına inanan Slade, ilk seyahatindeki izlenimlerinden sonra 1849'da resmen Osmanlı bahriyesi hizmetine girmiştir. Slade, Müşavir Paşa unvanıyla Osmanlı gemilerinin, tersanelerinin ve Bahriye Mektebi'nin modernleşmesinde büyük hizmetlerde bulunmuştur. Kırım Savaşı sırasında Osmanlı donanması ile müttefik devletler donanmaları arasındaki bağlantıyı başarıyla sağlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Haluk Şehsuvaroğlu, **Deniz Tarihimize Ait Makaleler**, İstanbul 1965, s. 58-59.

³³² Adolphus Slade, **a.g.e.**, s. 86.

³³³ Kapak: ikinci sınıf savaş gemilerinden olup, güvertesinden başka her bordosunda iki sıra topu vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye...**, s. 472.

³³⁴ Saim Besbelli, **a.g.e.**, s. 47.

³³⁵ **C.H.**, nr. 660, Rebiyülevvel 9, Cumartesi, 1270.

³³⁶ **C.H.**, nr. 661, Rebiyülevvel 10, Perşembe, 1270.

geçmiştir. Vapurların 4 kıtası sırasıyla aşağı doğru gitmek üzereyken, saat 3 buçuk sıralarında kıyı sahilleriyle Şevketil Kazasından Çürüksu sahilinde bulunan Mahlebaşı Tabyası hizasında kele menzili oluşturmuştur. Daha yola geldiklerinde tanzim ve inşa olunun istihkâmdan top atışı yapılmıştır. Rusya vapurlarından da çok fazla top atılmıştır. Ancak Cenabı Hakka şükürler olsun ki hiç kimseye zarar gelmemiştir. Zikr edilen istihkâmdan atılan toplardan 90 kadar kele Rus vapurlarına isabet ederek birkaç tanesi baş ve ortasından fazlasıyla sakatlamıştır. Saat 10 sıralarında Batum tarafından kurut ve birik olmak üzere 5 kıta yelkenli savaş gemisi götürülmüş ise de kendilerini tehlikeye atmayarak açıktan muharebe etmişlerdir. İş bu havadis Perşembe günü Nemçe posta vapuruyla gelmiştir.³³⁷

Ruslar denizden sonuç alamayınca karadan Şevketil'e bir baskın düzenlemek istemiştir. Nitekim 14 Ocak 1854 Cumartesi günü 4 tabur Rus askeri, 1000 kadar Gürcü askeri ve beraberinde 2 top ile Şevketil'e saldırmıştır. Bunun üzerine Şevketil'i savunmakla görevli Arabistan Ordusu taburları Miralay İsmail Bey, yeterli sayıda askeriyle karşı harekete geçerek Ruslarla muharebeye başlamıştır. Bir saatten fazla süren muharebede, tabyalardan atılan top ve tüfek atışlarına dayanamayan ve top atmaya de fırsat bulamayan birçok Rus ve Gürcü askeri ölmüştür. Bu muharebe ile ilgili Hassa Ordusu Müşiri Selim Paşa şu tahrirati vermiştir:

“Ayın 14'ü tarihiyle saat 8 sıralarında Rusyalının 4 tabur askeri, 1000 kadar görücü asker, 2 kıta top ile yukarıdan Şevketil kalesi üzerine top atmaya başlamıştır. Rus askeri orman içerisinden geldiği için Arabistan ordu taburları Miralay İsmail Bin kumandasıyla Şevketil muhafazasında bulunmuştur. Şevketil muhafazasında bulunan Rusya askeri bir saat süren muharebede taburlardan atılan top tanelerini mukavemetle atamadığı için hatta atmaya meydan bulamadığı için birçok askeri telef olmuştur. Ölmekten kurtulanlar ise firar etmiştir. Cenabı Hakka şükürler olsun ki İslam askerinden hiçbirinin burnu bile kanamayarak düşman askeri defolup gitmiştir. Galiba bunlardan bazıları birleşip telef olan cesetleri ve yaralılarını alıp götürmüştür.³³⁸

³³⁷C.H, nr. 669, Rebi'ülâhire 29, Pazar, 1270.

³³⁸C.H, nr.671, Cumadelûla 4,Perşembe, 1270.

Batum Ordusu'nun Şevketil'de kazandığı zafer, başkentte büyük bir sevinçle karşılanmış ve bundan dolayı Hassa Ordusu Müşiri Selim Paşa'ya I. Mecidiyenişanı ile bir teşekkür mektubu gönderilmiştir.³³⁹

Ruslar, Şevketil'de ikinci kez yenilmelerine rağmen Batum ordusuna yönelik faaliyetlerinden vazgeçmemiştir. 19 Ocak 1854'de Ahıska ve Ardahan taraflarından Osmanlı Devleti bir istihbarat almıştır. Bu istihbarata göre, Rus ordusu, Gümrü'den 4 Ahıska'dan 2 ve Ahılkelek'den 1 tabur olmak üzere toplam 7 tabur asker ve birkaç top ile Batum ordusu tarafına sevk edilmiştir. Rusların ilkbaharla birlikte geniş çaplı askeri harekâta girişmek için hazırlıklar yaptığı, Gürcistan'a takviye etmek üzere 50.000 askeri gemilerle Sohumkale'ye çıkaracağı, İngilizler tarafından iddia edilmiştir. Bu iddiaya paralel olarak da Ruslar, 25 Ocak 1854 Çarşamba gecesi2 vapur ile Trabzon'un Sürmene Kazasına gelerek limana girmek istemiştir.³⁴⁰

Bu duruma bakılırsa, Ruslar birtakım hazırlıklar içerisindeydi. Ancak Ruslar, Osmanlı sahillerinin denizden kontrolüne devam etmelerine rağmen, gerçekte Batı ve Güney Kafkasya'da askeri açıdan güçlü değildir. Redutkale ve Sohum gibi yerlerde kıtlık baş göstermiş ve posta yolu kapanmıştır. Bu nedenle General Vorontsof, bir aydan beri bu yerlerle haberleşme imkânı bulamamıştır. General, Karadeniz'e çıkarak Batum'a kadar gelmiş olan Müttefik donanmanın ileride meydana gelmesi beklenen eylemlerinden endişe duymaya başlamıştır.³⁴¹Ruslar bütün Kafkas bölgesinde zor durumdadır ve gerçek durumunu Osmanlı donanmasından saklamaya çalışmıştır.³⁴²

³³⁹Mecidiye Nişanı; 1851 senesinde Sultan Abdülmecid tarafından çıkartılmıştır. 5 rütbeden oluşmaktadır. Sultan Abdülmecit zamanında çıkarılan Osmanlı nişanlarından biri olan Mecidiye Nişanı, asıl adı "Mecidi Nişanı" olmasına rağmen halk arasında Mecidiye Nişanı adıyla anılmaktadır. Bir tür kahramanlık nişanı olup başarılı olan Türk ve yabancı askerlere verilmekteydi. Beş ayrı derecesi vardır, kişinin başarıları arttıkça bir üst derecesi verilirdi. Üst derece verilince alt derece geri alınırdı. Aralarında ay ve yıldız motifi ve nişanın asılma yerinde ona bağlı kırmızı mineli ay yıldız vardır. Mecidiye nişanının ortasında çemberle çevrili kabarık kısımda bir tuğra yer alır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Bekir Topaloğlu, Mecidiye Nişanı, **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 28, s. 239.

³⁴⁰Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 66.

³⁴¹Saim Besbelli, **a.g.e**, s. 52.

³⁴²Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 67.

4. 2.DOĞU KAFKAS CEPHESİ

4. 2.1. 1854 Yılında Doğu Kafkas Cephesi'nde Genel Durum

Ruslar, Başgedikler Muharebesi'nden sonra 1854 baharına kadar, Güney Kafkasya'da güvenliklerini sağlama almaya çalışmıştır. Osmanlı ordusu ise Gümrü taraflarından Kars'a dönmüş ve savunma için gerekli tedbirleri imkânları ölçüsünde almaya çalışmıştır. Aynı zamanda Ruslar da geri çekilmiş ve Gümrü, Ahıska, Ahılkelek, Van taraflarında uygun yerlerde karakollar yapmıştır. Ruslar, Ahılkelek Kalesinde ne kadar Kazak varsa hepsini Gümrü'ye götürmüştür. Diğer taraftan Kars'da bulunan Osmanlı ordusunda erzak ve mühimmat eksiliği görülmüştür. Hatta 8.000 kadar Osmanlı askeri ümitsizlik ve ilgisizlikten hasta olmuş, günde 40 civarında kişinin hayatını kaybettiği görülmüştür. Bu sebeple mümkün miktarda asker ve subay, etraftaki köylere yerleştirilerek hasta olanların tedavi ve istirahatlarına gayret edilmeye çalışılmıştır.³⁴³

Bu şartlar altında Kafkas cephesindeki Osmanlı birlikleri 1854 ilkbaharına ulaşmıştır. Şubat 1854'te Anadolu Ordusu Komutanlığına atanan Zarif Mustafa Paşa'nın emrinde 60.000 kişilik bir kuvvet vardır. Erzurum'da ise 20.000 kadar yardımcı asker teyakkuzda beklemiştir. Bayezit'de ise Selim Paşa'nın komutasında Revan'a yapılacak bir hücum için 8.000 kişilik düzenli birliğin yanı sıra Laz ve Kürtlerden oluşan 10.000 kadar düzensiz birlik bekletilmiştir.³⁴⁴

Rusların ise sadece Gümrü'de 20.000 kadar askeri mevcuttur. Ruslar Ardahan, Kars ve Bayezit çizgisinde topyekûn bir harekât planlamıştır. Özellikle Mayıs 1854'ten sonra bunun işaretleri görülmeye başlamıştır. Osmanlı topraklarında karakollar kuran Ruslar daha sonra köylere saldırılar gerçekleştirmiştir. Rus ordusunda hareketliliğin başlaması ile Osmanlı piyade ve süvari alayları Erzurum'a gönderilmeye başlamıştır. Ayrıca Rusların Ardahan'a yönelmeleri burasının takviyesini gerekli kılmıştır.³⁴⁵

1854 yaz muharebelerinin hemen öncesinde, Rus ve Osmanlı kuvvetlerinin durumuna baktığımızda Ruslar, Prens Bebutof'un komutasında yaklaşık 20.000 kişi, 68 top, 8 bomba taburu ve 16 süvari bölüğüne sahiptir. Buna karşılık Osmanlı

³⁴³ Mustafa Budak, a.g.e, s. 91-92.

³⁴⁴ Tefik Gürel, a.g.e, s. 111.

³⁴⁵ Enver Ziya Karal, a.g.m, 488-489.

ordusunda Zarif Mustafa Paşa kumandasında Kars'da 60.000 askeriyle beraber, 50 nizamiye taburu, 4 süvari alayı, 14.000 düzensiz birlik ve 80 top vardır. Osmanlı ordusunun ana yığınağı Kars civarındadır.³⁴⁶

Kars-Gümrü istikametinde Rus ve Osmanlı ordusunun muharebe için yığınak hazırlıkları yaptığı bir sırada Ruslar Bayezit taraflarına gelmiştir. Güç durumda kalan Bayezit' deki Osmanlı kuvvetleri biraz top, bir alay süvari ile bir alay piyade askerini Anadolu Ordusu Komutanlığı'ndan istemiştir. Ancak Anadolu Ordusu Komutanlığı bu talebi uygun bulmayarak reddetmiştir. Buna karşılık Zarif Mustafa Paşa, Lübnan'dan gelen 4.000 askeri Bayezit'e sevk ederek Ruslar saldırmadıkça savunmada kalınması yönünde talimat vermiştir.³⁴⁷

Aslında Ruslar, Kars suyu ve Bayezit taraflarında tazyikte bulunmak amacıyla Kars'daki Osmanlı ordusunun gücünü azaltmayı amaçlamıştır. Bu yüzden de her iki bölgede küçük çapta muharebeler olmuştur. Bunların biri de Musun Muharebesi'dir. Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; 20 Mayıs 1854'de Ağrı dağı yollarını beklemek için Aras Nehri'nin sağ tarafına yerleşmiş olan Rus Kazak atlıları 3 Haziran 1854'de Musun'a gelerek iki tabur piyade ve dört top ile birlikte pusuya yatmıştır. Bunu haber alan Ferik Selim Paşa yeteri kadar askeri ile harekete geçmiştir yapılan muharebede Rus Kazak atlıları oldukça fazla ölü ve yaralı vererek geri çekilmiştir.³⁴⁸

4. 2. 2. Çengel ve Bayezit Muharebeleri

3 Haziran 1853 Musun Muharebesi'nde Osmanlı üstünlüğü görüldükten sonra Ruslar, Bayezit'de bulunan Osmanlı kuvvetlerinden çekilmeye başlamıştır. Bu yüzden Prens Bebutof vakit kaybetmeden 5.000 asker ve 12 toptan oluşan kuvveti ile 18 Haziran'da İğdır'a ve 22 Haziran'da Orgof adlı Rus karakoluna gelmiştir. Fakat Rus Kuvvetleri Komutanı General Baron Wrangel, Prens Bebutof'un daha fazla ilerlemesini sakıncalı bularak izin vermemiştir. Bu nedenle Rusların Bayezit'e giremeyeceği düşünülerek Orgof karakolunda bulunan Osmanlı birlikleri Bayezit'e takviye edilmiştir. Böylece Selim Paşa'nın birlikleri 18.000 asker ve 8 topa yükselmiştir. Bu sayıya 8.000 düzenli, 5.000 düzensiz birlik ile Bayezit ve Van'da bulunan 5.000 düzensiz Kürt askeri eklenmiştir. Çok geçmeden Osmanlı birlikleri

³⁴⁶ Mustafa Budak, **a.g.e.**, s. 94.

³⁴⁷ Tefik Gürel, **a.g.e.**, s. 111.

³⁴⁸ **C.H.** nr. 694, Ramazan 20, İlave Numara, Salı, 1270

Karabulak Köyü ile Ağrı Dağı'nın eteğinde bulunan Azrap Köyünü ele geçirmiştir.³⁴⁹

Bu gelişmelerin etkisiyle Prens Bebutof, Osmanlı birliklerine karşı taarruza geçme vaktinin geldiğine kanaat getirmiştir. 1700 piyade, 1200 süvari ve 8 toptan oluşan bir Rus birliği 16 Temmuz'da İğdır'dan Çengel geçidine doğru yola çıkarak, geçitte bulunan Osmanlı birlikleriyle muharebeye girişmiştir. İki saat süren muharebenin başında Osmanlı birlikleri galip iken Ruslar, 5.000 kişilik yeni kuvveti muharebe meydanına göndererek duruma hâkim olmuştur. Batum ordusu Komutanı Selim Paşa dört düzenli piyade taburu ile muharebe meydanına yetişti ise de muharebeye giremeden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Sonunda Osmanlı kuvvetleri, Ruslar tarafından Karabulak köyüne kadar takip edilmiştir. Yenilen Osmanlı kuvvetinin kaybı 2.000 ölü ve 4.000 esirdir.³⁵⁰ Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre; Bayezit'in Ruslar tarafından zapt edilmesinden sonra Anadolu Ordusu Komutanlığı'ndan gereken miktarda asker Selim Paşa komutasındaki birliklere takviye olarak gönderilmiştir.³⁵¹

Rus General Wrangel 19 Temmuz'da Bayezit'e girmiştir. Bayezit'in Ruslar tarafından zapt edilmesi, Tebriz, Erzurum, Trabzon gibi önemli bir kervan yolunun ikiye ayrılmasına neden olmuştur. Böylece Osmanlı birlikleri tarafından Erivan'a yönelik olması muhtemel bir tehdit de sonra ermiştir. Bununla yetinmeyen Ruslar, Bayezit'de kaldıktan sonra Toprakkale ve Erzurum yoluna yönelerek Erzurum-Kars ulaşım hattını tehdit etmeye başlamıştır.³⁵²

4. 2. 3. Gökdere Muharebesi

Ruslar, Kars'daki Osmanlı ordusunun gücünü zayıflatmak için Kars suyu ve Bayezit taraflarında Osmanlı kuvvetleriyle karakol çatışmalarına girmiştir. 1854 Haziran ayındaki muharebeler Bayezit yönünde yoğunluk kazanmıştır. Bunun amacı; hem Erivan'a Osmanlı kuvvetleri tarafından gelecek tehdidi azaltmak, Erivan'da bulunan Rus birliklerinin Gümrü ordusuna katılmasını sağlamak, hem de Bayezit'teki

³⁴⁹ Mustafa Budak, **a.g.e.**, s. 96.

³⁵⁰ Tefik Gürel, **a.g.e.**, s. 111.

³⁵¹ **C.H.**, nr. 704, Zilhicce 29, Cumartesi, 1271.

³⁵² Mustafa Budak, **a.g.e.**, s. 97.

Osmanlı birliklerinin Kars'a yardım etmesini engellemektir. Ruslar elde ettikleri Bayezit zaferi ile bu amaçlarını büyük ölçüde gerçekleştirmiştir.³⁵³

9 Haziran 1854'de Ruslar birkaç piyade taburu, birkaç Kazak alayı ve birkaç topla birlikte Kars suyuna gelmiştir. Bunu ilerideki karakollardan öğrenen Mirliya İsmail Paşa askerleriyle hemen harekete ederek hücumu geçmiştir. Osmanlı kuvvetleri, Kars suyunu geçerek Rusları yenilgiye uğratmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre;bu muharebede dikkate değer dayanıklılık ve gayret gösteren Osmanlı birlikleri, 8 şehit ve 8 yaralı vermiştir. Buna karşılık Rusların ölü ve yaralı kayıpları 40 kişi civarındadır.³⁵⁴

Kars suyu civarındaki Osmanlı-Rus çatışması karakol muharebeleri niteliğindedir. Bu nedenle her iki ordunun da esas kuvvetlerine pek zarar vermemiştir. Yapılan Rus saldırılarından endişe duyan Anadolu Ordusu Komutanı Zarif Paşa, Kars'a üç saat uzaklıkta bulunan Kars-Subatan köyü arasındaki Vezin Köyüne iki piyade alayı, iki süvari alayı ve iki batarya top göndermiştir. Rus ileri karakollarının hareketleri üzerine Osmanlı askerleri Ferik Hacı Rıza Paşa komutasında Subatan köyüne gitmiştir. Bir süre sonra Rusların Subatan köyüne doğru hareketi görülünce Osmanlı kuvvetleri Büyük Yahni ile Küçük Yahni tepeleri arasındaki hattın gerisine yerleşmiştir.³⁵⁵

Ruslar ise Osmanlı karakollarını kovalayarak Kars çayının başka bir tarafında bulunan Gökdere mevkiine ordusunu yerleştirmiştir.³⁵⁶ 2 Temmuz ile 4 Temmuz arasında geçen sürede Ruslar karargâhlarında Osmanlı askerlerini gözetlemekle meşgul olmuştur. General Bebutof, muhtemel bir Osmanlı taarruzuna karşılık için Gümrü'nün batısında Kurudere'nin kuzeyindeki tepeler arasındaki bir hatta saldırı olmadıkça savunmada kalmayı tercih etmiştir. Aynı şekilde Zarif Mustafa Paşa da komutanlarının taarruz isteklerine rağmen savunmada kalmıştır. Osmanlı ordusu tarafından 4 Ağustos günü seher vakti Ruslara hücum etmek şeklinde bir plan

³⁵³ Enver Ziya Karal, a.g.m, s. 489-490.

³⁵⁴ C.H, nr.694, Ramazan 20, İlave Numara, Salı, 1270. Farklı görüşler için bkz; Tevfik Gürel, a.g.e, s. 112-113.

³⁵⁵ Mustafa Budak, a.g.e, s. 98.

³⁵⁶ Gökdere; Kars çayının güneyinde Gümrü-Kars yolu üzerinde Paldırvan ile Kurudere arasında bir yerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Mustafa Budak, a.g.e, s. 98.

yapılmıştır. Bu arada Rus keşif askerleri Osmanlı ordusunun yürüyüş haberini almıştır. Ancak bu harekâtın ne tarafa doğru olduğunu kestirememiştir.³⁵⁷

6 Ağustos 1854 sabahın erken saatlerinde Gökdere mevkiinde Osmanlı-Rus orduları karşılaşmıştır. Başlangıçta Prens Bebutof'un Osmanlı birliklerinin nereden hücum edeceği bilinmemesinden dolayı ihmal ettiği Karayel Tepesi Osmanlı birliklerinin eline geçmiştir. Osmanlı piyadeleri burada siper alarak Rus hatlarına ateş açmıştır. Prens Bebutof, durumun aleyhlerine döndüğünü görerek hücum emri vermiştir. Osmanlı birlikleri, Rus askerlerini geri püskürtmeyi başarırken iki batarya top ile Osmanlı ordusuna takviye edilen Arabistan ordusu askerleri Rus sağ kanadına hücum etmiştir. Daha sonra Rus birlikleri Arabistan ordusu üzerine saldırıya geçmiştir. Fakat Arabistan birliklerinin iyi savaşması sonucunda Ruslar askerlerinin yarısını ve 23 subayını kaybetmiştir. Fakat Rus birliklerine sonradan katılan askerler ile Osmanlı-Arabistan ordusuna bağlı piyadeler ağır bir yenilgiye uğrayarak güneye çekilmek zorunda kalmıştır. Osmanlı sol kanadında görülen bu bozulma muharebenin Rusların lehine dönmesini sağlamıştır. Böylece Prens Bebutof, Rus sağ kanadından Osmanlı kuvvetlerine kesin bir darbe indirme imkânına kavuşmuştur. Böylece beş saat civarında süren Gökdere Muharebesi Osmanlı kuvvetlerinin yenilgisi ile son bulmuştur.³⁵⁸ Bu muharebede Osmanlı ordusu 8.000 kadar ölü ve yaralı ile top kaybettikten başka 2.000 esir vermiştir. Ayrıca, bozgunun ardından 10.000 kadar düzensiz asker köylerine kaçmıştır. Buna karşılık Rusların kaybı ise 3.000 kişidir.³⁵⁹

Gökdere Muharebesi'nden sonra, General Prens Bebutof emrindeki birliklerle Kars'a doğru yürümek için yeterince hazırlıklı olmadıklarını düşünerek Gümrü'ye çekilmiştir. Osmanlı Başkomutanlığı ise Kars'daki ordunun nerede kışlayacağını düşünmeye başlamıştır. Böylece Haziran 1854'ten beri devam eden savaş hali kış sebebiyle sona ermiştir.³⁶⁰

Ruslar, Gökdere Muharebesi'nde başarı kazanmış olmasına rağmen General Bebutof'un aşırı ihtiyatlı hareketinden dolayı Kars'ı alamamıştır. Bunun üzerine 11 Aralık 1854'de Bebutof'un yerine Kafkasya Başkomutanlığına Nikolai Nikolaevich

357 Enver Ziya Karal, a.g.m, s. 490.

358 Mustafa Budak, a.g.e, s. 101.

359 Fevzi Kurtoğlu, a.g.e, s. 102.

360 Mustafa Budak, a.g.e, s. 103.

Muravyef atanmıştır.³⁶¹ Muravyef, 1855 yılının başlarında Kafkasya'daki kuvvetleri yeniden oluşturmuştur. Daha sonra, General Muravyef özellikle İngiliz subaylarının yardımıyla tahkim edilmiş olduğunu öğrendiği ve Anadolu Ordusu'nun mevcut imkânlarıyla asker ve mühimmat yığmaya çalıştığı Kars Kalesi'ni kuşatmaya karar vermiştir. Muravyef'in stratejisi, Kars Kalesi'nin çeşitli yerlerine yerleştirilmiş kuvvetli piyade askerleriyle gözetlenmesi temeline dayalıdır. Bu yerlerdeki birlikler, kaleden yapılacak hücumları kontrol edecek ve gerekirse geniş bir araziye yayılmış olan süvariye yardım edecektir. Rus süvarilerinin hücumu, kalenin çevresinde 100 mil çapında bir arazi içindeki bütün Osmanlı ikmal depolarının tahribine yönelik olacaktır.

Bu amaçla hareket eden Muravyef, 7 Haziran 1855 günü Arpaçay ve Kars suyunu geçtikten sonra Kars'a üç saat mesafedeki Zaim Köyüne gelerek ordugâhını kurmuştur. 10 Haziran'da Ruslar ilk önce Zaim Köyünden Kars'a doğru ilk süvari karakollarını sevk etmiştir. Rus ordusu, Kars istihkâmlarının önüne geldiğinde muharebe başlamıştır. Karşılıklı süren top atışları sonunda Ruslar Zaim Köyüne geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu muharebede Osmanlı ordusu 25 şehit ve 20 yaralı vermiştir. Buna karşılık Rusların 100'den fazla kaybı vardır.³⁶²

Diğer taraftan Muravyef komutasındaki Rus kuvvetleri, 19 Haziran 1855'de Zaim Köyünden hareketle Kars'ın önünden geçerek şehrin güney doğusunda bulunan Mağaracık Köyüne gelmiştir. Amaçları, Erzurum yoluna ulaşmak olan Rus kuvvetleri Kars-Erzurum yolunu kesmiştir. Buna karşılık Osmanlı kuvvetlerinin Kars'da sadece iki ay kadar kullanabilecekleri erzak ve mühimmatı kalmıştır. Ayrıca Kars'da bulunan Osmanlı askerinin miktarı da Rus ordusunun asker miktarı ile kıyaslanamayacak kadar azdır. Osmanlı ordu komutanları yeterli asker ulaşması için büyük çabalar göstermiştir.³⁶³ Osmanlı ordusunda erzak ve asker sıkıntısı çekilirken Rus ordusu, 29 Haziran 1855'de Osmanlı ordusunun Çıplaklı Köyünde bulunan erzak ve mühimmatını da tahrip etmiştir. Ayrıca Oltu-Kars arasındaki yolu kapatan Rus ordusu, Osmanlı ordusuna gelecek bütün yardımların önünü kapatmıştır. Böylece Kars'ın sıkıntısı bir kat daha artmıştır. Kars Kuşatması'nın

³⁶¹ Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 112.

³⁶² Zaim Köyü civarında meydana gelen muharebe hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 114.

³⁶³ Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 115.

güvenliğini sağlamak amacıyla olan Muravyef şehre ulaşan bütün ikmal yollarını kapatmıştır.³⁶⁴

Ruslar, Temmuz 1855 başlarından itibaren Kars'daki kuşatmaya daha ciddi ağırlık vermeye başlamıştır. 10 Temmuz'da biri Kanlıtabya ve diğeri Veli paşa tabyası olmak üzere iki Osmanlı tabyasına keşif hareketinde bulunan Rus ordusu, 11 Temmuz'da karargâhlarını Kars'ın Batısındaki Dikme Köyüne taşımıştır. Bu karargâh naklinin amacı; Kars kuşatmasının başarı ile sonuçlanmasını sağlamaktır. Ruslar daha sonra 13 Temmuz'da büyük bir kuvvetle Kars'a kuzeyden bakan tepelerin ucundaki Tahmasb tabyasına doğru harekete geçmiştir. Ayrıca 6.000 kişilik bir birlikte Kanlıtabya üzerine yönelmiştir. Böylece Kars 1855 Eylül sonlarına kadar sürecek olan sıkıntılı bir Rus kuşatması altına girmiştir.³⁶⁵ Ancak Rus ordusunun Kars Kuşatması esnasında Osmanlı ordusuna karşı sağladığı başarı ve Osmanlı askerlerinin çektiği erzak sıkıntısından Ceride-i Havadis Gazetesi'nde bahsedilmemiştir. Kamuoyunda moral bozukluğu oluşturmak istemeyen Ceride-i Havadis Gazetesi bu konuda objektiflikten uzak bir haber anlayışına sahip olmuştur.

4. 2. 4. Osmanlı Ordusu'nun Kars Zaferi ve Zafere Rağmen Kars'ın Teslimi

Ruslar Kars'ı kuşatmak için 1855 Haziran başlarında Arpaçayı geçerek Kars önlerine kadar gelmişler ve Osmanlı askeriyle çatışmaya girmiştir. Fakat Rusların bu hareketi Kars, Trabzon, Erzurum ve Bayezit taraflarından Osmanlı ordusuna her türlü yardımın gelmesiyle istenen sonucu vermemiştir. Bu nedenle Ruslar, Kars'a ulaşan ikmal yollarının kapatılması için çaba göstermiştir. Gerek Bayezit kolundan gerekse Kars önünden gelen askeriyle özellikle Erzurum ile Kars arasındaki bağlantıyı kesmeye çalışmıştır. Bunu büyük ölçüde gerçekleştiren Muravyef, Kars'ın büyük bir kısmının kuşatılmasını sağlamıştır.³⁶⁶

Rusların bu faaliyetlerine karşılık Osmanlı ordusu çok güç durumdadır. İlk önce 8.000 kadar Rus süvarisinin, ihtiyat için hayvan yemi sağlanan alanı gittikçe daraltması sonucunda yem sıkıntısı baş göstermiştir. Sonunda Erzurum'dan Kars'a hayvan yemi ve arpa nakletmek gerekmiştir. 1855 Eylül ayı başlarında Kars'daki Osmanlı ordusu sadece hayvan yemi bakımından sıkıntı da değildir. Düzenli askeri

³⁶⁴ Mustafa Budak, **a.g.e.**, s. 117.

³⁶⁵ Emin Ali Çavlı, **a.g.e.**, s. 41-42.

³⁶⁶ Mustafa Budak, **a.g.e.**, s. 123-124.

birliklerin erzak sıkıntısı da baş göstermiştir. Bundan dolayı askerlerin ekmeğe, et ve yağ istihkakı yarı yarıya azalmıştır.³⁶⁷

Diğer taraftan Kars önündeki Rus ordusunda bazı hareketlenmeler göze çarpmıştır. Ruslar yaklaşık 10.000 kadar olan kuvvetlerine 2.000 kadar asker takviye almıştır. 29 Ağustos'ta ise 4 tabur piyade, birkaç top ve biraz düzensiz askerle Veli Paşa tabyasına sahte bir taarruzda bulunmuştur. Bu sahte taarruz Osmanlı birlikleri tarafından püskürtülmüştür. Çok geçmeden 13 Eylül'de Penek'deki Osmanlı kuvvetlerinin Ruslara yenildiği ve bütün malzeme ve toplarını kaybettiği görülmüştür.³⁶⁸

Rusların bütün saldırıları, Osmanlı kuvvetlerinin ikmal imkânlarının yok edilmesine yöneliktir. Bu nedenle Osmanlı ordusunda Eylül başlarında asker firarları ve casusluk olayları tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Gelişen bu olaylar Kars önünde bir Osmanlı-Rus muharebesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu süreci hızlandıran olaylardan biri Sivastapol ve oradaki Rus filosunun müttefik donanmalarınca tahrip edilmesidir. Diğerisi ise Ömer Paşa'nın Sohumkale'ye çıktıktan sonra Gürcistan içlerine doğru ordu sevk etmesidir. Bu durum Rus Generali Muravyef'in bütün muharebe planını değiştirmiştir. Çünkü Muravyef, uyguladığı muhasara sayesinde Kars Kalesinin Kasım ayından önce düşeceğini düşünerek beklemeye başlamıştır. Ayrıca Osmanlı ordusunun Kars garnizonunun ikmal kaynaklarının iki ay içinde tükeneceğini ve baş gösteren kolera salgınının³⁶⁹ Osmanlı kuvvetlerini zor durumda bırakacağını hesap etmiştir. Böylece Rus kamuoyunun beklentilerine de cevap vermek durumunda kalan Ruslar, topyekûn bir hücumla karar vermiştir.

Kars, büyük bir ovanın kuzey ucunda kayalık ve uçurumlu doğudan batıya uzanan tepelerin eteğinde bir yerdir. Karadağ kayalık doğu tepeleri ile batı tepeleri arasında dar bir boğaz vardır. Bu boğazın ortasından Kars Çayı geçmektedir. Bu nedenle Kars, Gümrü-Erzurum harekât istikametinde stratejik açıdan Erzurum'un anahtarı

³⁶⁷ Tefik Gürel, **a.g.e.**, s. 119.

³⁶⁸ Mustafa Budak, **a.g.e.**, s. 125.

³⁶⁹ Ceride-i Havadis Gazetesi'nde kolera salgının başlangıçta St. Petersburg'da baş gösterdiği daha sonra Rus askerlerinde yayıldığı yazılmaktadır. Bu salgın Lehistanlı askerlere de bulaşmıştır. Böylece tüm Rus askerlerini saran bu hastalık, sonrasında Erzurum'da Osmanlı askerlerine de yayılmıştır. Bunun için Osmanlı Devleti karantina bölgeleri oluşturmuştur. Bu karantina bölgeleri sayesinde Trabzon istikametinden Erzurum'a gelen tüm eşyalar kontrol edilmek maksadıyla bekletilmiştir. **C.H.**, nr. 632, Şevvâl, Çarşamba, 1269. **C.H.**, nr. 671, Cumadelûla 9, salı, 1270.

konumunda önemli bir yerdir. Bu nedenle Ruslar, Kars kuşatması esnasında bütün yaklaşma yollarına hâkim bulunan Karadağ'ın yalçın tepelerini özellikle tahkim etmiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; Osmanlı ordusu, Karadağ'dan sonra, onun güneyinde Kanlıtabya'ya kadar kaleler, tabyalar ve siperler sistemi meydana getirerek Rusların ovidan yaşlaşmasını önlemeyi planlamıştır. Bunun üzerine Veli Paşa, Vasıf Paşa ve Lake ve Yüksek isimli tabyaların inşasına başlamıştır. Mirliya Hüseyin Paşa komutasında bu tabyalara yedi tabur asker ile gerekli mühimmat gönderilmiştir. Ancak Tahmasb Tabyası, düşmanın hücumuna karşı çok tehlike arz ettiği için daima iki tabur askerin burada kalması gerekmiştir.³⁷⁰

Ruslar, 29 Eylül 1855'de sabahın erken saatlerinde Tahmasb Tabyasına doğru hücumu geçmiştir. Çok geçmeden Ruslar, muharebeyi İngiliz bataryaları olarak bilinen Zohrab, Teesdale ve Tompson bataryalarına yaymıştır.³⁷¹ Fakat Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; Kars'daki müstahkem mevkiilerin anahtarı Tahmasb tepeleridir. Bu nedenle General Muravyef, Tahmasb hatlarını çevirerek İngiliz bataryalarına bağlı olan savunma hattının bir bölümünü teşkil eden Lake bataryasını ele geçirmeyi planlamıştır. Bunu başardığı takdirde, Kars şehrini tutabilecektir. Bu amaçla hareket eden Ruslar, Tahmasb Tabyalarına ve onun solundaki siperlere şiddetli ateş açmıştır. Başlangıçta Ruslar, Hüseyin Paşa'nın savunduğu Tahmasb ile Yüksek Tabya arasındaki Tirşani adı verilen tepelerin sağına sürekli hücumlar yaparak bazı yerleri almıştır. Ancak daha sonra İsmail Paşa'nın dört bölükle yaptığı süngü saldırısından başka İngilizlerin yaptığı topçu ateşi sayesinde geri püskürtülmüştür.³⁷²

Ruslar, Kars ovasında bulunan Kanlıtabya ve İngiliz Tabyası üzerine umulmadık bir anda hücum etmiştir. Rusların özellikle Kanlıtabya'yı hedef seçtikleri Osmanlı ordusu komutanları tarafından bilindiği için gerekli hazırlıklar yapılmış ve Rus saldırısına rahatlıkla karşılık verilmiştir. Kanlıtabya'ya karşı dayanamayacağını anlayan Ruslar, en çetin ve kanlı muharebelerin geçtiği İngiliz Tabyası üzerine saldırıya geçmiştir.³⁷³ Bu sırada İngiliz Yarbay Lake, İngiliz Tabyasında komutayı devralmıştır. Rusların 8 piyade taburu, 3 süvari alayı ve 16 toptan oluşan kuvvetleri

³⁷⁰C.H, nr. 762, Safer 19, Çarşamba, 1272.

³⁷¹ Mustafa Budak, a.g.e, s. 129.

³⁷²C.H, nr. 762, Safer 19, Çarşamba, 1272.

³⁷³C.H, nr. 762, Safer 19, Çarşamba, 1272.

ile İngiliz Tabyasına saldırması üzerine Anadolu ordusu komutanı Vasıf Paşa ile İngiliz General Wiliams, Karadağ ve Arap Tabyalarından 3 tabur asker sevk etmeye karar vermişler ise de asker ulaşınca kadar Rus birlikleri tabyayı ele geçirmiştir. Miralay Ahmet komutasında bu muharebeye sevk edilen 4 tabur Arabistan askeri ise üstün gayretlerine rağmen düşmanın sayıca fazla olmasından dolayı geri çekilmiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; bu muharebede Kars halkı da Osmanlı ordusuna yardımda bulunmuştur. Hatta Kars halkının çoğu Rus askeriyle çatışmıştır.³⁷⁴

Son derece şiddetli geçen ve yaklaşık yedi saat süren bu muharebede Ruslar 850 askerini kaybetmiştir. Hatta Ceride- Havadis Gazetesi'ne göre bu 850 askerin dışında 150 Rus askeri de yorgunluktan ölmüştür. Daha sonra Ruslar 4 tabur askerini de savaşa dâhil etmiştir. Miralay Kadri komutasındaki 3 tabur şifhaneci asker ile savaşmak zorunda kalan Ruslar, İsmail Paşa komutasındaki kuvvetlerin arkadan gelerek süngü harbine girmesiyle bozguna uğramıştır. Böylece 29 Eylül günü akşamüzeri Rusların elinde 13 tabur askeri kalmış ve durum Osmanlı ordusu lehine dönmüştür. Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre; bu muharebede Miralay Ahmet Şehit düşmüş, Zarif Mustafa Paşa yaralanmış ve 150 kadar Kars halkı ölmüştür. Kars halkı, Rus askerlerinin geri çekilmesini sağlamak için "*Padişahım Çok Yaşa*" diye bağırarak büyük gayret göstermiştir. Osmanlı askerinden 371 asker şehit olmuş, 750 asker de yaralanmıştır. Şehit olan Osmanlı askerlerinden ikisinin çok küçük olduğu belirtilmiştir. Yine Ceride-i Havadis Gazetesi'nin haberine göre; bu muharebede ölen Rus askerinin sayısı 6400 civarındadır.³⁷⁵

Kars Muharebesi'nde Osmanlı ordusunun kazandığı bu geçici zafer İstanbul ve Erzurum'da kaleden atılan 21 adet topla kutlanmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti, Kars muharebesinde gösterdikleri başarılarından dolayı ordu komutanlarına mücevherlerle süslenmiş altın işlemeli kılıç hediye etmiştir. Ayrıca bazı paşalara Mecidiye Nişanı verilmiştir. Ayrıca, Kars'ta savaşan askere özel Kars Madalyası düzenlenerek, bütün savaşa katılan askere takdim edilmiştir.³⁷⁶ Hatta Kars halkı

³⁷⁴C.H, nr. 762, Safer 19, Çarşamba, 1272. Mustafa Budak, a.g.e, s. 131.

³⁷⁵C.H, nr. 762, Safer 19, Çarşamba, 1272. Bu muharebede ölen askerlerin sayısı ile alakalı farkı görüşler için bkz; Mustafa Budak, a.g.e, s. 132.

³⁷⁶C.H, nr. 759, Safer, İlave Numara, Pazartesi, 1272. C.H, nr, 760, Safer 3, Pazartesi, 1272. Ayrıca bkz; Mustafa Budak, a.g.e, s. 133.

savaştan gördükleri zararlar dikkate alınarak üç yıl süre ile vergiden muaf tutulmuştur.³⁷⁷

Osmanlı ordusunun Kars Zaferi, sadece muharebe ile sınırlı Ruslara karşı geçici bir üstünlüktür. Muharebelerde çok fazla kayıp veren Rus ordusu, aldıkları sürekli takviyelerle Kars kuşatmasını sürdürmeye devam etmiştir. Yeni asker takviyelerini Kars'ın önlerine getiren General Muravyef, dört aydır sürdürdüğü Kars kuşatmasından henüz vazgeçmemiştir. Erzurum-Kars arası bölgede Rusların sayı bakımından üstünlüğü çekinilecek kadar çoktur. Özellikle 1855 Ekim ayı sonlarında Ruslar Kars Kalesini zapt etmek için eylemlerini yoğunlaştırmıştır.³⁷⁸

Kars Muharebesi'nde Osmanlı ordusunun kazandığı zafer, durumu Osmanlı lehine çevireceğine geciken yardımların tesiriyle aleyhine sonuç vermiştir. Ruslar sadece muharebeyi kaybetmiştir. Ancak gelen takviyeler ile çok çabuk toparlanmıştır. Buna karşılık, Kars'daki Osmanlı ordusunun durumu gittikçe kötüleşmeye başlamıştır. Hatta muharebe başlamadan önce Osmanlı ordusunun bütün süvari ve topçu atlarının büyük çoğunluğu açlıktan kırılmıştır. Bunun dışında kolera hastalığı da ciddi kayıplara sebep olmuştur. Dahası kolera askerler dışında halk arasında da yayılmaya başlamıştır. Üstelik Osmanlı birlikleri hayvan yeminden yoksun oldukları gibi askerler de günde 100 dirhem ekmek ile az bir çorbaya talim etmek zorunda kalmıştır. Tahammüllerin son sınıra ulaştığı bu dönemde hemen yardım ulaşmazsa ölümle yüz yüze gelmeleri kaçınılmazdır. Bunun için tek çözüm yolu yeni askerlerin süratle tertip edilmesi ve Ömer Paşa komutasındaki birliklerin hareketini hızlandırarak gelmesidir. Ancak bu durumda Kars'a yardım göndermek bir tarafa, yardım isteyecek kuryelerin düşman hattına geçmeleri bile mümkün değildir.³⁷⁹

Ruslar, Kars önündeki mevcut konumlarını güçlendirmeye ve Kars'ın teslim süresini hızlandırmaya yönelik geniş çaplı hazırlıklara başlamıştır. Ancak Rus ordusunda bu hazırlıklar devam ederken, bir türlü gelmeyen takviye asker ve erzak yardımı nedeniyle, 24 Kasım 1855'de Osmanlı ve İngiliz subayları bir toplantı yaparak

³⁷⁷C.H. nr.764, Rebi'ülevvel 2, 1272.

³⁷⁸ Fevzi Kurtoğlu, **a.g.e**, s. 127. Ayrıca bkz; Tevfik Gürel, **a.g.e**, s. 116, Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 134-136.

³⁷⁹ Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 137, Tevfik GÜREL, **a.g.e**, s. 116-117. Doğu Aydın, **a.g.e**, s. 116.

Kars'ın teslimine karar vermiştir. Böylece 27 Kasım 1855'de Kars Rus ordusuna teslim edilmiştir.³⁸⁰

Osmanlı ordusunun Ruslara karşı kazandığı Kars Zaferi'ni geniş sütunlarla anlatan Ceride-i Havadis Gazetesi, Osmanlı askerinin Kars Kuşatması esnasında çektiği sıkıntıları anlatmak bir kenara, Kars'ın Ruslara teslimi ve anlaşma maddeleri hakkında herhangi bir haber vermekten kaçınmıştır.

4. 3. KIRIM CEPHESİ

4. 3. 1. Müttefik Kuvvetlerin Varna'ya Sevki

Osmanlı Devleti, Kafkas Cephesinde cereyan eden Sinop Baskını'na kadar Rusya'ya karşı tek başına savaşmak zorunda kalmıştır. 1854 yılı Mart ayı sonunda Müttefik donanmaları Balçık Limanına gitmek için Karadeniz'e çıktıklarında Osmanlı donanması ile hiçbir şekilde irtibata geçmemiştir.³⁸¹ Buna Osmanlı donanmasının henüz ortak bir teşebbüse hazır olmadığı ve İstanbul'un savunması için Boğaz'da kalmasının gerekli olduğu gerekçe olarak gösterilmiştir. Fakat bu bahanenin gerçekçi olmasını gerektirecek ne bir Rus saldırısı ne de Boğaz güvenliğini tehdit eden bir durum olmamıştır³⁸²

Osmanlı donanmasında görev alan Müşavir Paşa, donanmanın Çerkezistan kıyılarındaki Rus kale ve istihkâmlarını düşürerek, Kırım kıyılarında gözükmeye önerisinde bulunmuştur. Müşavir Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne bu konuda sunduğu muhtıra niteliğindeki öneri kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Müşavir Paşa, Balçık'a giderek konuyu İngiliz ve Fransız amirallerine açmakla görevlendirilmiştir. Müttefik amiraller, Osmanlı donanmasının Karadeniz Boğazı'nı savunmak için görevlendirdiği, iki kalyonun Varna'ya gönderilmesi ve Varna'ya yapılacak bir Rus taarruzu ihtimali dolayısıyla orada bulunması gerektiğini bildirmiştir. Ancak Müşavir Paşa, amirallere verdiği cevapta; Rus taarruzu bakımından Boğaz'ın işgal gibi bir ihtimalden uzak olduğunu dile getirmiştir.³⁸³

³⁸⁰Kars'ın Ruslara teslimi ve teslim şartları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Mustafa Budak, **a.g.e**, s. 144.

³⁸¹Balçık: Varna'nın 30 km kuzey doğusunda bir liman yeri olup elverişli bir gemi barınma yeridir. Tevfik Gürel, **a.g.e**, s. 39

³⁸² Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e**, s. 59.

³⁸³ Adolphus Slade, **a.g.e**, s. 125.

Osmanlı donanmasının böyle bir ihtimalle uzun süre Boğaz'da kalması durumunda asker eğitimden uzak kalacaktır. Müşavir Paşa, eğitimsiz kalmış bir donanmanın Karadeniz'de kullanılmasının yeterli sonucu vermeyeceğine dikkat çekmiştir. Bunun üzerine Müttefik amiraller bu kez de Osmanlı donanmasının Rumeli kıyılarında dolaşmasına karar vermiştir. Ancak Kafkasya kıyılarında harekâta bulunulmasını kabul edilmemiştir.³⁸⁴

Müşavir Paşa, Varna'ya, bir Rus taarruzuna karşı buranın nasıl savunulacağını araştırmak üzere gönderilmiştir. Yaptığı araştırmalar sonucunda, savunma amaçlı olarak muhtemel bir Rus taarruzunda iki Osmanlı kalyonunun iş görmeyeceğini tespit etmiştir.³⁸⁵ Müşavir Paşa bu tespitini Osmanlı Devleti ile paylaşınca, Osmanlı Devleti donanmanın Karadeniz'de boş durmasından ziyade Çerkezistan kıyılarına giderek, burada Osmanlı menfaatlerine uygun bir şekilde harekette bulunmasını uygun görmüştür. Ancak Müttefik kuvvetler bu duruma karşı çıkmıştır.³⁸⁶ Bu arada Müttefik kuvvetlerin Rumeli'de Ruslarla karşılaşma ihtimalinin kalkması üzerine Varna'yı kuşatabilme ihtimalleri de ortadan kalkmıştır.³⁸⁷ Böylece 24 Mayıs'ta ve devam eden günlerde Gelibolu'da bulunan müttefik kuvvetlerin denizden ve karadan sevkine başlanmıştır. Osmanlı filosu Karadeniz Boğazı'nda hareketsiz bir durumda bulunmaktadır. İstanbul'dan Karadeniz'e Müttefik askerlerin ve mühimmatın geçirilmesi devam etmektedir.³⁸⁸

Bu sırada Rusların, Sinop baskınından sonra küçük çapta da olsa ikinci bir hareketi olmuştur. 19 Temmuz'da Sivastapol'dan ayrılan Baserabya adlı makineli bir savaş gemisi Anadolu kıyılarındaki Kerempe ve Amasra üzerinde biri mısır, diğeri taş kömürü yüklü iki Osmanlı ticaret gemisini yakalamıştır. Kömür yüklü gemiden kendi ihtiyacını karşılayan Ruslar daha sonra iki gemiyi de yakmıştır. Bu olaydan 10 gün sonra, 29 Temmuz'da Boğaz'daki filo, gemilerin bordasına taşıma araçları bağlanmış vaziyette Varna'ya hareket etmiştir. Varna'daki Müttefiklerin yerleşme faaliyetlerinin devam ettiğini gören filo, buranın güvenlik sorunun göz ardı edildiği kanısına varmıştır. Çünkü 10 Ağustosta Varna'daki faaliyetler sırasında bir yangın çıkmıştır. Mühimmatların zorlukla kurtarılmasına rağmen bu yangın büyük zararlara neden

³⁸⁴ Cezmi Karasu, **a.g.e.**, s. 112.

³⁸⁵ Adolphus Slade, **a.g.e.**, s. 126.

³⁸⁶ Saim Besbelli, **a.g.e.**, s. 58.

³⁸⁷ Adolphus Slade, **a.g.e.**, s. 126.

³⁸⁸ Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e.**, a. 61.

olmuştur. Yine bu ay içinde müttefik kara ve deniz kuvvetlerinde kolera salgını baş göstermiştir. Bu durum müttefiklerin plansız ve ciddi sorunlarla baş başa kaldığının göstergesidir.³⁸⁹

Varna'daki taşıma işlemleri bittikten sonra yeni süreç için hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. 1854 yılı Ağustos ayı sonunda, Varna bölgesindeki kara kuvvetleri askerinin mevcudu 51.000 piyade, 1000 süvari ve 130 top sayısına ulaşmıştır.³⁹⁰ Varna'da Müttefikler toplandıktan sonra savaşın alacağı seyir üzerine stratejiler üretme zamanı gelmiştir. Bu çerçevede Fransa İmparatoru III. Napolyon, Rusları bir barış yapmaya zorlamak için Fransız Başkomutanına Anapa veya Kırım'ı hedef göstermiştir. Bu takdirde, Anapa ve Sohumkale'ye çıkarma yapılarak Kuzey Kafkas milis kuvvetleriyle birlikte Ruslar Kafkasya'dan kovulacaktır. Ya da Kırım'a çıkarma yapılarak Sivastopol'a taarruz edilecektir. İngiliz Başkumandanı yapılan görüşmelerde ikinci tercih üzerine yoğunlaşarak, Kırım'a çıkarma harekâtının kabul edilmesini sağlamıştır. Bu suretle hem Karadeniz'deki Rus filosu tahrip edilmiş olacak, hem de İngilizler için hayati değerdeki Hindistan yolunu tehlikeye sokacak olan bir Rus hareketi de önlemiş olacaktır. Sonunda Sivastapol'un zaptı için hazırlıklara başlanmıştır.³⁹¹

Sivastapol'daki Müttefik kuvvetlerin savaş hazırlıklarının, Ruslar tarafından anlaşılmasını önlemek ve hedef şaşırtmak adına Dobruca'da bir gösteriş taarruzu yapılmasına karar verilmiştir. Bunun için bir Fransız tümeni ile General Yusuf'un kumandasında Şark sipahileri adı verilen 30 bin atlı ile harekâtın yapılması planlanmıştır. Birinci Fransız tümenine, Fransız Başkumandanı tarafından *“Dobruca'da bulunması muhtemel zayıf Rus kuvvetlerini avlayınız, hiç olmazsa küçük bir zafer kazanınız. Bu harekât bizim için bir nevi zafer olacaktır. Özellikle İmparator Napolyon'un yıl dönümü (3 Ağustos) için bu zaferi kendisine sunmalıyız”* emri verilmiştir. Emri alan I.Fransa tümeni, General Yusuf kuvvetleriyle birlikte Dobruca harekâtına başlamıştır. Fakat harekât felakete neticelenmiştir. Bunun en önemli nedeni kuvvetlerde ortaya çıkan kolera ve sıtma hastalığıdır. Bu yüzden

³⁸⁹Doğu Aydın, a.g.e, s. 78-79.

³⁹⁰Saim Besbelli, a.g.e, s.67. Bu konudaki farklı görüşler için bkz; Tevfik Gürel, a.g.e, s.83.

³⁹¹Doğu Aydın, a.g.e, s. 80.

Osmanlı süvarileri 3000'e düşerken, Fransız birlikleri de 2750 kayıp vermiştir. Bu hezimet sonucunda harekâttan dönülmüştür.³⁹²

İngiltere ve Fransa hükümetleri, temmuz ayının ilk yarısında müttefik kuvvetlerin Kırım'a çıkarılmak üzere mümkün olan hızda gemilere bindirilerek taşınması emrini vermiştir. Bu nedenle Müttefik Varna kuvvetlerinin, Kırım'a 200'den fazla taşıt gemisi ile taşınmasına karar verilmiştir. Taşıma işleminin güvenliği 15 Fransız, 10 İngiliz toplam 25 kalyon, 9 Osmanlı fırkateyni ve vapurlar tarafından sağlanacaktır. Çünkü aynı zamanda taşıma yapılması düşünülen Kırım Yarımadası 12.000'i Kerç Kefe bölgesinde, diğer büyük kısmı da Yarımada'nın batı kısmını savunacak vaziyette Sivastapol'da toplam 50.000 kişilik bir Rus kuvveti tarafından korunmaktadır.³⁹³

Müttefik kuvvetlerce, Sivastapol'da kuvvetlerin müsait bir yere çıkarılması için Kırım kıyılarına keşif düzenlenmesine karar verilmiştir. Keşiften sonra müttefik kuvvetlerden Mareşal Arno ve Raglan çıkarma mıntıkasının seçilmesi konusunda uzlaşma sağlayamamıştır. Arno; Balıklava ile Kaça arasındaki mıntıkadan çıkarmanın yapılmasını teklif etmiştir. Raglan buna itiraz ederek Gözleve³⁹⁴ mıntıkasını kabul ettirmiştir.³⁹⁵

Sivastapol'un zabtına karar verildikten sonra Amiral Dundas, Amiral Sir Edmond Lion ve Fransız Amirali Hamelin, Osmanlı Amirali Ahmet, 20 Ağustosta toplanarak çıkarma işlemlerini görüşmüştür. 2 Eylül 1854 harekât günü olarak kararlaştırılmıştır. Ancak hava ve deniz durumu buna izin vermediği için harekât 8 Eylül'de gerçekleştirilebilmiştir.³⁹⁶

Sivastapol kıyılarında biri gösteriş, diğeri gerçek iki çıkarma yeri belirlenmiştir. İlk önce gösteriş olarak belirlenen yere savaş filosunun korumasında nakliye filosu gönderilmiştir. Kaça Nehri ağzında bir gösteriş çıkarması yapılacak ve hemen sonra da kuvvetler gerçek çıkarma yeri olan Eskikale'ye çıkarılacaktır. Sivastapol'un doğu tarafına doğru ilerlenerek Prens Mençikof kumandasındaki Rus ordusu yenilecek ve şehrin zayıf olan kara cephesi hücumlarla ele geçirilecektir. Çıkarma planından

³⁹² Mehmet Rezan Ekici, **a.g.e**, s. 66.

³⁹³ Tefik Gürel, **a.g.e**, s. 80

³⁹⁴ Gözleve: Kırım'ın batı kıyısında bir limandır. Tefik Gürel, **a.g.e**, s. 39

³⁹⁵ Saim Besbelli, **a.g.e**, s. 67.

³⁹⁶ Tefik Gürel, **a.g.e**, s. 83.

sonra uygulamaya koyulmak üzere hareket eden Müttefik ordular, 13 Eylül akşamında sahile yanaşmıştır. 14 Eylül'de kuvvetlerin indirilmesine başlanmıştır.³⁹⁷

4. 3. 2. Alma Muharebesi

Rus ordusu Başkomutanı Prens Mençikof, Müttefik kuvvetlerin Sivastapol'u kuşatmak amacıyla Varna'ya çıkarılmakta olduğunu öğrenmiştir. Haberi alır almaz harekete geçen Prens Mençikof, Müttefik kuvvetlerin Sivastapol'a ilerlemesini önlemek adına Alma Nehri'nin doğusundan müdafaya karar vermiştir. Bu nedenle Alma, Belembek ve Haçe gibi yerlere büyük istihkâm verilmiştir.³⁹⁸

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre, Müttefik devletlerin donanmaları, Varna'ya sevk edildikten sonra hemen muharebeye başlamak niyetinde değildir. Ancak Rusya'nın Alma Nehri'ne yakın yerlere çok fazla istihkâm vermekte olduğu öğrenilince orduların bir an önce sevkini tamamlanarak, muharebenin başlaması mecbur görünmüştür. Gereği kadar karakol, süvari ve piyade tanzim edilerek Müttefik kuvvetlerin orduları iki kol üzerine hizalanmıştır.³⁹⁹

Buna karşılık Rusya, Alma Nehri kıyısına ordugâh kurmuş ve Alma Nehri'nin arkasında bulunan yüksek bir tepe üzerine toplar yerleştirmiştir. Rusya'nın bu istihkâmı üzerinde 40.000 piyade, 10 alay süvari askeri ve 120 adet top mevcuttur. Buna rağmen ordunun başkumandanı Mençikof, sağ kolun kumandanı Gorçikof ve sol kolun kumandanı Keryakof'un idarelerinde muharebenin kazanılması için Alma Nehri'nde uzun süre talim yapılmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre; Alma Nehri civarında bulunan tepe üzerinde Rus ordusuna ait yarım ay şeklinde 36 toplu iki tabya bulunmaktadır. Rus ordusunun bir tümeni tabyalar önüne hendekler açarak gizlenmiş ve Müttefik kuvvet askerinin yolunu kesmeye hazırlanmıştır. Sabahleyin saat 6.00 sıralarında Fransa, İngiltere ve Osmanlı askeri saat 7.00'ye kadar Alma Nehri'nin yarısına kadar çıkmıştır. Rus askeri, müttefik kuvvetleri gördüğü anda tepeden gülle yağdırmaya başlamıştır. Ardından ikinci tümeniyle hücum ederek ateşe başlamıştır.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Doğu Aydın, a.g.e, s. 81.

³⁹⁸ Tefik Gürel, a.g.e, s. 87.

³⁹⁹ C.H, nr.708, Muharrem 9, Pazar, 1271.

⁴⁰⁰ C.H, nr. 708, Muharrem 9, Pazar, 1271.

Fransa'nın ordu kumandanı Mareşal Santaronov'un komutasında bulunan Fransız askeri ve İngiliz ordusunun birinci tümeni muharebede büyük hücum gerçekleştirmiştir. Fakat İngiltere askeri top ve mühimmatını köprüden geçirmek için köprüyü tamire başlamıştır. Orada biraz vakit kaybedilmiştir. Bu yüzden ileriye sevk edilen iki tümen, tabya altından geçerken sakatlıklar meydana gelmiştir.⁴⁰¹

Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; Müttefik ordular 40.000 asker mevcudu ile Rus istihkâmları üzerine hücum etmiştir. Yedi saat süren muharebede Rus istihkâmı tamamen ele geçirilmiştir. "Müvehhiran Gorgun" adlı Fransa vapurundan alınan habere göre; müttefik devlet orduları Alma muzafferiyetinden sonra ileriye hareket etmiştir. Rusya'nın Haçe'de bulunan ikinci hat istihkâmı üzerine ulaşmıştır. Rus askeri Haçe'de oluşturdukları istihkâmlar arkasında bulunmaktadır. İngiltere Devleti askeri dört batarya top ile Rus askerine hücum etmiştir. Rus askerlerini pusuya düşürerek meydana püskürtmeyi başarmıştır. İngiltere Devleti'nin ikinci tümeninden üç alay asker daha yetişerek düşman askerini fena halde bozguna uğratmıştır. Daha sonra tepenin altında bulunan Rus tabyası perişan edilmiştir. Rus askeri burada mağlup olduktan sonra hissiyatları bozularak firar etmiştir. Savaş meydanının iki tarafında bulunan bataryalarının altında iki ateşin arasında kalan Rus askeri her şeylerini bırakıp hezimetle gitmiştir. Müttefik devletler askeri bunları yarım saat kadar takip etmiştir. Ancak orada süvari az bulunduğundan takip bırakılmıştır.⁴⁰²

Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre Rus ordusu, Haçe adı verilen bölgede büyük hezimete uğramıştır. Gazete bu muharebede verilen ölü sayısını ve yaralılara uygulanan muamele hakkında da bilgi vermiştir. Bu bilgiler göre; muharebede Fransa Devleti ordusundan üç rütbeli asker ve 260 nefer ölmüş ve 54 rütbeli asker ile 1140 nefer yaralanmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi'nde Kanruber ve Tuma adı ile anılan iki Fransız generalde bu muharebede yaralanmıştır. İngiltere Devleti ordusu tümenlerinden 95 rütbeli asker ölmüş ve 1800 nefer yaralanmıştır. Osmanlı askerinden ise 351 şehit ve çok fazla yaralı vardır. Rus ordusunda 12.000 kadar asker ölümlerine çok sayıda yaralı da vardır. Hatta Ceride-i Havadis Gazetesi'nde belirtildiğine göre; muharebe meydanında yaralanarak düşüp kalmış olan 2500 nefer Rusya askeri vardır. 700 civarındaki neferiyle Rus Generallerden Çılkanof ve

⁴⁰¹ Tefik Gürel, a.g.e, s. 88.

⁴⁰² C.H, nr. 707, Zilkade 29, İlave numara, Cumartesi, 1271.

Gokinof yaralı oldukları halde esir alınmıştır. General Çılkanof ve Gokinof , “Gokinof Valkan” adlı vapur ile darsaadete getirilmiştir.Savaş meydanında Ceride-i Havadis Gazetesi’nde “Agamemnon” adı ile anılan vidalı kapak bulunmuştur.Birçok Rus askeri esir alınırken, dokuz parça top, hayli tüfek ve çanta ele geçirilmiştir. Mençikof’un arabası içindeki bulunan önemli evraklar ve diğer eşyalarına el koyulmuştur. Müttefik devlet orduları, muharebeden sonra Rusya’nın Haçe tarafındaki ordugâhı üzerine ilerlemiştir.Rusya’nın yaralı askerleri Haydarpaşa, Davutpaşa, Kuleli ve Beyoğlu hastanelerine tedavi edilmek üzere gönderilmiştir.⁴⁰³

Muharebe haritasından anlaşıldığı üzere Rus ordusununçok fazla siperi üzerine gidilerek altı yedi saat zarfında muharebe ile tepe üzerinde bulunan Rus istihkâmları zabt edilmiştir.Ceride-i Havadis Gazetesi muharebe sonunda şu habere yer vermiştir:

“İşbu muharebenin fevkalade takdire şayan olduğu açıktır. İşbu muzafferiyette haksızlık olduğunu söyleyerek Rusya ’ya taraftarlık edenler hakikaten gaddarlık etmiş olacaktır. Müttefik orduların Rusya ’nın Haçe ’de bulunan ordugâhı üzerine ilerlediği Rus ajanları tarafından öğrenilmiştir.”⁴⁰⁴ Bu şekilde kendilerini koruyamayacağını anlayan Rusya, ikinci hat istihkâmını terk etmiştir. Üçüncü hat istihkâmı olan Belembek’e doğru çekilmiştir. Böylece müttefik devletler ordusunun bir hat daha ilerlemesine karar verilmiştir. Sivastapol’a ne kadar yakın bulunduğu anlaşılması için kumandanlar tarafından limanın önüne iki adet vapur gönderilmiştir. Sivastapol Limanı’nın⁴⁰⁵ ağzına yaklaşıldığında Müttefik ordu donanmasının, Rusya’nın dört kapak ve bir üç anbarlısını⁴⁰⁶ batırmış olduğu öğrenilmiştir.”⁴⁰⁷

⁴⁰³C.H, nr. 707, Zilkade 29, Cumartesi, 1271.

⁴⁰⁴C.H, nr. 707, Zilkade 29, İlave numara, Cumartesi,1271.

⁴⁰⁵Sivastapol Limanı: Eski Yunanlılar ve Romalılar zamanında Kırım Yarımadası’nda ve bunun kuzeyindeki uluslarla yapılan ticaretin en önemli merkezlerinden biri olan Kersenoç şehrinin yerini sonradan Sivastapol adını almıştır. Gözleve ile Sivastapol arasındaki yerde Kırım Yarımadası’nın sularını döken Bolganak, Alma, Kaça, Belbek ve Çernaya çaylarının ağzları vardır. Çernaya nehrinin döküldüğü Sivastapol Körfezi, 6 km uzunluk ve 1 km genişliğinde olup, batıda büyük bir limanı ve tersanesi olan Sivastapol Limanı’na sahiptir. Kuzey kısmı askeri binaları ve kıyı tahkimatını kapsar. Rusların 1783’te ele geçirdikleri Sivastapol Limanı, yalnız Türk donanmasının bir taarruzuna karşılık tahkim edildiğinden karadan yapılacak taarruzlara karşı savunması zayıftır. Bu sakınca sonradan giderilerek bir kale ile güneyden tahkim edilmiş ve askeri tesisler yapılmıştır. Tevfik Gürel, **a.g.e.**, s. 40.

⁴⁰⁶Üç Anbarlı; Kalyon sınıfının en büyüklerinden olup 1682 senesinden itibaren yapılmaya başlanmıştır. Üç anbarlı kalyonların hepsinde hem güvertesinde hem de orta katında top anbarı denilen üç anbarında toplar vardır. Toplamda 800 ile 1000 arasında top taşıma gücüne sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bkz; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye...**, s. 473-474.

⁴⁰⁷C.H, nr. 707, Zilkade 29, Cumartesi, 1271.

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin haberinden de anlaşıldığı üzere, müttefik kuvvetler Alma Muharebesi'nden sonra Rus ordusunun istihkâmlarını ele geçirmiştir. Sivastapol yakınlarında bulunan iki Rus gemisi de batırılmıştır. Alma Muharebesi'nden sonra Prens Mençikof kumandasındaki Rus askeri Sivastapol'a kadar ilerlemiştir.⁴⁰⁸ Mençikof, Sivastapol'un müdafası için 6000 kişilik bir ordu tanzim etmiştir.⁴⁰⁹

Alma Muharebesi'nde Müttefik kuvvetler ve Osmanlı ordusu karşısında yenilgiye uğrayan Prens Mençikof, Sivastapol'un müdafaası için hazırlıklara başlamıştır. Rusya'nın bu hazırlıklarına karşılık Müttefik kuvvetler komutanlarının tek amacı Sivastapol kuşatmasını tamamlayarak Rus askerlerini bölgeden tahliye etmektir. Bu amaçla hareket eden Müttefik kuvvetler Rusya'nın, Alma Muharebesi esnasında batan gemilerinin içinde bulunan topları toplanmakla işe başlamıştır. Daha sonra bu toplar Müttefik ordu tabyalarının içine yerleştirilmiştir. Müttefik ordular, 23 Eylül'de üç koldan hareketle Sivastapol'a doğru yola çıkmıştır. 26 Eylül'de Sivastapol'un batısına ulaşmıştır.⁴¹⁰

Alma Muharebesi'nden sonra Alma Nehri'ne 20, Sivastapol'a 30 km mesafede bulunan Bahçesaray'a çekilmiştir. Rus ordusu, Müttefik orduların Sivastapol'un batı yönüne doğru harekete geçtiğini öğrenince, Sivastapol'un doğusuna istihkâm vermeye karar vermiştir.⁴¹¹ Ancak Rus ordusu, Sivastapol önüne gelinceye kadar bir hafta kadar zaman kaybetmiştir. Bu zaman kaybını iyi değerlendiren Müttefik ordular, Sivastapol'un tahkim ve istihkâmı açısından zaman kazanmıştır.⁴¹²

Müttefik kuvvetler 26 Eylül'de Sivastapol'un batısından harekete geçmiştir. Bahçesaray istikametine çekilmiş olan Rus ordusu gözetlenerek şehrin muhasarası için gerekli önlemler alınmıştır. İki Fransız fırkası ile bir Türk fırkası Telgraf Tepeleri ve Çernaya Deresi arasında bulunan batı kıyılarında yer almıştır. Geriye kalan iki Fransız fırkası ve mevcut olan İngiliz fırkası ile Sivastapol'un muhasarasına başlanmıştır.⁴¹³ Muhasara ordusu, İnkerman sırtlarına, İngiliz süvari birlikleri ise Balıklava'ya yerleştirilerek Balıklava Limanı'nın ikmal üssü olarak kullanılmasına

⁴⁰⁸ Clive Ponting, **a.g.e.**, s. 159.

⁴⁰⁹ Tefik Gürel, **a.g.e.**, s.99.

⁴¹⁰ Doğu Aydın, **a.g.e.**, s. 86.

⁴¹¹ Adolphus Slade, **a.g.e.**, s. 183.

⁴¹² Doğu Aydın, **a.g.e.**, s. 86.

⁴¹³ Clive Ponting, **a.g.e.**, s. 180.

karar verilmiştir.⁴¹⁴Balıklava ve Kamışlı Limanlarında donanmaları bulunan Müttefik devletler donanma ile Sivastapol'u denizden sıkıştırmak için plan yapmıştır. Bu amaçla Sivastapol üç gün süre ile denizden ve karadan bombardıman edilmiştir.⁴¹⁵5 Ekim 1854'de, Rus generali Lipranti kumandasındaki 20.000 kişilik bir Rus kuvveti harekete geçerek Çernaya Deresi istikametinde taarruza başlamıştır.⁴¹⁶Balıklava'nın doğusunda bulunan tepelerden Çernaya istikametine doğru karşı müdafaaya geçen Müttefik kuvvet askerleri kendi asker mevcudunun birkaç misli kadar Rus askeri ile karşı karşıya gelince Balıklava'ya kadar geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁴¹⁷

4.3.3. İnkerman Muharebesi

Ekim ayı boyunca Sivastapol'un muhasarası için büyük bir gayret sarf eden Müttefik kuvvetlerin hedefi kışa girmeden Sivastapol'u ele geçirmektir. Çünkü soğuk arttıkça askerin yaşadığı sıkıntılar da artmaya başlamıştır. Bu yüzden komutanların kararı ile Sivastapol'un tam anlamıyla zaptı için 6 Kasım tarihi planlayarak geniş çaplı bir hazırlığa başlanmıştır.⁴¹⁸

Sivastapol'a karşı Müttefik orduların yapacağı taarruz planlarının farkına varan Rusya bu taarruzu önlemek amacıyla İmparatorun küçük oğlu Grandük'ü birkaç gün evvel Sivastapol'a göndererek Rus ordusunun savaş hazırlıkları ve asker sayısı ile ilgili bilgi almıştır. Grandük'ün aldığı bilgiye göre; Rusların Kırım cephesinde kullanılmak üzere hazırlamış oldukları orduda tümenlerin her biri 16 tabur piyade, iki batarya top ve bir miktar süvari olmak üzere her bir tümen 14.000 askerden oluşmaktadır. Rus ordusu ilk olarak sınırdan geçip Sivastapol'a iki saat mesafede olan ormana ulaşmış ve daha sonra Müttefik kuvvetin istihkâmı üzerine yönelerek 5 Kasım 1854'de hücumu başlamıştır.⁴¹⁹

⁴¹⁴Balıklava: Güneybatı tarafından Sivastapol'a doğru gelirken arazi üç grup teşkil eder. Bunlardan Aya Burnu arasında Balıklava Limanı vardır. Tefik Gürel, **a.g.e**, s. 90-91

⁴¹⁵Tefik Gürel, **a.g.e**, s. 90-91.

⁴¹⁶Clive Ponting, **a.g.e**, s. 183.

⁴¹⁷Alan Palmer, **a.g.e**, s. 160-161.

⁴¹⁸1854 yılı Kasım ayı başlarında Kırım yarımadasında bulunan müttefik orduların mevcudu; Fransız ordusu 40.000, İngiliz ordusu 24.000 ve Türk ordusu 5000 olmak üzere 70.000'dir. Rus ordusunun mevcudu ise 90.000'e yakındır. Rus ordusu Balıklava sahasından tekrar taarruz etmeyi düşünmüştür. Ancak müttefik kuvvetler son muharebeden alınan ders ile burayı daha güçlü tutmaya başlamıştır Tefik Gürel, **a.g.e**, s.92, Doğu Aydın, **a.g.e**, s. 94, Clive Ponting, **a.g.e**, s. 196.

⁴¹⁹C.H, nr. 718, Rebi'ülahire, Salı, 1271.

Bu sırada Mençikof, Gorçikof ve Rus İmparatoru'nun aralarında bir meclis kurulmuştur. Bu mecliste alınan karar neticesinde Sivastapol Limanı'nın en sonunda bulunan İnkerman Deresi civarındaki yol ve tepelerde bulunan Müttefik kuvvet istihkâmına asker sevk edilerek zapt edilmesine karar verilmiştir.⁴²⁰ Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; Mençikof ve Rus İmparatoru'nun oğulları da orada bulunduğu halde Sivastapol'un Rus ordusu tarafından zapt edilmesi için askerın komutası General Gorçikof'a verilmiştir. General Gorçikof komutasındaki Rus ordusu, ilk olarak Müttefik kuvvet ordugâhlarının bulunduğu mevkide Fransa istihkâmının doğu tarafına hücum ederek, Fransızların deniz hizasında bulunan birinci ve ikinci tabyalarını basmayı amaçlamıştır.⁴²¹

Gorçikof'un komutasındaki Rus ordusu, sabah saatlerinde Fransızların ikinci tümeni üzerine hücum ile top atmaya başlamıştır. Bunun üzerine Müttefik kuvvet komutanlarından Lord ve General Kazvir yeteri kadar asker ile karşı saldırıya geçmiştir. Ancak Rus ordusu, 10. ve 11. tümenlerini birleştirerek 50.000'den oluşan asker ve 80 kadar top ile İnkerman üzerine hareket etmiştir. General Gorçikof komutasındaki Rus askeri, saat 2.30'da İngilizlerin iki toplu tabyasını zapt etmek için hücumu başlamıştır. İki toplu tabyada bulunan 100 nefer İngiliz askeri Rusya'nın hücumu dayanamayarak mevzilerini terk etmiştir.⁴²²

Müttefik kuvvet komutanları tarafından İnkerman önünde yığılmış Rus askerın mevcudu öğrenilince Kırım Yarımadası'nın önemli mevkilerine karakol yapılmasına karar verilmiştir. Ancak Rus ordusu İnkerman'dan civarda bulunan bayır üzerine yürüyerek İngilizlerin 2.000 askerden oluşan ikinci tümenine bin arşın kadar mesafe ile hücum sureti göstermiştir. İngiliz tümeni derhal silah başına toplanmış yarım saat kadar büyük gayretle çarpışmıştır.⁴²³ Rus ordusunun İngiliz ordusuna göre sayıca fazla olmasından dolayı tümen yenilmek üzereyken saat 3.00 sıralarında İngiliz ordusuna 1.000 kadar asker takviye edilmiştir. Hemen ardından İngiliz ordusunun dördüncü tümeninden 2000 ve General Beravan'ın komutasında olan diğer

⁴²⁰Sivastapol'un zaptını bir an önce gerçekleştirmek isteyen Müttefik kuvvetlerin kuşatma çemberinin emniyet tedbirleri yeteri kadar sağlam alınmamıştır. Bu durum Ruslara farklı hücum fırsatları sunmuştur. Yaklaşık 3500 İngiliz askerının tuttuğu İnkerman sırtları da yeteri kadar emniyetli değildir. Hatta emniyetin en az olduğu yerlerden birisi İnkerman'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Tevfik Gürel, a.g.e, s.92.

⁴²¹C.H, nr. 718, Rebi'ülahire, Salı, 1271.

⁴²²C.H, nr. 718, Rebi'ülahire, Salı, 1271.

⁴²³C.H, nr. 718, Rebi'ülahire, Salı, 1271.

tümenlerden 2.000 asker daha bölgeye takviye edilmiştir. Böylece İngiliz askerinin mevcudu 7.000'e ulaşmıştır. İnkerman civarında bulunan Rus ordusunun miktarı 50.000'e yakın olduğu halde İngiliz askeri büyük bir gayret ile üç saat civarında süngü süngüye muharebe ve mücadele etmiştir.⁴²⁴ Ancak Rus askeri sayıca fazla olduğu için İngiliz ordusunun etrafını sarmıştır. Muharebede Rusya askerine yenilme derecesine gelen İngilizlerin imdadına saat 5.00 sıralarında Fransızların ikinci tümeninden Batı Cezayir askeri ile üç, altı ve yedinci alaylardan birer tabur asker General Buske'nin komutasında yetişmiştir.⁴²⁵ Bu durum İngilizlerin bir kat daha gayret etmesine neden olmuştur.⁴²⁶ Düşman askeriyle karışık vaziyette olduklarından Fransa askerinin kurşun atmadan süngü muharebesine başlamaları general tarafından emredilmiştir. Cezayirli askerler derhal kılıçlarını çekmiştir. Daha sonra süngüleriyle hücum edip, Rus askerleri kılıç ve süngüden geçirilmiştir. Bayırdan aşağı kırıla kırıla firar eden Rus askerinin arkasından gülle atılmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; adı geçen bayırın sırtında Rus asker ölüsünden ayak basacak yer kalmamıştır.⁴²⁷

İnkerman sırtlarında muharebe devam ederken Rus ordusuna takviye asker gönderilmiştir. Bu nedenle Rus ordusu üstünlüğü yeniden ele geçirmiştir. Ancak Ceride-i Havadis Gazetesi'nin belirttiğine göre; hücum borusu çalarak gelen 2.000 Fransız askerinin karşısında dayanamamıştır.⁴²⁸ Böylece iki toplu tabya Müttefik ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Rusya'ya gelen takviye askeri dere içine süren Fransız ordusu, İngiliz askeriyle birleşerek çok iyi bir mücadele vermiştir. Rus askeri silahlarını bile bırakarak Sivastapol'a doğru firar etmiştir. Bu muharebede İngilizlerden 2.530 Fransızlardan ise 600 asker ölmüştür. Muharebede İngiliz ordusundan General İstraldis vefat etmiştir. Yine Korgeneral rütbesinde olan General Baron ile General Adams ve General Yantik yaralanmıştır. Rus ordusundan 8.000 asker ölmüş, 850 kadar askerde esir alınmıştır.⁴²⁹ Ceride-i Havadis Gazetesine göre;

⁴²⁴ C.H, nr. 718, Rebi'ülahire, Salı, 1271.

⁴²⁵ Benzer görüşler için bkz; Tefik Gürel, a.g.e, s. 92-93.

⁴²⁶ C.H, nr. 718, Rebi'ülahire, Salı, 1271.

⁴²⁷ C.H, nr. 718, Rebi'ülahire, Salı, 1271.

⁴²⁸ C.H, nr. 708, Muharrem, Pazar, 1271.

⁴²⁹ Bu konuda farklı görüşler için bakınız; Tefik Gürel, a.g.e, s. 93.

Rus ordusu İnkerman muharebesinden sonra üç dört saat kadar ölü ve yaralıları toplamakla uğraşmıştır.⁴³⁰

İnkerman Muharebesinde Ruslar bozguna uğramıştır. Ancak müttefik kuvvetlerin 6 Kasım tarihi için yaptıkları bombardıman planı sekteye uğramıştır. Bu nedenle Sivastapol'u bombardıman harekâtı 17 Kasım tarihine ertelenmiştir. Bu arada İnkerman Muharebesi'nden hemen sonra hava şartları bozulmaya başlamıştır. Aşırı rüzgârlı havalar yüzünden birlikler sıkıntı yaşamaya başlamıştır. 14 Kasım tarihinde büyük bir fırtına kopmuş ve Kırım Yarımadası'nın güney kesimleri şiddetli bir şekilde sarsılmıştır. Ayakta kalan bir tek çadır ya da uçmayan tek bir çatı kalmamıştır. İngilizlerin en modern gemilerinden IV. Henry ve Pluton karaya vurmuştur. Ayrıca bütün İngiliz ordusunun kışlık teçhizatını taşıyan Prince adlı buharlı gemisinin batması müttefik kuvvetler için büyük bir hezimet olmuştur.⁴³¹

Rus birlikleri 14 Kasım fırtınası dâhil muharebelerdeki ağır zayıflıklarına karşın, Kırım'daki savaşın ilk yıllarında Müttefik kuvvetlere oranla daha az yıpranmıştır. Ancak onların da burada savaşı uzatacak kaynakları gittikçe azalmıştır. Savaşı kazanmak adına yapılan taarruzları başarısız olan Rus ordusu, çoğunlukla tahkimatlarını güçlendirme ve yenilerini yapma şeklinde harekâtına devam etmiştir.⁴³²

4. 3.4. Gözleve Muharebesi

14 Kasım fırtınası, Müttefik kuvvetlerin Sivastapol'u yılbaşından önce düşürme hayallerine son noktayı koymuştur. Kırım'da bu kadar uzun süre kalacağını tahmin etmeyen müttefik kuvvetler, zamanında gerekli hazırlıkları yapmadıkları için, bu aşamadan sonra kuşatmayı ikinci plana atarak kış yapılanmasına ağırlık vermiştir. Bu arada Aralık ayıyla birlikte hava şartları giderek kötüleşmeye başlamıştır. Bu durum en çok Rusları memnun etmiştir. Çünkü 14 Kasım fırtınasından sonraki günler, müttefik kuvvetler için o ana kadar ki en zorlayıcı zamanlar olmuştur. Hastalıktan gelen ölümler, muharebe zayıflıklarını katlamıştır. Kış koşulları, İngilizler için çamurlaşan yollardan intikal ve ikmalî imkânsız hale getirmiştir. Mevcutları Osmanlı ve İngiliz askerlerinin iki katına ulaşan Fransız askeri ise ilk zamanki düzenlerinden

⁴³⁰C.H, nr. 718, Rebi'ülahire, Salı, 1271.

⁴³¹Doğu Aydın, a.g.e, s. 95.

⁴³²Alan Palmer, a.g.e, s. 241.

kopmaya ve aşırı zayıf vermeye başlamıştır.⁴³³ Ocak ayı ile birlikte soğukların daha da artması en çok Varna'da yazlık askeri üniformalarıyla bulunan askerleri etkilemiştir. Muharebelerde verileden daha fazla zayıf hastalık ve bakımsızlıktan verilmiştir.⁴³⁴

Kırım'da bulunan Osmanlı birlikleri, 1854 Eylül'ünde yarımada ilk çıkışlarından itibaren yetersiz imkânlarına rağmen düzenli bir kamp ortamına sahip olmuştur. Ancak kış şartlarına uygun ikmal gelmediği için çok büyük zayıf vermeye başlanmıştır. Babıâli'nin durumdan haberdar olmasından sonra bir firkateynin hastane gemisi olarak kullanılmasına karar verilmiştir.⁴³⁵ Ardından kışlık erzak, teçhizat ve malzeme Kırım'a gönderilmiştir.⁴³⁶

Sivastapol kuşatmasının beklenenden zor çıkması Müttefik devletleri ittifak arayışını itmiştir. İngiliz ve Fransızların ayrı ayrı teşebbüsleri sonucunda Sardunya Devleti, Ocak 1855'de Rusya'ya savaş ilan etmiş ve 18.000 kişilik bir orduyla Kırım'a gelmiştir. Rusya ile hiçbir problemi olmayan Sardunya'nın tek maksadı, Batılı güçlere yaklaşarak uluslar arası arenada söz sahibi olmak istemesidir.⁴³⁷

Sardunya'nın savaşa dâhil olmasıyla güçlenen müttefik kuvvetler, bir sonraki yılın planlamasını da yapmıştır. Kırım'daki Rus ordusunun ikmal sistemine darbe vurmak amacıyla olan Müttefik kuvvetler bir sonraki hedeflerine Perekop Berzahı ve Kerç Boğazı'nı eklemiştir. İlk olarak Gözleve'den Perekop Berzahı'na yapılacak bir taarruzla, Kırım Yarımadası'nın ana kara ile bağlantısı kesilecektir. Bunun içinde Tuna'da bulunan Osmanlı ordusunun getirilmesi kararlaştırılmıştır. 1854 yılı Aralık ayından itibaren, Ömer Paşa komutasındaki birlikler, Varna'dan Gözleve'ye taşınmaya başlamıştır. Kalabalık Osmanlı ordusunun gelmesi Rusya'yı da harekete geçirmiştir. Gerekli hazırlıkları yapan Ruslar, General Khrulev komutasında, 17 Şubat sabahı Gözleve'ye doğru taarruza geçmiştir.⁴³⁸

Muharebe yoğun bir topçu ateşi ile başlamış ve ilk dört saat karşılıklı top ateşi ile geçmiştir. Ruslar, Karadeniz'den başka çekilecek yeri olmayan Osmanlı birliklerini

⁴³³ Doğu Aydın, **a.g.e.**, s. 97.

⁴³⁴ Alan Palmer, **a.g.e.**, s.242.

⁴³⁵ Hastane gemisine 300 yatak, 2 hekim, 2 cerrah ve 2 eczacı tayin edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Adolphus Slade, **a.g.e.**, s. 199-201.

⁴³⁶ Adolphus Slade, **a.g.e.**, s. 200.

⁴³⁷ Fuat Süphan Andıç, **a.g.e.**, s. 39.

⁴³⁸ Doğu Aydın, **a.g.e.**, s. 100.

ateş ve manevra ile sıkıştırmak istemiştir. Ancak başarılı olamamıştır. Şehir karşısındaki yükseltilerde sıralanan Rus birliklerinin ateşine, önce Osmanlı topçuları ve hemen sonrasında kıyıdaki savaş gemilerinin topçuları karşılık vermiştir. Dört saat süren karşılıklı topçu ateşleri sonunda taarruza geçen Rus askerleri, ağır zayıatlarına rağmen savunma mevzilerine kadar gelmeyi başarmıştır.⁴³⁹ Selim Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri ise mevzilerinden çıkarak, Ruslarla süngü muharebesine başlamıştır. Kısa sürede geri püskürtülen ancak yılmayan Rus kuvvetleri ardı ardına üç hücum daha gerçekleştirmiştir. Ancak peş peşe bozgunlar sonucu muharebe sahasını kalabalık ölüleriyle terk ederek harekâtı sona erdirmek zorunda kalmıştır.⁴⁴⁰ Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; bu muharebede 1.000 kadar Rus askeri ölmüştür. Rusların büyük kaybına karşılık Osmanlı askerinden 300 asker şehit olmuştur.⁴⁴¹

Gözleve yenilgisi St. Petersburg'da kötü bir etki yaratmış ve sonucunda Mençikof görevden alınarak, başkente çağrılmıştır (27 Şubat 1855). Hemen ardından ise Rus Çarı I.Nikola hastalığı sebebiyle ölmüştür. Mençikof'un yerine Prens Gorchakov ve I.Nikola'nın yerine ise oğlu II. Aleksandır geçmiştir.⁴⁴²

Müttefik kuvvetler geçen yıl yapılan kuşatma esnasında, Sivastapol'un en hassas bölgesinin Karabelnaya Banliyösü olduğunu anlamıştır. Bu yüzden Şubat ayında yapılan yeni planla birlikte ağırlık Karebelnaya bölgesinde, sağda Fransızlar ve solda İngilizler olacak şekilde yeniden tertiplenmiştir. Fransızlar en kritik bölge olan Malakhov Tabyası'nı tutarken, İngilizler Redan Tabyası'na göre düzenlemiştir.⁴⁴³

Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; Sivastapol'un sağ tarafında Malakhov Kalesi karşısında bulunan Yeşil Tepe, Sivastapol için önemli bir mevkidir. Bu nedenle Rus askerleri tarafından Yeşil Tepe'ye tabyalar inşa edilerek büyük önem ve istihkâm verilmiştir. Yeşil Tepe üzerine yapılan tabyaların zabtı için Yeşil Tepe'nin sol tarafında bulunan Ridan denilen yere de tabyalar inşa edilmiştir. Ridan'a inşa edilen tabyaların önlerine Ceride-i Havadis Gazetesi'nin deyimi ile sıçan yolları ve çukurlar

⁴³⁹ C.H, nr.727, Cumâdel'ûla 22, Cumartesi, 1271. Gözleve Muharebesi'ndeki ölü sayısı hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Farklı görüşler için bkz; Tevfik GÜREL, a.g.e, s.95.

⁴⁴⁰ Adulphus SLADE, a.g.e, 226-227,

⁴⁴¹ C.H, nr.727, Cumâdel'ûla 22, Cumartesi, 1271. Gözleve Muharebesi'ndeki ölü sayısı hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Farklı görüşler için bkz; Tevfik GÜREL, a.g.e, s.95.

⁴⁴² Tevfik GÜREL, a.g.e, s. 96.

⁴⁴³ Bu konuda farklı görüşler için bkz; Alan PALMER, a.g.e, s.265, Doğu AYDIN, a.g.e, s. 102.

yapılmıştır.⁴⁴⁴Yeşil Tepe Tabyası zapt edildikten sonra Rus ordusunun Sivastapol Limanı'nın gerisinde kalmış olan donanmasına bir baskın planı yapılmıştır.Yeşil Tepe ve Ridan Tabyaları bir hücumla zapt edilemeyeceği için Fransız ordusundan bir kuvvetin Yeşil Tepe Tabyası'na ve İngiliz ordusundan bir kuvvetin Ridan Tabyası'nın önündeki avcı deliklerine hücum etmesine karar verilmiştir. Fransız ordusu Yeşil Tepe Tabyası üzerine hücum etmiştir. İki saat kadar süngü süngüye geçen muharebede Rus askeri bozguna uğratarak Yeşil Tabya zapt edilmiştir. Ridan Tabyaları, Yeşil Tepe Tabyalarını korumakta olduğu için İngiliz ordusu da oraya hücum etmiştir. Böylece Rus ordusunun inşa ettiği avcı delikleri ve sıçan yolları tamamıyla zapt edilmiştir.⁴⁴⁵Yeşil Tepe Tabyası üzerine Ruslar tarafından çivilenmiş olan topraklar terk edildiği için Müttefik kuvvetler bu bölgede kalan toprakları kullanarak büyük istihkâm oluşturmuştur.Ceride-i Havadis Gazetesi'nde belirtildiğine göre muharebenin başından sonuna kadar müttefik devletler askeri çok gayretli savaşmıştır. Bu muharebede Fransız ordusundan 2000 ve İngiliz ordusundan 500 kadar yaralı ve ölü vardır. Rus ordusunun yaralı ve ölü sayısı 7000 civarındadır.⁴⁴⁶

1855 yılı ilkbaharına kadar müttefik kuvvetler eksiklerini tamamlamış ve gerekli ikmallerini hazırlamaya başlamıştır. Sivastapol'un zaptı için yaptıkları plan çerçevesinde örümcek ağına çevirdikleri mevzileri gittikçe Rus tabyalarına yaklaşmıştır. Bu zaman zarfında Fransızların Sivastapol'un Beyazkale tabyasına, İngiliz ordusunun Redan ve Çernaya tabyasına yaptığı taarruz, Rusların sık sık yapmak istedikleri çıkış hareketlerini neticesiz bırakmıştır. 22 Mart 1855 gecesi Rus General Hrolof komutasında yapılmak istenen bir çıkış hareketi daha 1400 kişilik Rus zayıatıyla neticesiz kalmıştır.⁴⁴⁷

Bu sıralarda Müttefik kuvvet orduları oldukça takviye edilmiş durumdadır. Yeniden tanzim edilen ve her biri dört firkadan oluşan iki kolordu ile bir ihtiyat kolordusundan oluşan Fransız ordusu 75.000 kişilik mevcuda sahiptir. İngiliz ordusunun mevcudu ise 27.000'dir. Ancak olumsuz hava şartlarından dolayı bu

⁴⁴⁴C.H, nr. 743, Ramazan 10, Pazar, 1271. Bu sayı hakkında farklı görüşler için bkz; Tefik GÜREL, a.g.e, s. 96.

⁴⁴⁵C.H, nr. 743, Ramazan 10, Pazar, 1271. Bu sayı hakkında farklı görüşler için bkz; Tefik GÜREL, a.g.e, s. 96.

⁴⁴⁶C.H, nr. 743, Ramazan 10, Pazar, 1271. Bu sayı hakkında farklı görüşler için bkz; Tefik GÜREL, a.g.e, s. 96.

⁴⁴⁷Tefik GÜREL, a.g.e, s. 94-95.

kuvvetin sadece yarısı kullanılabilmiştir. İlkbaharda kuvvetli bir bombardımanla Sivastapol'u zapt edeceklerini tahmin eden Müttefik kuvvet komutanları, Gözleve Muharebesi'nden sonra Ömer Paşa ordusundan bir Türk piyade fırkası ve İstanbul'da bulunan bir Mısır fırkasının Sivastapol'a gönderilmesine karar vermiştir. İlkbaharda muhasarayı artıran Müttefik kuvvetler, 9 Nisan'da 278'i obüs ve havan olmak üzere 501 topla Sivastapol'u bombardımana başlamıştır. Ancak 10 gün süren bu bombardımanlar neticesinde mevzi hücumlarından başka bir netice alınamamıştır.⁴⁴⁸

Müttefik kuvvetlerle daha önce ittifak yapmış olan Sardunya'nın, 16 Mayıs 1855 tarihinde 15.000 kişilik kuvveti Kırım'a gelmiştir. Fransız kuvveti ile Sardunya kuvveti birleştirilmiştir. Fransız-Sardunya kuvveti 115.000, İngiliz kuvveti 32.000 ve Osmanlı kuvveti 55.000 olmak üzere yaklaşık 200.000 kişilik bir kuvvet oluşturulmuştur. Ardından Rus ordusunun, Azak Denizi'nin kuzey iskelelerinden istifade ederek Kırım Yarımadasında bulunan kuvvetlerini besleyen ikmal ve nakliyat hattının kesilmesi gerektiğini düşünen Müttefik kuvvetler 160.000 kişilik bir ordu tanzim etmiştir. 22 Mayıs 1855'de hareket eden bu kuvvet Kerç kıyılarına yanaşmıştır.⁴⁴⁹

Kerç kıyıları zayıf Rus postaları tarafından gözetlenmektedir. Alınan tedbirler sayesinde 3000 kişilik bir kuvvet bir defada karaya çıkarılırken Rus emniyet postaları da geri çekilmek zorunda kalmıştır. Azak Denizi'nde bulunan birkaç gemilik Rus filosu zapt edilmiştir. Yetersiz Rus mukavemeti sayesinde müttefik kuvvet orduları karaya çıkarak Kerç şehri üzerine yürümeye başlamıştır.⁴⁵⁰ Rus General Varangel komutasında bulunan 6000 kişilik Rus ordusu şehri müdafa etmeyerek geriye çekilmiştir. Ancak geriye çekilen Rus kuvveti milyonlarca kilo buğday ve un ambarlarını yakarak yok etmiştir. Kerç'te bulunan müttefik kuvvetler, Rusların Azak denizi ikmal üssünü ele geçirmiştir. Bununla beraber Yenikale'ye yaptıkları hücumla burayı da zapt etmiştir. Kıyılarda bulunan Rus erzak ve malzeme depoları tahrip

⁴⁴⁸ Tefik Gürel, **a.g.e**, s. 96.

⁴⁴⁹ Azak Denizi: Batıda Pirekop'tan kuzeydoğuda Don Nehri ağzına kadar 445 km uzunluğunda ve Kerç boğazından kuzey kıyısına kadar 150 km genişliğinde olup yüz ölçümü 42.000 km²'dir. Saim Besbelli, **a.g.e**, s. 12-16.

⁴⁵⁰ Alan Palmer, **a.g.e**, s. 276-277.

edilerek, Rusların faydalanabileceği bütün kaynaklar yok edilmiştir. Ruslar ise geri çekilirken Anapa Limanı ve Sohumkale'yi tahrip etmiştir.⁴⁵¹

Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; İngiliz ordu komutanı Amiral Layens'in emri ile beşadet vidalı üç anbarlı ve bir kapak duba vapuruna yüklenmiştir. Fransız ordu komutanı Amiral Borva tarafından üç adet vidalı kapak ile 5000 asker ve lüzumu kadar batarya 30 adet duba vapurlarınayüklenmiştir. 12 mühimmat vapuru gece saat 3.30 sıralarında Çoriçe Limanı'ndan hareketle havanın puslu olması nedeniyle bir hafta sonra Azak Denizi'ne ulaşmıştır. Derhal Azak Denizi'ne bağlı Kamış Burnuna asker çıkarılmıştır. Kamış Burnuna bir saat mesafede bulunan Akburnu'nda çok fazla Rus askeri olmasına rağmen Müttefik kuvvetler karaya çıkmayı başarmıştır. Rus kuvvetleri, Müttefik kuvvet askerini görür görmez cephanelerini ve mevcut olan topları terk ederek ve Kerç üzerine firar etmiştir.⁴⁵²Rus ordusunun Kerç'e doğru geldiğini gören ahali sakinininhepsi birden etrafta bulunan dağlara saklanmıştır.Müttefik kuvvetlerin duba vapurları, Kerç'in üst tarafında bulunan Rus ordusunun en meşhur mevkiisi olan Yenikale'ye hareket etmiştir. Yenikale civarında bulunan limana gizlenmiş olan otuz kadar Rusya tüccar gemisi Müttefik kuvvetler tarafından top atışıyla yakılmıştır. Bunun üzerineRuslarbölgede bulunan cephanelerini yakarak firar etmiştir. Müttefik kuvvet askeri, Kerç ve Yenikale'de buldukları Rus tabyalarına büyük istihkâm vermiştir. Kerç'te Rusların deniz içine yerleştirdiği elektrik telleri, Anapa'ya nakledilmek üzere gemilere konulmuştur. Kerç'te bulunan ahalinin hanesinde bulunan eşyaya dokunulmamasına dikkat edilmiştir.⁴⁵³

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin verdiği dikkat çekici habere göre; Kerç üzerine sevk edilen İngiliz askeri Kerç üzerinde keşif yaparken Ruslara ait mühimmat, top, şehrin iç kısımlarında top inşa etmek amaçlı çok büyük bir gülle dökümhanesi ve demir fabrikası bulmuştur.⁴⁵⁴Yine Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aktardığına göre; Rus askerinden korktuğu için saklanan Tatar, Yahudi ve Rum ahali sakinleri,İngiliz

⁴⁵¹Anapa Limanı: Karadeniz'in kuzeydoğu kıyısında bir kasabadır. Venedikliler zamanında Napa adını taşımıştır. Sonradan harap olması ile Osmanlılar tarafından yeniden kurulan bu kasabaya Anapa adı verilmiştir. Ancak daha sonra Rusların eline geçmiştir. Kafkas sıradağlarının batı ucu bu kasabanın üstünden başlar. Ayrıntılı bilgi için bkz; Saim Besbelli, **a.g.e**, s. 16.

⁴⁵²C.H, nr.742, Ramazan 11, Salı, 1271.

⁴⁵³C.H, nr.742, Ramazan 11, Salı, 1271.

⁴⁵⁴C.H, nr. 742, Ramazan 12, Çarşamba, İlave numara, 1271.

askerinin şehirde keşif yaptığını görür görmez hepsi ortaya çıkmıştır. Rus askerinin Kerç'ten firar ederken 100.000 çuval un, 200.000 çuval arpa ve yulaf yaktıkları ahali sakinlerinden öğrenilmiştir. Müttefik kuvvetler tarafından ahali sakinlerinin şehirdeki ikametlerine zarar getirilmeyeceği ilan edilmiştir. Fakat bundan sonraki durumlarına savaş kanunu gereğince bakılacağı beyan edilmiştir. Ayrıca Kerç şehri önemli ve deniz kenarında bulunduğundan ordulardaki hasta ve yaralıları hastaneye gönderilmesi Kerç üzerinden gerçekleşmiştir.⁴⁵⁵

4. 3. 5. Çernaya Muharebesi

Sivastapol'u ele geçirmek için yoğun çabalar veren Müttefik kuvvetleri 22 Mayıs tarihinde Kerç harekâtına başlamıştı. 25 Mayıs'ta Azak Denizi'ne giren Müttefik kuvvetler filosu, burada kaldığı süre zarfında Rusya'nın işe yarayabilecek her yeri yakıp yıktıktan sonra deniz üstünde yüzen bir tek sandal bile bırakmadan her şeyi batırmıştı. Kıyılardaki önemli yerleşimlere çıkarılan birlikler ise bu bölgedeki bütün ikmal depolarını yakmıştı. Osmanlı ordusunda bulunan bir birlik ise Yenikale ve Kerç'e bırakılarak Rus ordusunun Don Nehri'nden başlayan ana ikmal güzergâhını kontrol altına almıştı. Bundan sonra ihtiyaçlarını Perekop üzerinden karşılamaya çalışan Rusların ikmal seviyeleri iyice azalmıştır. Kerç Boğaz'ı Kırım'daki Rus ordusu için, ikmal açısından çok önemlidir. Bu yerlerin işgal edilmesi Ruslara büyük bir darbe vermiştir.⁴⁵⁶

Sivastapol önlerinde bulunan Müttefik ordusu, asıl taarruz bölgelerinden mevziler kazmak suretiyle düşmana git gide daha fazla yaklaşmıştır. Rus askerleri ile müttefik kuvvetlerin mevzileri arasındaki mesafe çok azalmıştır. Başarılı geçen Kerç hareketinin verdiği motivasyon ile 6 Haziran'da yeni bir bombardıman başlatılmıştır. 7 Haziran'da Sivastapol üzerine sevk edilen Fransız ordusu askerinin bir miktarı Rusların Bayrak ve Karantina⁴⁵⁷ tabyaları arasında uzun zamandır yapmakta olduğu "redod" denilen istihkâmı bozmak üzere harekete geçmiştir.⁴⁵⁸ Ruslar o hengâmede

⁴⁵⁵ C.H, nr. 742, Ramazan 12, Çarşamba, İlave numara, 1271.

⁴⁵⁶ Adolphus Slade, a.g.e, s. 235-236.

⁴⁵⁷ Ceride-i Havadis Gazetesi'nde Bayrak ve Karantina adıyla zikr edilen tabyalar, Mamelon ve Redan tabyalarıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz; C.H, nr. 742, Ramazan 11, Salı, 1271.

⁴⁵⁸ İçlerinde 3.000 Osmanlı askerinin de bulunduğu Fransız komutasındaki birlikler, savunmanın kilidi olan Malakof tabya önündeki Mamelon tabyayı ele geçirmiştir. İngiliz birlikleri de ilerleme kaydederek Redan tabya yakınlarına ulaşmıştır. Rus karşı ataklarına rağmen Müttefik kuvvetler için asıl hedef olan Malakof ve Redan tabyaları daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Fransızlar muharebe

Fransız ordusunun hücum ettiğini anlayamamıştır. Gece zifiri karanlıkta başlayan Fransız hücumu göğüs göğüse çarpışırçasına şiddetli geçmiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi'nin belirttiğine göre; *Fransa askeri inanılmaz şekilde hücum ederek Rus askeri içine atılıp fedakârca gayret ederek Rusya askerini hasır gibi sürmüştür. Rus askerleri firar ettikten sonra bir miktar yardım askeri daha yetişip, hücumdan el çekmemiştir.* Hemen ertesi gece Fransız Komutan General Salenzir Kumandasında bulunan tümenin bir miktarı sıçan yollarından hücum ederek Rusya'nın en önemli iki tabyasını ele geçirmiştir. Rus ordusu yeniden karşılık vermek istemişse de fazla dayanamayarak bozguna uğramıştır. Bu muharebelerde Fransa askerinden 500 asker ölmüş ve 1300 kişi yaralanmıştır. Yaralıların 1050'si darsaadete götürülmüştür. Ruslardan 5000 asker ölmüştür. Çok fazla yaralı olan Rus ordusundan 240 asker esir alınmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre; *Fransa askerinin böyle fedakârca muzafferiyet için çarpışması son derece takdire şayandır. Elmalı ve İnkerman muharebeleri sırasında mükemmel cenk edildiği bilindiğinden Başkumandan asaletli General Palise tarafından teşekkür ve memnuniyetle Haşmetli İmparator Napolyon hazretleri yâd edilerek nişanı askere takılmıştır.*⁴⁵⁹

Düşmanda görülen hafif kırılmalar üzerine Müttefik kuvvetler zaman kaybetmeden 17 Haziran'da dördüncü bombardımana başlamıştır. Gün boyu süren muharebe sonucunda Rus topçusu tamamen susturulmuştur. Şehrin ele geçirilmesi gerekli şartların oluştuğu inancıyla 18 Haziran sabahı genel hücumla kalkışmıştır. Hava henüz aydınlanmadan harekete geçen Fransızlar hiç beklemedikleri bir müdafa ile karşılaşarak bozguna uğramıştır. Bu bozgunun haberi olmayan İngilizler ise sabah gün aydınlanınca hücumla geçmiştir. Ancak yoğun top ateşine maruz kalan İngiliz birlikleri kendilerini mermi çukurlarına atarak koruyabilmiştir. Geç başlayan İngiliz hücumu, Fransızların daha fazla zayıt vermesinden başka bir şeye yaramamıştır. Bu başarısızlık Müttefik kuvvetlerin Sivastapol'u ele geçirme umutlarına büyük bir darbe vurmuştur. Bu arada muharebe stresine dayanamayan İngiliz başkomutanı Lord Raglan ölmüştür. Yerine ise General Simpson atanmıştır.⁴⁶⁰

alanında ilk kez uygulanan zig zag paralel siperler ve yer altı tünelleri ile düşmana yaklaşmayı başarmıştı Doğu Aydın, **a.g.e.**, s. 106.

⁴⁵⁹ C.H., nr. 742, Ramazan 11, Salı, 1271.

⁴⁶⁰ Doğu Aydın, **a.g.e.**, s. 107.

Ruslar 18 Haziran bombardımanına dayanmayı başarsalar da asker, teçhizat ve cephaneye açısından gittikçe zayıflamıştır. Sivastapol Garnizonu Komutanı Prens Gorçakof, çok bir zamanı kalmadığının farkına varmıştır. Mamelon tabya düştüğü zaman, çekilme ihtimallerini hesaba katarak, Sivastapol Limanı'nın güneyinden kuzeyine kadar uzanan bir köprü yaptırmaya başlamıştır. Amacı köprü bitinceye kadar savunmasına devam edebilmektir.⁴⁶¹

Çatışmalar Temmuz ayı boyunca devam ederken Çar II. Aleksandır, bir karşı taarruz yapılması için Sivastapol karargâhına baskı yapmaya başlamıştır. Yapılacak taarruzun akıllıca olmadığını düşünen Prens Gorçakof, Çar'ın ısrarlarına karşı koyamamıştır. Rus birlikleri, 16 Ağustos'ta Çernaya Nehri'ni geçerek İnkerman sirtlarında bulunan Fransız, Sardunyalı ve Osmanlı birliklerine doğru taarruza geçmiştir. Ancak son birkaç gün içerisinde yerli Tatarlardan böyle bir harekâtın istihbaratını almış olan Müttefik kuvvetler, gerekli takviye ve hazırlığı yapmıştır. Muharebe günü ilk kademedeki Fransız birlikler Rus hücumunu karşıladıktan sonra yardıma gelen Osmanlı ve Sardunya birlikleri ile denge sağlanmıştır. Sardunya ve Osmanlı topçularının yandan ateş altına aldıkları Rus birlikleri birkaç saat içinde büyük bir bozguna uğrayarak ve çok fazla ölü bırakarak geri çekilmiştir.⁴⁶²

Ceride-i Havadis Gazetesi'nde aktarıldığına göre; Ömer Paşa, 20.000 askerden oluşan bir ordu tertip etmiştir. İngiliz, Fransız ve Sardunyalı askerler ile Ömer Paşa'nın ordusu Balıklava'nın üst tepelerinde birleşmiştir. Rus ordusunun Çernaya Nehri'nin karşısında bulunan 30.000 askerli istihkâmlarını bozmak üzere harekete geçilmiştir. Fransa İngiltere ve Sardunya askerinin bir miktarı yardım için ikinci hatta bırakılarak müttefik devletler komutanları yeterli kadar top ve mühimmat ile akşam saatlerinde Çernaya suyuna geçmiştir. Nehrin üzerindeki köprüden top ve mühimmatı naklettikten sonra Osmanlı askeri sağ kola, İngiltere ve Sardunya askeri orta ve Fransa askeri sol kola tertip edilmiştir. Birkaç tabur avcı askeri ileriye sevk edilerek şafak vaktinde Rusya'nın Çorgun tepesindeki tabyasından top atışına başlanmıştır. Adı geçen avcı taburları hiç tetiğini bozmayıp tabyanın üzerinden Rusya ordusuna hücum etmiştir. 30.000 Rusya askeri birden tabyadaki dokuz parça topu ve mühimmatının çoğunu bıraktıkları gibi firar etmiştir. Ceride-i Havadis

⁴⁶¹ Adolphus Slade, **a.g.e.**, s. 235-236.

⁴⁶² Doğu Aydın, **a.g.e.**, s. 107.

Gazetesi, müttefik askerlerin Rus askerlinin firarını öğrendiklerindeki sevincini şöyle aktarmıştır:

*“Müttefik devlet orduları Rusya ordusu mevkiine gitmişlerdir. Ordugâhta Rusyalılardan bir kimsenin kalmamış olduğunu gördüklerinde “yoha” diye çağrışarak sevinç göstermişlerdir. Buldukları eşyayı aldıktan sonra Rusya’nın ileride bulunan bir tabyasını daha ele geçirmişlerdir.”*⁴⁶³

Müttefik devlet askerleri daha sonra gereği gibi birleşip istihkâmlarını yoluna koymak için uğraşmıştır. Arkadan gelen İngiltere süvari askeri tesadüfen 200 kadar Rusya askerine denk gelmiş ve hepsi esir alınmıştır.⁴⁶⁴ Ancak Rus ordusunu Fransız askerlerinin daha önce zapt etmiş olduğu bazı istihkâmları yeniden ele geçirmek için harekete geçmiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi’ne göre; bu küçük çaplı muharebede de 100 kadar Rus askeri ölmüştür. Böylece bozguna uğrayan Rus askeri firar etmek zorunda kalmıştır.Ölen Rus askerlerinin cesetlerinin kaldırılması için Rus ordusuna yedi saat müddet verilmiştir. Ancak Rus ordusunun bu konuda bir hareketi olmamıştır. Muharebe meydanında yalnız Fransa askerinin buldukları hat üzerinde yapılan çatışmada 1.500 Rus askerinin cesedi bulunmuştur.⁴⁶⁵

Rus ordusunun, Müttefik kuvvetler ordusuna kaşı yapmış olduğu karşı taarruz harekâtının da başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Ruslar Çernaya’nın doğu kıyılarına çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece Prens Gorçakof’un karşı taarruza çıkılmaması gerektiği konusundaki görüşleri de haklı çıkmış ve Rus ordusunun ne kadar güç kaybettiği Çernaya Muharebesi ile yeniden anlaşılmıştır.

4. 3. 6 Sivastapol’a Son Hücum ve Sivastapol’un Zapt Edilmesi

Çernaya Muharebesi’nden sonra Fransız Başkomutanı Pelissier, Ruslara toplanmaları için fırsat tanımadan 17 Ağustos’ta on günlük bir bombardımana başlamıştır. Rus mevzilerine doğru siperlerin genişlemesine devam edilmiştir. Rus askeri ile Müttefik kuvvet arasındaki mesafe Malakhov tabya önünde 25 metreye kadar düşmüştür. Ruslar ise savunmalarını güçlendirme gayretine de düşmüştür. Ruslar Malakhov ve diğer tabyaların altlarını tüneller kazmaya başlamıştır. Herhangi bir Müttefik kuvvet

⁴⁶³C.H, nr. 742, Ramazan 12, Çarşamba, İlave numara, 1271.

⁴⁶⁴C.H, nr. 742, Ramazan 12, Çarşamba, İlave numara, 1271.

⁴⁶⁵C.H, nr. 742, Ramazan 12, Çarşamba, ilave numara, 1271. Çernaya Muharebesi’nde verilen ölü sayısı ile ilgili farklı görüşler için bkz; Tefik Gürel, a.g.e, s. 101.

hücumunda, önceden yerleştirilmiş mayınlar ve patlayıcılar tabyalar, Müttefik kuvvet askerleriyle birlikte havaya uçurulacaktır. Bununla yetinmeyen Ruslar, 27 Ağustos tarihinde Sivastapol şehrinin kuzeyine kadar uzanan köprünün inşasını tamamlamıştır. Ruslar bu köprü vasıtasıyla değerli eşyalarını şehrin kuzeyine taşımaya başlamıştır.⁴⁶⁶

Sivastapol kuşatması son olaylar ışığında artık sonlara yaklaşmıştır. Hatta Müttefik orduların kamplarında kış gelmeden eve dönmenin hesapları başlamıştır. Müttefik kuvvetler 5 Eylül'de Sivastapol'u yeniden ateş altına almıştır. Üç gün süren bombardıman boyunca her an bir hücum bekleyen Ruslar, topçu ateşleri esnasında sığınaklarında beklerken ateş kesildiğinde muhtemel düşman hücumunu karşılamak için siperlerine hareket etmiştir. Ancak Müttefik kuvvetler tarafından üç gün boyunca hiçbir hücum gerçekleşmemiştir. Bombardımanın üçüncü gününde öğleden sonra Müttefik kuvvetlerin ateşleri yine kesilmiş ancak bu defa Rus askerleri, herhangi bir hücumun gerçekleşmeyeceğini düşünerek sığınaklarından çıkmamıştır. Çünkü gün ortasında bir hücum gelmesi beklenmemiştir. Bundan önceki bütün hücumlar sabah ya da akşam alacakaranlık zamanında ya da gece yapılmıştır. Ancak Rus askerleri bu düşünce ile ölümcül bir hata yaparak Müttefik kuvvetlerin tuzağına düşmüştür. Fransız Başkomutanı Pelissier hücum saatini çok akıllıca belirlemiştir. Zaten çok yakın mesafelerdeki Müttefik kuvvet askerleri, yerlerinden fırlayarak hücumu geçmiştir. Böylece birkaç saniye içinde Rus siperlerine ulaşılmıştır. Ruslar geçte olsa siperlerine koşarak Müttefik kuvvet askerlerine karşılık vermiştir. Ancak neredeyse bütün tabyalar Müttefik kuvvet askerleriyle dolmuştur. Ruslar yine de büyük bir gayretle direnerek Malakhov tabyası dışında Müttefik kuvvet askerlerini püskürtmeyi başarmıştır. Bu durum Müttefik kuvvetlerin morallerinde düşüşe neden olmuştur.⁴⁶⁷

Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre bu muharebenin seyri şöyledir; Sabah saat 7.30 sıralarında, Sivastapol'un muhasarası üzerinde bulunan İngiltere ve Fransa tabyaları, Rus istihkâmlarına ateş etmeye başlamıştır. Rus ordusu bu ateşe yarım saat sonra müdafaaya başlamıştır. Müttefik ordusu tarafından Rus ordusuna akşam saatlerine kadar gülle taneleri yağdırılmıştır. Geceleyin ateş şiddetlenmiş ve bir süre sonra yeniden gülle atılmaya başlanmıştır. Ertesi gün sabahleyin Sivastapol'un sağ

⁴⁶⁶ Tefik Gürel, **a.g.e.**, s. 102.

⁴⁶⁷ Alan Palmer, **a.g.e.**, s. 288-290.

tarafında bulunan Malakof Kalesi'nde akşama değin şiddetli şekilde harp olmuştur. Fransa orduları başkumandanı asaletli General Pelissier tarafından iki tümen Fransa askeri ile İngiltere askerinden iki tümenin hazır olmaları tembih edilmiştir. General Pelissier ve İngiltere başkumandanı kendi tabyalarına giderek, askeri kumanda etmeye başlamıştır. Saat 11.00'de zikr olunan tümenler üçe bölünüp Fransızların bir miktarı sağ ve İngilizlerin bir miktarı sol tarafa sevk edilerek bir miktarı yardımcı asker olmak üzere Ridan'ın önünde bulunan tabya ve avcı deliklerine hücum edilmiştir. Rus askeri bu duruma 27 tabur askerle karşılık vermiştir. Muharebe şiddetli bir şekilde devam ederken hücum edilen tabyalar, sıçan yolları ve avcı delikleri 20 dakika zarfında zapt edilmiştir. Rusyalılar tekrar Yeşil tabya üzerine hücum ederek Fransa askerinden kurtarmışlar ise de Fransa'nın yardımcı askerleri yetiştir. Bir müddet muharebe devam ettikten sonra Rus askerleri firara yüz tutmuştur. Fransa askerleri, Rus ordusunu arkalarından kovalayarak Malakof Kalesi hendeğine kadar sürmüştür. Böylece Rus ordusundan 14 zabıta ve 550 nefer esir alınmıştır. İngiliz askerler sol kolda Ridan Tabyasına dâhil olup mevcut olan topların hepsini çivilemiştir. Sonunda gerek Yeşil Tepe Tabyası ve gerek Taş Ocağı Tabyaları ve Ridan'ın önündeki tabyalar tamamiyle zapt edilerek içlerinde bulunan 62 top ve diğer mühimmatın işe yarayanları alınmıştır. Ertesi gün sabaha karşı Ömer Paşa, Çernaya Nehri'nin kenarında zapt edilen tabyaların etrafında yardım ordusu tertip etmiştir. Zapt edilmiş olan Rus tabyalarının askere yeni mevki olması kendisi tarafından karar verilmiştir. Bu muharebede Fransa devleti askerinden 2500 ve İngiltere devleti askerinden 1000 kadar ölü ve yaralı vardır. Rus ordusunda 6000'den fazla ölü muharebe meydanında görülmüştür. Meydanda kalmış olan ölülerin kaldırılması için dört saat müddet verilmiş ve hepsi Ruslar tarafından kaldırılmıştır. Ancak ertesi gün Ruslar yine birkaç defa hareket göstermiş ise de savaşmaya güçleri kalmadığından geri dönülmüştür. Yeşil Tepe Muharebesinin başlamasından beri Rusyalılar şehirde kalmış olan mühimmatlarını karşı yakaya geçirmiştir. Böylece Yeşil Tepe'nin sağ tarafında bulunan tabyalar da terk edilmiştir.⁴⁶⁸

Gazete, haberinde ilk üç gün yapılan bombardımanı anlatmış olmasına rağmen ilerleyen günlerde çıkan sayılarında üç günlük bombardıman hakkında daha detaylı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiye göre; Fransa askeri Malakof Kalesini ele geçirdikten

⁴⁶⁸C.H, nr. 742, Ramazan 11, Cumartesi, 1271.

sonra kalenin dört köşesine Fransız bayrağı dikmiştir. Gazeteye göre; Rus ordusu bu muharebede Pastonsantral diye tabir edilen Orta Tabyası ve Bayrak Tabyası civarına lağımlar inşa etmiştir. Bu lağımların içinde oraya yaklaşan müttefik askerlerini uçurmaya yetecek kadar barut bulunmaktadır. Bu nedenle Orta ve Bayrak tabyalarının zaptı bir gün ertelenmiştir. Söz konusu tabyaların zaptı ancak ertesi gün gerçekleşmiştir. Müttefik ordular tarafından Malakof ve Ridan Kaleleri üzerine çok fazla gülle atılmasına rağmen kaleye zarar verilmemiştir. Fakat Malakof Kalesi içinde bulunan 60 nefer Rus askeri yapmış oldukları lağıma ateş vermiştir. Bu nedenle biraz tahrip olmuştur. Müttefik ordular tarafından Ceride-i Havadis Gazetesi'nde "Havaryon" adıyla anılan bir üç anbarlı ve iki savaş gemisi ateşe verilmiştir. Müttefik ordular tarafından şehrin içlerine girilerek şehir bir köşeden bir köşeye kadar muhasara edilmiştir. Ruslar kendi mağlubiyet ve hezimetlerini görüp köprü tarafından kayık ve vapurlar ile karşı yakaya firar etmiştir. Müttefik askerler, orada kalan Rus gemilerinin diplerine delik açarak büyük küçük 27 Rus gemisini yakmıştır. Rus ordusuna ait 6 vapur Konstantin Kalesi civarında bulunan körfezden sökülüp firar etmek için yol aramaya başlamıştır. Ancak müttefik ordular tarafından bu vapurlar abluka altına alınmıştır. Söz edilen yerde Sivastapol'un güneyinde bulunan Pavlovnikola, Sivastapol, Aleksandır ve Karantina adlı kaleler altında bulunan lağımlara Rus askeritarafından ateş verilmiştir. Bunun amacı Sivastapol'da Müttefik askerine yaracak bir şey bırakmamaktır. Böylece 470 adet top havaya uçurulmuştur. Fransa ve İngiltere askeri Rus askerinin firarından sonra şehirde serbest gezinmeye başlamıştır. Bu esnada Rusyalılar karşı taraftan bir gülle atıp, Kostantin Kalesi'ne fetih bayrağı dikmiştir. Fransa devlet donanması başkumandanı asaletli Amiral Barova tarafından karşıya sandal gönderilip gerekli ifade alınmıştır. Bu muharebede 4000 Fransa ve 2000 İngiltere askeri ölmüş ve yaralanmıştır.⁴⁶⁹ Bu muharebeden sonra Sivastapol'un güney kesimlerinin zaptı sağlanmıştır. Ancak Müttefik kuvvetlerin tüm çabalarına rağmen Sivastapol'un karşı yakasının tam anlamıyla zaptı sağlanamamıştır.

9 Eylül sabahı moral bozukluğu ile uyanan Müttefik kuvvet askerleri gözlerine inanamamıştır. Çünkü bir seneden beri almak için muharebe ettikleri Sivastapol'u bomboş görmüşlerdir. Rus komutan, Malakhov'u kaybettiğinde zamanın gelmiş

⁴⁶⁹C.H,nr. 755, Zilhicce 28, Pazartesi, İlave Numara, 1271.

olduğunu anlamış ve biraz daha savaşa devam ederse tüm garnizonu esir vereceğinden korkarak geri çekilmiştir.⁴⁷⁰ Geri çekilen Rus askerleri arkasında çok fazla eşya ve ölü bırakmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi Sivastapol'un Ruslar tarafından terk edilmesinden sonra şu haberi yayınlamıştır:

“Sivastapol’un güneyinin fethinden ve Rusların karşı yakaya firarından sonra müttefik devletler tarafından Ruslara ölü ve yaralıları toplamaları için 48 saat müddet verilmiştir. Gorçikof’a bir mektup gönderilerek 48 saat içinde doğu tarafının da terk edilmesi teklif edilmiş ise de Gorçikof tarafından bu teklifin asla kabul edilmeyeceği anlaşılmıştır. Pazartesi günü Rusyalı tarafından hiç top atılmamıştır. Salı günü Müttefik kuvvetler tabyalardan top yağdırmaya başladığı gibi Ruslar kalan altı parça mühimmatını da yakmıştır. Çarşamba günü Ruslar doğu tarafta bulunan yerleri yakarak firar etmiştir. Müttefik devlet askerleri karşı yakaya geçerek orayı zabt etmiştir. Konstantin ve Karantina kaleleri civarında bulunan 15.000’den oluşan hasta ve yaralı esir edilerek insaniyet namına yaralıların tedavi olması için bir miktar doktor tayin edilmiştir. Sivastapol’da ele geçirilen eşya ve mühimmatın sayılması için memurlar tayin edilmiştir. Sivastapol tersanesinde bulunan alet, edevat ve eşyalar birkaç 100.000 liralık değerdedir. Bu yüzden farkı farklı ayrılacaktır. Sivastapol’un fethinde Rusyalının gemilerden başka meydana çıkan zararı 10 kere 100.000 liralıktır. Ölü ve yaralılarının 20.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktardan daha fazla esir alınmıştır. İngiltere askerinden 1600 ve Fransa askerinden bunun birkaç misli ölü vardır. Bu muharebede düşmanın gerek askeriyesi ve gerek deniz askeri büyük gayret gösterdiği halde müttefik devletlerin askerinin gayretiyle baş edemeyerek bozguna uğramıştır. Muharebenin bundan sonraki gidişatı hakkında gelen haberlerle yeniden bilgi verilecektir. Şimdiye kadar harpte zabıta askeriyesinden beş önemli kumandan vefat etmiş, 12 kişi yaralanmıştır. Sivastapol muharebesi esnasında Rusya askeri kuvveti tam anlamıyla hazır bulunmuş, Çernaya Ovası’nda da silâh altında bulunmuşlarsa da hücumla cesaret edemediklerinden şükürler olsun ki mağlup olmuşlardır.”⁴⁷¹

Sivastapol zapt edildikten sonra Müttefik kuvvet askerleri şehirde keşif amaçlı yürüyüşler yapmıştır. Bu yürüyüşleri sırasında rastladıkları Çerkezlerden Rusların

⁴⁷⁰ Doğu Aydın, a.g.e, s.108.

⁴⁷¹ C.H, nr. 756, Muharrem 3, Pazartesi, 1272.

Sivastapol'dan çekilmeleri esnasında yaşananşeyleri öğrenmişlerdir. Ceride-i Havadis Gazetesi'ne göre Çerkez ahaldiden öğrenilen bilgiler şöyledir; Bir Çerkez Müttefik kuvvetler donanmasına gelerek Rusların onları dört günden beri Anapa'ya terk etmiş olduğunu söylemiştir. Çerkezlere bunları yapan Rus askerlerin çavuş rütbesinde olması muhtemel olduğundan İngiltere ve Fransa devletleri Amiralleri, Çerkezleri gemiye alıp Anapa'ya gitmiştir. Çerkezlerin anlattığına göre Ruslar firar ederken Çerkez evlerini yağma etmiş ve kendi cephanelerini de ateşe vermiştir. Ahali sakinlerinin bazı eşyalarına el koyan 14 tabur Rus askeri Çerkezlerin onlara hücumda bulunması nedeniyle harp usulü gereği gibi bahanelerle Çerkezleri toplamıştır. Ruslar Sivastapol'un müttefik kuvvetler tarafından zapt edileceğini anlayınca tamamen firar kalkışmıştır. Ancak firar eden askerler firardan önce Kerç şehrini yakmıştır.⁴⁷² Ruslar Sivastapol'dan çekilirken Anapa'da bulunan Çerkez halkını, Müttefik kuvvetlere yardım ettiği düşüncesiyle cezalandırmıştır. Çerkezlerin anlattığına göre Ruslar geri çekilmeleri esnasında Kerç şehrini de ateşe vermiştir.

Ceride-i Havadis Gazetesi, Sivastapol'un zaptından sonra şu haberi vermiştir:“*Sivastapol beldesinin zaptından sonra tahrip edilmesine karar verilmiştir. Kale top lağımlarıyla havaya uçurulmuştur. Sadece 200 toplu ve üç katlı Nikola kalesi kalmıştır. Kalenin tahribinde 117 adet lağım ve 2522 barut harcanmıştır. Kalenin taşları yıkıldığında şehirde ancak bir kışla kalmıştır.*”⁴⁷³ Gazetenin de verdiği bilgilere dayanarak müttefik ordular, Sivastapol'da Rus ordusunun savaşmak için yaptığı tüm inşaları yok etmiştir.

Fransız Başkomutanı Pelissier, Sivastapol'un düşmesinden sonra savaşın devam etmesi ihtimaline karşı 120.000 kişilik bir ordu tertip etmeye karar vermiştir. Bu ordu ile Sivastapol'un her yerini Rus askerlerinden arındırmak istemiştir. Ancak bu planını gerçekleştirmesine vakit kalmadan Paris Barış Konferansı'nda yapılan müzakereler sonucunda savaşa nokta konulmuştur.

⁴⁷²C.H, nr. 744, Ramazan 26, Pazartesi, 1271.

⁴⁷³C.H nr.776, Cumadelahîre 5, Salı 1272

4. 4. SAVAŞIN SONA ERMESİ VE PARİS BARIŞ ANLAŞMASI

4. 4. 1. Savaşı Sona Erdirme Teşebbüsleri

Sivastapol'un düşüşü, savaşı taraflar için farklı hesapların başlangıcı olmuştur. Savaş devam ederken 15 Mart-4 Haziran tarihleri arasında İkinci Viyana Kongresi toplanmıştır. Ancak bu kongrede Karadeniz'in tarafsızlığı ve donanmaların sınırlandırılarak Karadeniz'deki Rus gücünün yok edilmesine dair maddeler üzerinde anlaşmazlıklar olmuştur. Bu nedenle kongrede bir netice alınamamıştır. Bu sırada müttefik kuvvetlerin Sivastapol üzerine yaptıkları kuşatma ve saldırı harekâtına hız verilmiştir. Sonuçta, Müttefik kuvvetlerin Kırım'a çıkmalarından sonra yaklaşık bir yıl süren Sivastapol muhasarası başarılı olmuş ve Ruslar Eylül 1855'de şehri terk etmiştir.⁴⁷⁴

Bunun üzerine harekete geçen Avusturya, Fransa ve İngiltere elçileriyle bir araya gelmiştir. Avusturya, hazırlanacak bir ültimatın Rus Çar'a teklif edilmesini ve barışa mecbur edilmesi fikrini ileri sürmüştür. Bunun üzerine harekete geçen Avusturya devlet adamı Kont Buol ve Fransız elçi Bourqueney, Viyana'da hazırlanmış olan taslağın hayata geçirilmesini istemiştir.⁴⁷⁵ 14 Kasım 1855'de bu karar İngiltere, Fransa ve Avusturya hükümetlerince onaylandıktan sonra Rus Çar'a teklif edilmesine karar verilmiştir. Buol ve Bourqueney'in hazırladığı barış taslağı, Karadeniz'in tarafsız hale getirilmesini, Rus-Osmanlı barış anlaşması imzalanmasını, Karadeniz donanmalarının sınırlandırılmasını, Tuna prensliklerinin durumunun yeniden gözden geçirilmesini içermektedir. Kısacası daha önce Viyana Kongresi'nde alınan kararların ilk dört maddesinin kabul ettirilmesine dayanmaktadır.⁴⁷⁶

Barış taslağını içeren ültimatın 16 Aralık 1855'de Rus Çar'a teklif edilmek üzere Avusturya'nın St. Petersburg elçisi Kont Esterhazy'e verilerek gönderilmiştir. Buna göre Eflak ve Boğdan büyük devletlerin koruması altına alınacak, büyük devletlerin onayı olmadan Osmanlı Devleti asker sokamayacaktır. Tuna'dan büyük devlet gemilerin geçişi serbest olacaktır. Ayrıca Karadeniz, tüm devlet savaş gemilerine kapatılarak tarafsız hale getirilecektir. Bundan başka Osmanlı padişahının egemenlik haklarına dokunulmaksızın Hıristiyan tebaanın haklarının korunmasına karar

⁴⁷⁴ Emin Ali Çavlı, **a.g.e.**, s. 17.

⁴⁷⁵ Erdoğan Keleş, **a.g.e.**, s. 357.

⁴⁷⁶ Alan Palmer, **a.g.e.**, s. 336.

verilmiştir. Bu dört maddenin dışında Avusturya, Avrupa'nın çıkarları çerçevesinde başka maddelerde ileri sürebileceğine dair maddeler eklemiştir.⁴⁷⁷

Rus Çar Aleksandır, 1 Ocak 1856'da Avusturya Ültimatomunu görüşmek üzere Nesselrode, Kiselev, Vorontsov, Orlov ve Bludov'dan oluşan bir konsey toplamıştır.⁴⁷⁸ Bludov hariç konseye katılanların hepsi savaşı devam ettirmenin manasız olduğunu ileri sürerek barış yapılmasını istemiştir. Ancak beş maddenin değil, dört maddenin barışın esası olması istenmiştir.⁴⁷⁹ Rusya, 5 Ocak 1856'da verdiği cevapta ültimatomdaki ilk dört maddenin kabul edildiğini ancak beşinci maddenin reddedildiğini açıklamıştır. Ancak Avusturya beşinci maddenin kabul edilmesinin savaş gerekçesi olduğunu ileri sürerek Rus Çar'a bu maddeyi de kabul ettirmiştir.⁴⁸⁰ Bu konuda Ceride-i Havadis Gazetesi'nde şu haber yayımlanmıştır: *"Müttefik devletler ile Rusya devleti arasında mütareke durumuna dair oluşturulan mecliste alınan kararların tamamıyla kabul olunacağı anlaşıldıktan sonra bir müddet münasebet içinde bulunacaktır. Muharebenin bitirilmesi ve ablukanın kaldırılmasına karar verilmiştir. Ancak mütarekenin seyrine zarar vermemek adına birbirine karışmış yollar nedeniyle iki taraf tüccarlarının birbirlerine gidip gelmesinin önüne geçilmesi gerektiğine karar verilmiştir."*⁴⁸¹ Gazetede verilen haberde Osmanlı ve Rus tüccarlarının iletişim halinde bulunmasının yapılacak anlaşmaya zarar vermesi gerekçesiyle görüşmeleri yasaklanmıştır. Böylece İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve Osmanlı Devleti üyeleri Viyana'da toplanmıştır. Böylece barış anlaşmasının taslağını çizen ve viyana Konferansları'nın son aşamasını oluşturan toplantıların müzakereleri 1 Şubat 1856'da başlamıştır. Toplantıya katılan üyeler dört madde üzerinde anlaşmaya varmıştır. Barış anlaşmasının akdi için üç hafta sonra Paris'te bir konferans toplanmasına karar verilmiştir.⁴⁸²

1 Şubat 1856 tarihli Viyana Protokolü gereği en geç 20-21 Şubat tarihleri arasında toplanması gereken Paris Konferansı ancak 25 Şubat'ta

⁴⁷⁷ Enver Ziya Karal, **a.g.e**, s. 241.

⁴⁷⁸ **C.H**, nr, 776, Cumâdelâhîre 5, Salı, 1272

⁴⁷⁹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e**, s.380-382.

⁴⁸⁰ **C.H**,nr.773, Cumâdel'ûla 13, Pazartesi, 1272.

⁴⁸¹ **C.H**, nr. 789, Recep 20, Salı, 1272.

⁴⁸² **C.H**, nr,777,Cumâdel'âhire 13, Çarşamba, 1272

toplatabilmiştir.⁴⁸³ Prusya'nın Paris Konferansı'na baştan beri katılma isteği İngiltere ve Fransa tarafından kabul edilmemiştir. Ancak daha sona 13 Temmuz 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne imza atmış bir devlet sıfatıyla konferansa katılmasına karar verilmiştir. Bu nedenle konferans İngiltere, Fransa, Avusturya, Osmanlı Devleti, Sardunya, Prusya ve Rusya devletlerinin katımlıyla gerçekleşecektir.⁴⁸⁴

Toplantı Paris'te olduğu için teamüllere göre başkanlığa Fransa Dışişleri Bakanı Kont Alexandre Walewski seçilmiştir. Fransa'nın diğer üyesi ise Viyana Büyükelçisi Baron François Adolphe'dir. Osmanlı Devleti'nin elçisi ise Sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa ve ikinci elçi ise Paris Büyükelçisi Mehmet Cemil Bey olmuştur.⁴⁸⁵ Bu şekilde Paris Barış Konferansı başlamıştır.⁴⁸⁶ Ceride-i Havadis Gazetesi'nde bu konuyla ilgili şu habere yer verilmiştir:

“Muharebenin gidişatı hususuna Paris'te bir meclis kurulmuştur. Fransa resmi gazetesinde yazdığına göre; imparatorun iradesinde kurulan meclise muharebede yer alan kumandan ve askerlerde katılmıştır. Mecliste, Fransa devleti Amiralı, Kırım, Karadeniz ve Baltık tarafından bulunan askerden on kişi, İngiltere devletinden beş nefer ve Sardunya devletinden bir kişi bulunmuştur. Müzakere meclisi harbe dair politika için kurulmamıştır. Ancak alınan kararların müttefik devletler vekilleri ile askerlere ulaştırılması amaçlanmıştır. Muharebede harap olan mühimmat ve eşyanın ordu kumandanları himayesinde korunması ve her zaman tedbirli davranılması hususunda karar alınmıştır.”⁴⁸⁷

Ceride-i Havadis Gazetesi'nde verilen bilgilere ışığında, Paris Barış Konferansı'nda önemli devlet adamları dışında anlaşmanın neticesinin askerlere bildirilmesi amacıyla Müttefik askerlerin de katılımı olmuştur. Böylece konferans başlamıştır.

Konferans başladığında 1 Şubat 1856 tarihli Viyana Protokolü'nde ileri sürülen ilk dört madde, barış anlaşmasının ana prensibi olarak kabul edilmiştir. Bu dört madde şu şekildedir;

⁴⁸³ C.H, nr. 789, Recep 20, Salı, 1272

⁴⁸⁴ Enver Ziya Karal, a.g.e, s. 287.

⁴⁸⁵ C.H, nr. 777, Cumâdel'âhire 13, Çarşamba, 1272.

⁴⁸⁶ Erdoğan Keleş, a.g.e, s. 363.

⁴⁸⁷ C.H, nr. 774, Cumâdel'ûla 20, Pazartesi, 1272.

1. Eflak, Boğdan ve Sırbistan, Avrupa devletlerinin kefalet ve teminatı altına alınacak,
2. Tuna Nehri'nde büyük devlet gemilerinin serbest geçişi sağlanarak nehir Rus hâkimiyetinden çıkarılacak ve uluslar arası bir su konumuna getirecek,
3. Karadeniz tarafsız bir deniz olacak ve bütün devletlerin Karadeniz'de savaş gemisi bulundurması yasaklanacak,
4. Osmanlı padişahı Hıristiyanları Müslümanlar ile eşit kabul ettiğine dair teminat verecek ve böylece Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü korunacaktır.

Paris Barış Konferansı 25 Şubat 1856'da başlamış ve 31 Mart'a kadar bitirilmesi planlanmıştır. Konferans başladıktan sonra en çok üzerinde durulan madde şüphesiz ki dördüncü madde olmuştur. Konferansa katılan bazı üyeler daha önce ilan edilen Islahat Fermanı'nın bu anlaşmada bir senet hükmünde olmasını teklif etmiştir.⁴⁸⁸ Bunun üzerine Mehmet Emin Ali Paşa durumu İstanbul'a bildirmiştir. Buna dair İstanbul'a gelen telgraf üzerine Meclis-i Mahsusa toplanmıştır. Meclis-i Mahsusa'da alınan karar şu şekildedir; Osmanlı Devleti'nin amacı dördüncü maddenin hiçbir şekilde konferans görüşmelerinde müzakere edilmemesidir. Rusya'nın istediğini elde etmesini sağlayacak şartlar kesinlikle kabul edilmeyecektir. Osmanlı Devleti'nin tek isteği Rusya'nın Hıristiyan tebaası hakkında ki iddialarına dayanak teşkil eden 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'nın hükümlerinin değiştirilmesidir.⁴⁸⁹ Bu nedenle

⁴⁸⁸ Islahat Fermanı 28 Şubat 1856'da ilan edilmiştir. Ferman, Kırım Savaşı'nın son yıllarında hazırlanarak Paris Barış Anlaşması'nın imzalanmasından altı hafta önce Osmanlı Devleti'nde bütün bakanlar, yüksek memurlar, Şeyhülislam, patrikler, hamam başı ve cemaatlerin ileri gelenleri önünde okunarak ilan edildikten sonra, Paris Barış Anlaşması'nın içeriğini hazırlayan Avrupalı devletlere bildirilmiştir. Islahat Fermanı, Osmanlı Devleti'nde yapılması kararlaştırılan yeni bir düzenin prensiplerini içine almaktadır. Islahat Fermanı, bir bakıma Tanzimat Fermanı'nın kabul ettiği prensiplerin yenilenmesi ve yeni prensiplerin eklenmesi ile yirmi maddeden oluşmuştur. Tanzimat Fermanı'nda olduğu gibi Islahat Fermanı'nda da temel düşünce, tebaayı ırk ve din farkı gözetmeksizin kaynaştırmak ve devletin geleceğini düşünen bir Osmanlı toplumu yaratmaktır. Islahat Fermanı'nda bu amaca ulaşmak için İslam ahalisi ile Hıristiyanları ayıran hususların ortadan kaldırılması göz önünde tutulmuştur. İslam ahalisi ile Hıristiyan tebaa arasında mevcut farklar din, vergi, askerlik, devlet memurluklarına geçme ve milli eğitim alanında göze çarpmaktadır. Bu nedenle Islahat Fermanı ile Hıristiyan tebaaya devlet memurluklarına geçme hakkı, Osmanlı milli eğitiminden yararlanabilme hakkı verildiği gibi askerlikle ilgili problemlerin çözüme kavuşması için "Bedel-i Nakdi" adı verilen bir vergi ödemeleri ile sorun çözülmüştür. Bunun dışında Islahat Fermanı ile İslam ahalisin, Hıristiyan tebaaya "Kâfir" sıfatını kullanması yasaklanarak, bir suç olarak kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s. 248.252.

⁴⁸⁹ Küçük Kaynarca Anlaşması, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nı sonra erdiren ve Osmanlı Devleti'nde önemli toprak kayıplarına yol açan bir anlaşmadır. Güney Dobruca'daki Küçük Kaynarca kasabasında imzalandığından bu adı almıştır. Osmanlı Devleti, bu antlaşmayla ilk defa Müslüman ve Türk olan bölgeleri yitirmiş, Kırım Hanlığı ile ona bağlı Kuban ve Bucak Tatarlarının müstakilliğini tanımak durumunda kalmıştır. Bu durum, özellikle İstanbul'da

Osmanlı Devleti, Küçük Kaynarca Anlaşması'nın hükümlerini değiştirecek bir maddenin Paris Barış Konferansı'na konulmasını istemiştir. Eğer bu madde anlaşmada yer almayacaksa Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılacak özel bir anlaşma ile eski anlaşmaların hükümleri yok sayılacaktır. Böylece anlaşmaya katılan Rusya dışındakibütün üyeler dördüncü maddenin anlaşmada yer almamasını kabul etmiştir. Hatta Osmanlı Devleti'nin bu maddeye uygun olarak ilan ettiği Islahat Fermanı'ndan son derece memnun olduklarını ifade ederek, anlaşma metninde Osmanlı Devleti'nin istiklal ve şanına dokunacak ya da ileride herhangi bir hak iddiasında bulunulmasına yol açacak ifadelerin yer almayacağı vaat edilmiştir.⁴⁹⁰

Konferansın son günlerine gelindiği vakitlerde artık müzakere edilen konularda anlaşma sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri dairesine kabul edildiği, eski anlaşmaların delil gösterilerek Hıristiyan mezheplerini himaye iddiasına kadar varan taleplere son verecek şekilde bu anlaşmaların feshedilerek, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine hiçbir devletin müdahale edemeyeceği hakkındaki maddeler anlaşma metninde yer alacaktır. Buna dair gönderilen müsveddelerin incelenmesi 27 Mart 1856 tarihinde Osmanlı Devleti'nde düzenlenen Meclis-i Mahsusa'da görüşülmüş ve belirtilen maddelerin kabul edilmesine karar verilmiştir.⁴⁹¹

Paris Barış Anlaşması, 30 Mart 1856 tarihinde 34 madde ile bir ek ve geçidi maddeden; Boğazlara, Karadeniz'de bulundurulacak savaş gemilerine ve Aland adalarına olmak üzere ayrı ayrı üç uzlaşmadan ve bir de savaş sırasında tarafsızların haklarına dair beyannameden ibaret olarak imzalanmıştır. Anlaşma metninin imzalanmasından sonra dört hafta içinde tasdik edilerek karşılıklı değiştirilmesine karar verilmiştir. Paris Barış Anlaşması'nın tam içeriği kısaca şöyledir;

teпкиyle karşılanmış ve sonraki yıllarda Osmanlı Devleti'nin üzerinde Kırım'a müdahale etmesi yönünde baskı yaratmıştır. Rusların Eflak ve Boğdanüzerinde elde ettiği söz hakkı, istedikleri yerlerde konsolosluk açabilmeleri ve Ortodoksların hamisi sıfatını takınmaları gibi maddeler sebebiyle Osmanlı Devleti, Rusya'nın iç ve dış müdahalelerine açık hale gelmiş ve bu hal, gelecek savaşların zeminini hazırlamıştır. Küçük Kaynarca Anlaşması'nın ayrıntıları için bkz; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar**, TTK, Ankara 2011, s. 422-426. C.IV. 1.Bölüm, Feridun Emecen, "*Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya*", **Osmanlı Devleti Tarihi**, Feza Gazetecilik, C.1, İstanbul 1999, s.97.

⁴⁹⁰ Erdoğan KELEŞ, a.g.e, s. 364.

⁴⁹¹ Tefik Gürel, a.g.e, s. 123.

Savaş esnasında her iki taraf orduların işgal ettikleri topraklar tahliye edilecektir, Rusya, Kars şehri ve kalesi ile diğer Osmanlı topraklarını, müttefikler de Sivastapol, Balıklava, Kamış, Gözleve, Kerç, Kılburun ve Yenikale şehir ve limanlarını iade edecektir.

Her iki tarafta, savaş esnasında başla devlet adına hareket etmiş olan tebaası hakkında genel af ilan edecek, haklarında herhangi bir cezai işlem uygulanmayacaktır.

Savaşta alınan esirler derhal teslim edilecektir.

Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya, Rusya ve Sardunya devletleri, Osmanlı Devleti Avrupa hukuku umumiyesi tarafından hissedar olduğundan toprak bütünlüğüne ve istiklaline riayet edilecektir.

Osmanlı Devleti ile anlaşmaya imza koyacak devletlerden herhangi biri arasında çıkacak anlaşmazlıkta askeri tedbirlere başvurulmadan önce taraflar anlaşmayı imzalayan devletlere müracaat edecektir.

Osmanlı Padişahının, kendi tebaası arasında ırk ve din ayrımı yapmaksızın cümlesi hakkında ıslahatlar yapacağı gibi, Hristiyan ahalisi hakkında iyi niyetlerini temin edecek bir ferman ilan edilecek ve bunu anlaşmayı imzalayan devletlere tebliğ edecektir. Ancak bu tebliğ, hiçbir devlete Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma hakkı vermeyecektir.

Akdeniz ve Karadeniz boğazları bütün yabancı devletlerin harp gemilerine eski anlaşmalar gereğince tamamen kapalı kalacaktır.

Karadeniz tarafsız olarak tüm devletlerin ticaret gemilerine açıktır. Ancak, Karadeniz'in tüm sahilleri ve limanları Osmanlı ve Rusya Devleti'nin olduğu gibi diğer bütün devletlerinde harp gemilerine kapalıdır.

Karadeniz'de yapılacak ticari faaliyetlerde tüccarlar sıhhiye, gümrük ve polis nizamının dışında başka şeylere tabi olmayacaktır. Ticaretle meşgul olan bütün milletlere mensup olan tüccarların haklarını korumak amacıyla Osmanlı-Rusya Devletleri sahillerinde ve limanlarında konsolosluklar kurulmasını kabul edecektir.

Karadeniz'in tarafsızlığı kabul edildiğinden Rusya ve Osmanlı Devleti, Karadeniz sahillerinde hiçbir harp tersanesi yapamayacağı gibi mevcut olanlarda yıkılacaktır.

Rusya ve Osmanlı Devleti sahillerinin güvenliğini temin etmek üzere kuvvetini ve sayısını kendi aralarında tespit ettikleri miktarda hafif gemi bulundurabilecektir.

Tuna Nehri'nin ortak kullanımı için kıyası olan devletler tarafından daimi bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon Tuna Nehri'ndeki seyahat serbestliğini düzenleyecektir. Anlaşmayı imzalayan devletlerden her biri icraatın kontrolü için de Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerlerde ikişer adet ufak gemi bulundurabilecektir.

Baserabya hududu tekrar düzenlenecek ve burada Rusya'nın terk edeceği arazi Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Boğdan Eyaleti'ne ilave edilecektir.

Eflak ve Boğdan Beylikleri, Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak ve anlaşmaya imza koyan devletlerin kefaleti altında sahip oldukları imtiyazlardan istifade etmeye devam edecekler, diğer devletler hiçbir surette bu beylikler üzerinde himaye hakkı iddia edemeyecektir. Eflak ve Boğdan'da yürürlükte olan kanunlar tekrar gözden geçirilecek, bunun için kurulacak komisyon Bükreş'te bulunan Osmanlı Devleti komiserine bağlı olacaktır. Beylikler kendilerini savunmak üzere milli ordularını kuracaklar ve Osmanlı Devleti ile birlikte hareket ederek sınırlarına yapılacak saldırılara karşı koyacaklardır.

Sırp Beyliği de bundan sonra bu anlaşması imzalayan devletlerin kefaleti altındadır. Burada, Osmanlı Devleti'nin muhafız askeri bulundurma hakkı devam edecektir. Anlaşmayı imzalayan devletler kendi aralarında bir anlaşmaya varmadan Sırbistan'a silahlı yardımda bulunamayacak ve aracılık etmeyecektir.

Paris Barış Anlaşması'nın 32. Maddesi ise kapitülasyonlar ve ticari ayrıcalıklarla ilgilidir. Osmanlı Devleti tarafından verilmiş olan tüm kapitülasyonlar kaldırılarak, bütün memleketlere aynı ayrıcalıkların tanınması ilkesi kabul edilmiştir.⁴⁹²

Paris Barış Anlaşması'nın en önemli maddelerinden birisi Karadeniz'de hiçbir devletin donanmasının olmaması ilkesinin benimsenmiş olmasıdır. Yani 1841

⁴⁹² Erdoğan Keleş, a.g.e, s. 366-369. Paris Anlaşması'nın bütün maddeleri için bkz; Tefik GÜREL, a.g.e, s. 123-130.

Londra Boğazlar Sözleşmesi ile kabul edilen statükoya geri dönülmüş, Boğazlar barış zamanında tüm devletlerin savaş gemilerine kapalı hale getirilmiştir. Hem Rusya, hem de Osmanlı Devleti Karadeniz kıyılarında tersane inşa edemeyecektir. Hudut savaş öncesindeki gibi olacak, Tuna Nehri'nde ticaret serbestliği sağlanacak ve Osmanlı Devleti'nin iç işlerine hiçbir devlet müdahale edemeyecektir.⁴⁹³

Osmanlı Devleti savaş boyunca Tuna, Kırım ve Kafkasya cephelerinde olmak üzere çok geniş bir alanda bir fiil savaştı. Buna karşılık müttefiklerden Fransa ve İngiltere yalnızca Kırım Adası'nda ve bir bir buçuk yıl süreyle savaşıırken, Sardunya ise sadece Kırım'da yaklaşık bir yıl savaşa katılmıştır. Buna rağmen müttefik devletler Paris Barış Konferansı boyunca yaptıkları propagandalarda savaşın bütün yükünü kendilerini çektiğini ileri sürerek, bunun şeref ve haysiyetini üzerlerine almaya gayret etmişlerdir. Ancak müttefiklerin Kırım Adası'na asker çıkarabilmeleri Osmanlı Devleti'nin Tuna boylarında Ruslara karşı gösterdikleri üstün başarılar sonucunda gerçekleşmiştir.⁴⁹⁴

Paris Barış Anlaşması sadece savaşı sona erdirmemiştir. Rusya, Kars ve Eflak-Boğdan'dan geri çekilerek buraları Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine bırakmıştır. Karadeniz donanması tarafsız hale getirilmiştir. Boğazların barış zamanında tüm devletlere kapalı olduğu ilan edilmiştir. Rusya Ortodoks hamisi olduğu iddiasından vazgeçmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti Avrupa devletleri arasına yani Avrupa milletler topluluğuna dâhil olmuştur.⁴⁹⁵

4.4. 2.Müttefik Askerlerin Tahliyesi

Müttefik devletler Osmanlı Devleti arasında yapılan 12 Mart 1854 ittifak anlaşması gereğince barış anlaşmasının imzasından itibaren 40 gün içinde müttefikler askerlerini Osmanlı Devleti'nin topraklarından çekeceklerdir. Ancak, uzun süren savaş sırasında müttefik devlet askerlerinin geniş bir alana yayılmış olmasından dolayı bu süre zarfında toplanıp, geri çekilmeleri oldukça zordur. Bu sırada Sivastapol'dan sönen müttefik devletlerin askerleri bir müddet İstanbul'da durup beklemeye başlamıştır. Bu konuda Mustafa Reşit Paşa ve Sultan Abdülmecit'e karşı bazı dedikodular çıkarmıştır. Hatta bu dedikodular Sultan Abdülmecit'in kulağına da

⁴⁹³ Emin Ali Çavlı, **a.g.e**, s. 17-19.

⁴⁹⁴ Erdoğan Keleş, **a.g.e**, s. 370.

⁴⁹⁵ Doğu Aydın, **a.g.e**, s. 120.

gelmiştir. Bunun üzerine Mustafa Reşit Paşa, Sultanın huzuruna çağrılarak meselenin en kısa zamanda çözüme kavuşturulması istenmiştir. Aynı günlerde Fransa Dışişleri Bakanı, İstanbul Büyükelçisi'ne bir talimat göndermiştir. Buna göre, İngiltere ve Fransa'nın 12 Mart 1854 tarihinde Osmanlı Devleti ile yaptıkları ittifak anlaşması gereğince ordularını barış anlaşmasının imzasından itibaren 40 gün içinde tahliye etmeleri gerekmektedir. Ancak bunun mümkün olmadığı ifade edilerek İngiltere, Fransa, Sardunya ve Osmanlı Devleti arasında orduların tahliyesine dair yeni bir anlaşma yapılması teklif edilmiştir. Bu teklife göre; orduların tahliyesi için altı ay mühlet verilmesi istenmiştir. Paris Barış Anlaşması'nın imza edilmesinden sonra orduların tahliyesine dair yapılacak anlaşmaya 2 Mayıs 1856'da Hariciye Nazırı Fuat Paşa aza olarak tayin edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonunda bir müsvedde hazırlanmıştır.

İki maddeden ibaret olan orduların tahliyesine dair anlaşmaya göre; 30 Mart 1856'da imzalanan Paris Barış Anlaşması'nın tasdiknamelerinin mübadelesinden itibaren altı ay mühlet verilecektir. Anlaşmanın ikinci maddesinde ise anlaşmanın tasdik edilerek dört hafta içinde İstanbul'da mübadele edilecektir.

Hazırlanan müsvedde gereğince; 13 Mayıs 1856'da yeni bir anlaşma yapılmıştır. Müttefik devletlerin askerlerini çekmesi için altı aylık ek süre verilmiştir. Bu süre ise barış anlaşmasının tasdiknamelerinin kabulünden sonra Paris'te mübadele tarihi olan 27 Nisan'dan itibaren başlayacaktır. Tahliye anlaşması ittifak devletlerin hükümdarları tarafından tasdik olunmuş ve 14 Haziran 1856'da İstanbul'da mübadele edilmiştir. Bu anlaşmadan sonra İngiliz ve Fransız askerleri ağır eşyalarını İstanbul'da satmak suretiyle İstanbul'dan ayrılmıştır. Müttefik askerlerin tahliyesi ile alakalı Ceride-i Havadis Gazetesi'nde şu habere yer verilmiştir:

“Bu defa Kırım'dan alınan ihbara göre; İngiltere devleti Kırım ordusu reisi Kerç tarafına gönderilerek orada bulunan askeri memleketlerine göndermek ile görevlendirilmiştir. Ancak orada bulunan Rusya memuru karantinadan dolayı izin vermemiştir. Daha sonra Rusya devleti Başkumandanının emri ile askerlerin tahliyesi için izin verilmiştir”.⁴⁹⁶

⁴⁹⁶C.H, nr. 790, Recep 29, Pazartesi, 1272.

Gazete o dönem Kolera hastalığından kaynaklanan karantinalar yüzünden Rusya'nın geçişlere izin vermediği aktarmıştır. Bunun nedeni Osmanlı askerlerinde mevcut olan hastalığın geniş alanlara yayılmasının önüne geçmektir. Yine müttefik askerlerin tahliyesi ile alakalı Ceride-i Havadis Gazetesi'nde verilen bilgilerden biri de şu şekildedir:

*“Rusya memleketinde bulunan müttefik devletler askerinin yerlerine çekilmesinden dolayı Rus askerinin bile huduttan hareketle kendi memleketlerine gitmekte oldukları beyan kılınmıştır. Kırım'ın tahliyesi için bir müddet süre verilmiştir. Fransa askerinin nakli gerçekleştirilmiş ve üç anbarlı kapak ve savaş gemilerinin içindeki toplarda Fransa'ya gönderilmiştir. Bu defa Kırım'dan gelen evrakın mealine göre; Gözleve'den Rus memurlar dâhil teslim olup, müttefik devletler askeri de Gözleve kasabasını terk etmiştir. İngiltere devletinden alınan bilgiye göre; Kerç'te bulunan askerinin yarısından fazlası nakledilerek şuan 4.000 civarında kişi kalmıştır. Ancak Kerç kasabası pek fena halde harap olmuştur. Orada kalan top ve mühimmat gemilere bindirilerek önce Dersaadete ardından İngiltere gönderilmiştir. Rus askerinin bu kış için Balıklava önünde çadırlar kurarak ikamet ettirilmesi uygun görülmüştür”.*⁴⁹⁷

Ceride-i Havadis Gazetesi'nin verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre Müttefik askerlerin tahliyesi için hareketlenmeler yapılan anlaşmadan hemen sonra başlamıştır. Hatta verilen altı ay süreden önce Kırım'da bulunan askerinin büyük bir kısmı ihraç edilmiştir. Ceride-i Havadis Gazetesi'nin bu konuyla ilgili verdiği dikkat çekici haberlerden birisi de şöyledir:

*“Müzayedenin başlamasından beri hayli tüccar Kırım'a erzak ve eşya götürüp, ticaret etmektedir. Ancak askerinin Kırım'dan çekilmeye başlamasıyla eşya ve erzak ucuzlamış ve bu yüzden tüccarlar iflasa yüz tutmuştur.”*⁴⁹⁸ Gazeteden de anlaşıldığı üzere, Kırım'da bulunan asker sayesinde Kırım tüccarları iyi bir gelir elde etmiştir. Ancak askerinin çekilmesi fiyatların düşmesi nedeniyle tüccarları sıkıntılı duruma düşürmüştür. Müttefik askerlerin tahliyesi işlemi hızla devam ederken ilerleyen günlerde Ceride-i Havadis gazetesi şu haberlere de yer vermiştir:

⁴⁹⁷C.H, nr. 791, Şevval 7, Çarşamba, 1272.

⁴⁹⁸C.H, nr. 790, Recep 29, Pazartesi, 1272.

”Üsküdar’da bulunan Osmanlı askeri, Maslak’ta bulunan Fransa askeri ve Kars’ta bulunan Osmanlı askeri memleketlerine gönderilmiştir.⁴⁹⁹Devlet tarafından yazılmış olan İslam ahalisi askeri de memleketlerine dönmeye başlamıştır. Bu askerlere 25’er liralık harçlık verilmesine karar verilmiştir.”⁵⁰⁰Bu bilgilerden yola çıkılırsa sadece Müttefik devlet askeri değil Mısır’dan Kırım Savaşı için gelen askerin de tahliyesine başlanmıştır. Hatta bu askerlere gösterdikleri gayret nedeniyle makul bir miktarda harçlıkta verilmiştir.

Askerlerin tahliyesi sürecinde savaşın gerçekleştiği her bölgede bulunan askerin bir an önce memleketlerine gönderilmesi işi hızlandırılmıştır. Kars’ta bulunan müttefik askerlerin tahliyesi devam ederken Kırım’da bulunan askerin de tahliye işlemi eş zamanlı olarak devam etmiştir. Bu doğrultuda Ceride-i Havadis Gazetesi’nin aktardığı haber şöyledir:

“Fransa devleti tarafından Kırım’a sevk edilen askerden her bir ordu dört tümenden ibaret olmak üzere üç ordu olup, asker mahallerine nakledileceğinden Sivastapol, Çarçuna ve Balıklava limanlarından hareket ettirilecektir. Fransa askerinden 80.000 askerden 45.000 kişi kalıp, bunlar dahi geçen gün vapurlara bindirilerek memleketlerine gönderilmiştir. Rusya askeri bile çekilmekte olup, Sivastapol ahalisinden bazıları gelip, hanelerini yeniden yapma kaygısına düşmüştür. Ancak orada bulunan tüm asker çekilmedikçe hiçbir şeye teşebbüs edilmemesine karar verilmiştir.”⁵⁰¹ Gazetenin verdiği bilgilerden de anlaşıldığına göre; Kırım’da bulunan Müttefik askerlerin tahliyesi devam ederken Sivastapol yerli halkı da hanelerine dönmeye başlamıştır. Savaş nedeniyle hasar gören hanelerde onarım işleminin başlaması konusunda istekte bulunulmuştur. Ancak askerin tamamıyla tahliyesi gerçekleşmeden onarım işlemine başlanamayacağı belirtilmiştir.

Ceride-i Havadis Gazetesi’nin verdiği bilgilerden de anlaşıldığına göre, savaşın sona ermesi ve Paris Barış Anlaşması’nın imzalanmasının hemen ardından askerlerin tahliyesine başlanmıştır. Askerlerin tamamı aynı anda gönderilmemiştir. Müttefik askerler bölük bölük gruplandırılarak farklı zamanlarda tahliye edilmiştir. Ancak Paris Barış Anlaşması’ndan sonra Müttefik devletler ile Osmanlı Devleti arasında

⁴⁹⁹C.H, nr.789, Recep 20, Salı, 1272

⁵⁰⁰C.H, nr.789, Recep 20, Salı, 1272

⁵⁰¹C.H, nr.789, Recep 20, Salı, 1272

yapılan askerlerin tahliyesi ile alakalı anlaşmada da belirtildiği gibi askerlerin tahliyesi için altı ay ek süre istenmiştir. Bunun sebebi, askerlerin bir anda tahliyesinin mümkün olmamasıdır.

SONUÇ

Rusya, XVIII. yüzyılın sonları ve XIX yüzyıl boyunca I.Petro'nun öncüsü olduğu siyasi bir politika olan sıcak denizlere inme amacıyla hareket etmiş ve bu yönde faaliyetlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'ni parçalamayı kendisine ana siyaset olarak kabul eden Rusya, bu hedefini gerçekleştirmek için devletlerarası siyasi münasebetleri de göz önünde bulundurmuştur. Rusya bu amacına ulaşmak için Osmanlı Devleti topraklarının paylaşımını diğer devletlere teklif etmiştir. Ancak Rusya, Osmanlı Devleti topraklarının paylaşım fikrini diğer devletlere kabul ettirememiştir.

Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettiği siyaset göz önüne alındığında 1853-1856 Kırım Savaşı, Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ni hem diplomatik anlamda hem de savaş meydanında desteklediği bir savaştır. Bu bakımdan önemi oldukça büyük olan Kırım Savaşı, Kutsal Yerler Meselesi'ni bahane ederek harekete geçen Rusya'nın karşısına Batılı devletleri de almasıyla bir Avrupa savaşına dönüşmüştür. Savaş, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Rumeli'de tek cephe olarak başlamış, daha sonra Müttefik kuvvetlerin savaşa iştiraki ile Kafkas, Doğu Kafkas ve Kırım cephelerinde devam etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti dört ayrı cephede eş zamanlı muharebelere girişmiştir.

1853-1856 Kırım Savaşı'nın Osmanlı basın tarihi açısından da ayrı bir önemi vardır. Osmanlı tarihinde ilk kez devletin yarı resmi gazetesi olan Ceride-i Havadis Gazetesi, savaş bölgesine muhabir göndermiştir. Savaş bölgesinde bulunan muhabirlerin Ceride-i Havadis Gazetesi'ne gönderdiği haberler, Kırım Savaşı'nı Osmanlı Devleti bakış açısından anlama imkânı sunmuştur. Bunun dışında savaşta görevli olan komutanların yazdığı tahriratlar da birçok muharebenin detaylarını gün yüzüne çıkarmıştır. Savaşta yer almış olan bütün devletlerin sahip olduğu asker sayısı hakkında detaylı bilgi veren gazete aynı zamanda orduların sahip olduğu askeri teçhizatlar, gemiler, mühimmatlar gibi önemli bilgileri de okuyucularına sunmuştur.

Ceride-i Havadis Gazetesi, devlet kontrolünde çıkan bir gazete olduğundan olsa gerek Osmanlı ordusunun mağlup olduğu muharebelerde sessiz kalmayı tercih etmiştir. Özellikle Kafkas Cephesi'nde cereyan eden muharebelerden Sinop Baskını ve Kars'ın teslimi gibi önemli hezimetlerde gazete yorumuz kalmıştır. Ancak, bu

durumun aksine özellikle Kırım cephesinde Müttefik kuvvetlerin de savaşa katılımıyla Rus ordusuna karşı kazanılmış başarılar, Ceride-i Havadis Gazetesi tarafından oldukça detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Muharebelerde iki tarafta da ortaya çıkan yaralı ve ölü kayıpları büyük bir titizlikle okuyucuya aktarılmıştır. Ancak Ceride-i Havadis Gazetesi'nin aynı titizliği Osmanlı Devleti'nin mağlup olduğu muharebelerde göstermemesi çok manidardır. Yine de tespit edilen bu özeliğine rağmen Ceride-i Havadis Gazetesi'nde haberi verilmiş olan bilgilerin büyük çoğunluğu günümüz araştırmacılarının eserlerinde var olan bilgilerle uyusmaktadır.

Ceride-i Havadis Gazetesi, bölgeye gönderdiği muhabirler ve komutanların tahriratları dışında Avrupa'da büyük okuyucu kitlesine sahip olan The Times Gazetesi'nden de tercümelere yer vermiştir. Böylece Kırım Savaşı'nda Avrupa'nın da bakış açısı okuyucuya yansıtılmıştır. Ceride-i Havadis Gazetesi, The Times Gazetesi'nden başka Rusya'da yayınlanan Ogsburg Gazetesi'nin de yayınlarını tercüme etmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kazandığı muharebelerde Ogsburg Gazetesi haberlerine de yer verilerek, Rus gazetesinin verdiği bilgiler yalanlanmıştır. Kırım Savaşı'nda Ceride-i Havadis Gazetesi, halkı savaşın kazanılacağına inandırma rolünü üstlenerek yayımlarında sansüre başvurmuştur.

Üç yıl boyunca kıran kırana devam eden Kırım Savaşı, Sivastapol'da Rus deniz üssünün Müttefik kuvvet donanmaları tarafından ele geçirilmesi ile sona ermiştir. 30 Mart 1856'da Avrupalı devletlerin katılımıyla Paris Barış Anlaşması İmzalanmıştır. Kırım Savaşı, İngiltere dışında hiçbir ülkenin işine yaramamıştır. Savaşta diğer taraf ülke askerine göre en az kayıp veren İngiltere aynı zamanda Rusya'nın Akdeniz'e inmesine engel olmuş ve uzun vadede Uzakdoğu'daki çıkarlarını koruyabilmiştir Osmanlı Devleti savaş öncesinde mücadele etmekte olduğu ekonomik sorunlarına yenilerini eklemiştir. Rusya'nın sıcak denizlere inme hayali bir süreliğine de olsa ertelenmiş ve savaştan istediği sonucu alamamıştır. Fransa'nın 80.000'e varan savaş kaybıyla, savaştan gerçek bir kâr elde ettiğini söylemek mümkün değildir. Fransa'nın Kırım Savaşı'nda sağladığı tek avantaj, barış anlaşmasının Paris'te imzalanması nedeniyle saygınlık kazanmasıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Anderson M.S(2014)*Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Çev. İdil Eser (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul)
- Akşin S (2009) *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600- 1908* (Cem yayınevi, İstanbul)
- Akçura Y (1940) *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri XVIII ve XIX. Yüzyıllarda*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara)
- Altundağ Ş (1988) *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831- 1841*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara)
- Andıç F. S (2002) *Kırım Savaşı, Ali Paşa ve Paris Anlaşması* (Eren Yayıncılık, İstanbul)
- Altun A (2006) *Türk Basınının Değişen Yüzü*(Özkan Matbaacılık, Ankara)
- Armaoğlu F (2010) *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (Alkım Yayınları, İstanbul)
- Berkes N (2012) *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul)
- Besbelli S (1977) *1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*, (Genelkurmay Başkanlığı, Harp Tarihi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara)
- ÇavlıE. A (1957) *Kırım Harbi, Paris Muadesi 1856*(Kilmi Yayınevi, İstanbul)
- Çiçek T, Karagöz M. S (2014) *Ahıska Türkleri Yüzyıllık Sürgün* (Hava Harp Okulu Komutanlığı Yayınları, İstanbul)
- Davison R (2006) *Tanzimat Döneminde Osmanlı Diplomasisinin Modernleşmesi, Tanzimat* (Phoenix Yayınları, Ankara)
- Devellioğlu F (2008) *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Aydın Kitabevi, Ankara)
- Erim N (1953) *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.1, (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara)
- Ertuğ H R (1970) *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi* C.1 (Yenilik Basımevi, İstanbul)
- Genç M (2010) *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* (Ötüken Yayınları, İstanbul)

- Gerçek S. N (1939) *Türk Matbaacılığı, Müteferrika Matbaası* (Maarif Vekâleti Yayınevi, İstanbul)
- Girgin A (2008) *Türkiye 'de Yerel Basın* (Der Yayınları, İstanbul)
- Gürel T (1935) *1853-1855 Türk-Rus ve Müttefiklerin Kırım Savaşı* (Askeri Mecmua Yayınları, İstanbul)
- Hayri S (1988) *Kırım Zafernamesi, Hayrabat* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara)
- Homy L (2007) *Kırım Savaşı Sırasında İstanbul*, Çev. Kerem Işık (Der Yayınları, İstanbul)
- İnuğur N (2005) *Basın ve Yayın Tarihi* (Çağlayan Kitabevi, İstanbul)
- Kabacalı A (2010) *Başlangıçtan Günümüze Türkiye 'de Matbaa, Basın ve Yayın* (Literatür Yayıncılık, İstanbul)
- Kabacalı A (1990) *Başlangıçtan Günümüze Türkiye 'de Basın Sansürü* (Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul)
- Karal E. Z (2011) *Osmanlı Tarihi*, C.V (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara)
- Kazgan H (1953) *Osmanlı Finansında Galata Bankerleri* (Tarihçi Kitabevi, İstanbul)
- Kırzioğlu F (1953) *1855 Kars Zaferi* (Işıl Matbaası, İstanbul)
- Kurtoğlu F (1927) *1853-1855 Türk - Rus Harbi ve Kırım Seferi* (İstanbul)
- Koloğlu O (1992) *Osmanlı 'dan Günümüze Türkiye 'de Basın* (Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, İstanbul)
- Koloğlu O (2006) *Osmanlı 'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi* (Pozitif Yayınları, İstanbul)
- Köse O (2006) *1774 Küçük Kaynarca Anlaşması* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara)
- Lewis B (2000) *Modern Türkiye 'nin Doğuşu* (Arkadaş Yayıncılık, Ankara)
- Mardin Ş (1996) *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (İletişim Yayınları, İstanbul)
- Muratoff A. P 1828-1921 *Türk Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*.
- Oral F. S (1972) *Türk Basın Tarihi Osmanlı İmparatorluğu Dönemi*, C.1 (Yeni Adım Matbaası, İstanbul)
- Özcan B (2008) *Sinop Deniz Felaketi* (Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul)

- Özcan B (2008) *Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri(1854- 1855*(Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul)
- Özcan B (1997) *Kırım Savaşı 'nda Mali Durum ve Tebaanın Harp Siyaseti* (Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum)
- Öztuna Y (1978) *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, C.VII* (Ötüken Yayınları, İstanbul)
- Palmer A (2014) *Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu* (Alfa Yayınları, İstanbul)
- Ponting C (2015) *Kırım Savaşı Efsanesinin Arkasındaki Hakikat*, çev. Hasan Abacı (Alfa Tarih Yayınları, İstanbul)
- Sander O(2003) *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918' e* (İmge Kitabevi, İstanbul)
- Slade A (1943) *Türkiye ve Kırım Harbi*, Çev. Ali Rıza Seyfi, (İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul)
- Şapolyo E. B (1976) *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın* (Güven Matbaası, Ankara)
- Şehsuvaroğlu H (1965)*Deniz Tarihimize Ait Makaleler* (İstanbul)
- Topuz H (2003) *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi* (Remzi Kitabevi, İstanbul)
- Tukin C (1947) *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi* (İstanbul)
- Uzunçarşılı İ. H (2011) *Osmanlı Tarihi, Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar, C.IV* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara)
- Uzunçarşılı İ.H (1988) *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilat* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara)
- Zeyrek Y(2001) *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri* (Ankara)

Makaleler

- Afyoncu E (1993) İbrahim Müteferrika, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C 21, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul)
- Aktepe M (1993) Damat İbrahim Paşa, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C. 8, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul)
- Akyıldız A (2007) Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nın Finansmanı İç ve Dış Borçlanmalar, *Savaştan Barışa 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Anlaşması (1853-1856) 22-23 Mayıs Bildiriler*, İstanbul.
- Akyıldız A (1993) Meclis-i Meşveret *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi* C.28 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul)
- Akyüz K (1981) Takvim-i Vakayi, *Türk Ansiklopedisi* C.30 (Milli Eğitim Basımevi, Ankara)
- Bağçeci Y, İsyandan İtaate Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babıâli İlişkileri 1841-1849 *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 32.
- Budak M (1996) 1853-1856 Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Şeyh Şamil Arasındaki İlişkiler, *Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri*, İstanbul.
- Ceyhan A (2006) Tanzimat Döneminde Osmanlı Basın ve Yayınında Hukuki Düzen 1839-1876 *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.1.
- Çadircı M (1963) Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.14, Ankara
- Çakır H (1998) Türkiye'de Serbest Gazeteciliğe Adım: Yarı Özel Gazete Ceride-i Havadis *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 7, İstanbul.
- Çakır H (2001) II. Meşrutiyete Kadar Osmanlıda Basın-İktidar İlişkileri *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.11, İstanbul.
- Demir K (2014) Osmanlıda Basının Doğuşu ve Gazeteler *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5.
- Doğaner Y (2012) Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.29, S.1.
- Ebuzziya Z (1993) Ceride-i Havadis, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul)
- Eemecen F (1999) Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya *Osmanlı Devleti Tarihi*, Feza Gazetecilik, C.1, İstanbul.

- Gümüş M(2015) Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Devleti'ne Sığınması Beyin Göçü Olarak Değerlendirilebilir Mi?*Tarih Okulu Dergisi*, S.23.
- Güran T (1988) Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi, Bütçeler ve Hazine Hesapları 1841- 1861*Türk Tarih Kurumu Belgeler*, Ankara.
- İnalcık H (1945) Şark Meselesi*Aylık Ansiklopedi*, C.2.
- Kabacalı A Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Sansür*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3.
- Kaçar M (2000) Osmanlı Devleti'ne Modern Topçuluğun Girişi (Sürat Topçuları Ocağı), *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, S. 31, Ankara.
- Karaman M.A (2014) Osmanlı Modernleşmesinde Basın*Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.32.
- Karal, E.Z (1995) Zarif Paşa'nın Hatıratı*Belleten Dergisi*, C.4 (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara)
- Keleş E(2010) Kırım Savaşı'nın (1853-1856) Finansmanı ve Buna Dair Bir Defterin İncelenmesi*Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.27.
- Kodaman B(1987) Mustafa Reşit Paşa'nın Paris Sefirlikleri Esnasında Takip Ettiği Genel Politikası, *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara)
- Koloğlu O (1985) Türkçe Dışı Basın*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*,C.1 (İletişim Yayınları,İstanbul)
- Koloğlu OOsmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi*Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.1.
- Koloğlu O(1994) Osmanlılarda Basın ve kamuoyu*Osmanlı Ansiklopedisi*,C.6, İstanbul.
- Özcan B, (2001)Trabzon Eyaleti'nin Kırım Harbi'ne Katkıları*Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.17, Erzurum.
- Özcan T (2006) Osmanlı Toplumunda Yetimlerin İdaresi ve Eytam Sandıkları İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.14, İstanbul.
- SAĞLAM N(1996) XIX Yüzyıl Osmanlı Siyasi Hayatında Basiret Gazetesi *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 3.

- ŞAHİN H(2013) Kırım Harbi'nde (1853-1856) Doğu Anadolu Cephesinde Cereyan Eden Muharebelerde Başlı- Bozuk Birlikleri*Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.49, Erzurum.
- Şimşek E (2013)Kırım Savaşı'nın Trabzon Eyaletine Toplumsal Etkileri*Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Çalışmaları Dergisi*, S. 5, Trabzon.
- Topaloğlu B (1993) Mecidiye Nişanı Türkiye *Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C.28 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul)
- Topuz H (1989) Basında Tekelleşmeler*Türk Basının Beş Sorunu*, İstanbul.
- Ulusoy Nalcıoğlu B(2007) Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basının İlkleri*İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, İstanbul.
- Ünalp R(2013) İlklerin Savaşı Kırım Savaşı (1853-1856)*Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.22 (*Genelkurmay Basımevi*, Ankara)
- Varlık B (1985)Tanzimat'tan Cumhuriyete Mizah*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*,C.4 (İletişim Yayınları, İstanbul)
- Yeniçeri Ö (2002)Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış Anlaşması*Türkler Ansiklopedisi*,(Yeni Türkiye Yayınları, Ankara)
- Yerlikaya İ (1995)Tercüman-ı Ahval Gazetesi ve Hükümet Destekli Haber Anlayışı*Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 21.

Tezler

Aydın D (2012)Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı,Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Budak M (1993)1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi,Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EkiciM. R (2005)Osmanlı-Rus İlişkileri Çerçevesinde Kırım Savaşı (1853-1856), Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

Karasu C(1998) Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı Diplomasisi,Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keleş E (2009)Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı,Doktora Tezi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Anabilim Dalı, Ankara.

Oğuz A (1994)Ceride-i Havadis Gazetesi'nde Çıkan Haber-Yazılar ve Değerlendirilmesi (1840-1844), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özçelik T (2003)Modern İktisadın Osmanlıya Girişi ve Ceride-i Havadis (1840-1856),Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuz R (2013)(1845-46) Ceride-i Havadis Gazetesi'nde Çıkan Yazılar ve Haberlerin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

GAZETELER

1853-1856 Kırım Savaşı, **Ceride-i Havadis Gazetesi**, 1853- 1856 Yılları Arasındaki Tüm Sayıları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Saliha ÖNEN

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti Devleti

Doğum Yeri ve Tarihi: Gölbaşı/ Ankara 1991

Tel: 0506 060 71 22

E-posta: Salihaonensarierikli@gmail.com

Yazışma Adresi: Salihaonensarierikli@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lise	Ahmet Alper Dinçer Lisesi	2009
Lisans	Süleyman Demirel Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Devam ediyor

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2012-2013	Sistem Etüt Merkezi	Sosyal Bilgiler Öğretmeni